

NUOREN POJAN VIA DOLOROSA

Henkilökuvaus ja sen symboliikka Eeva Tikan kehitysromaanissa Punainen härkä

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopistossa
kotimaisen kirjallisuuden
laitoksella.
Helmikuu 2000

Anu Rätty

Jyväskylän yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuuden laitos, kotim. linja
Anu Rätty

Nuoren pojan via dolorosa
Henkilökuvaus ja sen symboliikka Eeva Tikkan kehitysromaanissa Punainen härkä

Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2000
99 s.

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassa selvitetään, millä keinoilla Eeva Tikka on rakentanut kehitysromaanin Punainen härkä (1977). Kehitysromaanin rakentumisessa keskeisinä aineksina ovat sivuhenkilöt ja symbolinen taso. Näistä muodostuu teoksen kehityskertomus päähenkilöpojan kasvusta. Pojan, Tuomaan epävarmuus muuttuu vaikeuksien kautta oman itsensä hyväksymiseksi.

Teoksen kuvaaman aikakauden, 1940-luvun lopun ja 1960-luvun alun, yhteiskunnallinen murros korreloi Tuomaan kuohuvan murrosajan kanssa. Päähenkilön kuohuntaa korostavat fokalisaation vaihtelut sisarten kesken. Tuomaan kehityskaaren rakentumisessa keskeistä on suhde naiseuteen ja mieheyteen sivuhenkilöiden kautta. Mieheys valottuu ankaran isän ja positiivisen vastavoiman, metsän erakon Jynkkä-Kustaan avulla. Isän ja pojan välisen suhteen kuvaus syvenee miehen roolivaatimusten kautta. Eri sukupolvilla on erilaiset odotukset miehen roolista ja tämä aiheuttaa ongelmia isän ja pojan välille romaanissa.

Tikka rakentaa pojan henkilökuvausta rinnastamalla symbolisesti Tuomaan luonteenpiirteitä ja tunnelmia eri asioihin. Symboliikka on mukana tutkimuksessa kolmella tasolla: työn ja arjen sekä uskonnon ja luonnonsymboliikan tasolla. Työvälineet saavat symbolisesti fallisen ulottuvuuden. Uskonnolliset elementit tulevat mukaan Raamattuun viittaamisen kautta ja aktivoivat Raamatun kertomuksia romaanin tapahtumissa. Luonnonsymboliikalla Tikka kuvaa Tuomaan luonteenpiirteitä ja tunnetiloja erityisesti vaikeina hetkinä. Luonnon eri ilmiöt ja ihmisen sisäinen maailma solmiutuvat yhteen.

ASIASANAT: symboli, henkilökuvaus, kehitysromaanin, luonto
SÄILYTYSPAIKKA: Jyväskylän yliopiston kirjasto

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Eeva Tikasta kirjailijana	1
1.2 Punainen härkä -romaani	3
1.3 Tutkimusongelmat ja -menetelmät	6
2 HENKILÖKUVAUKSEN PERUSTEISTA	10
2.1 Yhteiskunnan murrosaika	10
2.2 Fokalisaation ja kertojan rakenne	12
2.3 Henkilökuvan rakentuminen	15
3 TUOMAAN HENKILÖKUVASTA	16
3.1 Ulkoinen olemus, toiminta ja puhe	16
3.2 Ympäristö	20
4 SIVUHENKILÖT TUOMAAN KEHITYSKAAREN RAKENTAJINA	23
4.1 Suhde mieheyteen	24
4.1.1 Perinteisen miehen kuva: isä	24
4.1.2 Korven eläjä Jynkkä-Kustaa	31
4.2 Suhtautuminen sisareen ja naiseen yleensä	37
4.2.1 Valoisa Ilona	37
4.2.2 Tuomaan ihastus Kirsti	41
4.2.3 "Ihmishahmoon noiduttu valkea näätä" - Milja	44
5 SYMBOLIIKKA KEHITYSKAAREN MUODOSTUMISESSA	46
5.1 Symbolin periaatteita	46
5.2 Poika vastaan isä: työ ja kuorimarauta	47
5.3 Uskonnollinen symboliikka	56
5.3.1 Armon aurinko ja pimeys	56
5.3.2 Epäilevä Tuomas	59
5.3.3 Viettelijän osa: myllynkivi kaulaan	62
5.3.4 Isä ja poika: Aabraham ja Iisak	64
5.4 Luonnonsymboliikka kehityksen kuvaamisessa	69
5.4.1 Luonto on sielun peili	69
5.4.2 "Ukkosessa puhuu Jumala"	73
5.4.3 "Suo oli muuttunut kuolemaksi" ja muita kuoleman kuvia	75
5.4.4 Kuin yksijalkainen kurki	78
5.4.5 "Mutta missä on ketunsieluisten taivas?"	80
5.4.6 Härkä-symbolin monet ilmentymät	83
6 PÄÄTÄNTÖ	93
LÄHTEET	97

1 JOHDANTO

1.1 Eeva Tikasta kirjailijana

1970-luvulla suomalaisessa kirjallisuudessa ilmestyi runsaasti tyhjenevän maaseudun kuvauksia. Kirjoittajat näkivät autioituvan maaseudun ahdistavana ja virikkeettömänä paikkana, työtä ei enää ollut, joten sen perässä oli muutettava isompiin taajamiin, kaupunkeihin ja Ruotsiinkin. Tyyli tämänaikaisessa kirjallisuudessa oli realistinen. Usein miljöönä 1970-luvun realistisessa maaseutukirjallisuudessa oli Pohjois-Karjala. Kirjailijat olivat yleensä itsekin maaseudulta ja he olivat omin silmin nähneet maaseudun hiipuvan kukoistuksen. Eräs tällaisia kirjailijoita on Eeva Tikka.

Maaseutukuvausten keskeisin elementti on maaseudun arvojen puolustaminen ja pienen ihmisen puolelle asettuminen. Usein tämä tapahtuu erilaisten ongelmien kautta, mutta myös hyvät asiat ovat esillä. (Mäkelä 1986, 33-34.) Eeva Tikkakin puolustaa teoksissaan maaseudun ihmisiä, mutta näyttää myös maaseudun yhä vaikeammat olosuhteet väen muuttaessa muualle.

Maaseuturomaaneissa esiintyy yleensä kolme sukupolvea: vanhukset eli sotaa edeltävän ajan ihmiset, pienviljelijät ja heidän lapsensa (Mäkelä 1986, 54). Näin on myös Punaisessa härässä ja monissa muissakin Tikan teoksissa keskeistä on eri sukupolvien kanssakäyminen.

Eeva Tikalla on teoksissaan vahva arkirealistinen vire ja 1970-lukulaista tematiikkaa: maaseudun autioituminen, nainen palveluammateissa ja alkoholismi (Enwald 1987, 281). Pelkkä realistisesti kuvattu aihe ei monille kirjailijoille kuitenkaan riittänyt: Punainen härkä keskittyy enemmän mielen kuvaamiseen kuin taustan esittelyyn (Mäkelä 1986, 29). Näin Eeva Tikan tuotanto ei jää perinteisen maaseutukirjallisuuden tapaan pelkästään tiukan

realistiselle ja maanläheiselle tasolle. Tikan teoksissa ihmisen alitajunta on keskeistä, Tikka käyttää myös arkkityyppistä kuvastoa ja mystistä symboliikkaa. Keskeisiä teemoja hänen teoksissaan ovat elämän suhde kuolemaan, ylösnousemususko ja muutkin uskonnolliset teemat sekä ihmisen identiteetti, yksinäisyys ja eksistentiaaliset kysymykset. (Enwald 1987, 281.) Tikka on itse todennut, että hänen romaaneissaan on paljon arkitodellisuutta, mutta hän on halunnut rikkoa sen ja ihmisen sisäisen todellisuuden välistä rajaa. Tikka pitää ihmisen todellisuuteen kuuluvina asioina fantasioita ja unia. (Tikka 1991, 259.)

Eeva Tikka kuuluu Liisi Huhtalan mukaan kertojana modernismin perillisiin, vaikka maaseudusta kirjoittaakin. Huhtala on luonnehtinut häntä myös psykorealistiksi, jonka teksti on runollista ja tiheän intensiivistä. Tikan teoksissa usein jotenkin hauraat ja hajanaiset ihmiset pyrkivät kohti eheyttä. Tässä etsimisessä ja identiteetin rakentumisessa tärkeitä ovat perhe ja luonto. (Huhtala 1997, 132.)

Biologin koulutuksen saanut Eeva Tikka on ihmisen sielunliikkeiden ja luonnon taitava kuvaaja ja niistä kertoja. Luonto on merkittävä miljöö hänen teoksissaan. Esikoisromaanissa *Kuin vaahteranlehtiä iholla* (1973) luonto jää vielä taka-alalle, koska päähenkilö asuu kaupungissa, mutta jo toisessa romaanissa *Tunturisusi* luonto on keskeisemmin mukana, vaikka päähenkilö onkin edelleen kaupunkilainen. Punaisessa härässä luonnonkuvaus nousee omalle korkealaatuiselle tasolle. Myös Punaisen härän jälkeisissä lukuisissa teoksissa Eeva Tikka on kuvannut paljon luontoa. Erityisesti *Hiljainen kesä* (1979) ja *Jyrkänparras* (1982) ovat saavuttaneet menestystä. Näissä romaaneissa hän pysyttelee edelleen pohjoiskarjalaisella maaseudulla murretta puhuvine ihmisineen. Myöhemmissä teoksissa murre on ajoittain vaihtunut yleisempään puhekieleen ja miljöö myös yleispätevämmäksi, mutta maaseutu säilyy edelleen keskeisenä. Sittemmin hän on kirjoittanut romaaneja, novelleja, runoja ja satuja eli hänen tuotantonsa on genremuodoltaan laaja ja monipuolinen.

Romaaneja on tähän mennessä julkaistu yhdeksän, runokokoelmia neljä sekä novellikokoelmia viisi kappaletta. Viimeisin romaani *Pojan paluu* on julkaistu 1993. Eeva Tikka on viime vuosina suuntautunut novellikokoelmien kirjoittamiseen. Viimeisin on ilmestynyt vuonna 1997 ja on nimeltään *Kahdesti kastettu*. Uskonnollinen tematiikka on edelleen vahvistunut uudemmissa teoksissa, vaikka se on ollut läsnä jo aiemmassa

tuotannossa. Kahdessa viimeisimmässä novellikokoelmassa (Kahdesti kastettu ja Tulen jano 1995) esillä on uskon ja epäuskon taistelu ihmisessä sekä johdatus ja ihmeiden toivominen ja kokeminen. Tikka kritisoi uskonnon nimellä kulkevia ryhmittymiä, jotka rahastavat jäseniään ja joissa ei ole todellisesta uskosta kyse. Ihmisten välisissä suhteissa usein ongelmana on, etteivät ihmiset kohtaa täysin toisiaan, syynä voi olla kyvyttömyys tai haluttomuus. Myös ihmisen monia pimeitä puolia, kuten syyllisyyttä ja mustasukkaisuutta Tikka käsittelee teoksissaan.

Teoksissaan hän on kuvannut miesten, naisten ja hyvin eri-ikäisten ihmisten mielenliikkeitä tarkasti ja oivaltavasti. Näkökulma voi olla esimerkiksi lapsen tai vanhuksen. Keskipisteessä on usein perhe, jota kohtaa onnettomuus, sairaus tai kuolema (Tarkka 1989, 201). Kuvauksen kohteena on perheenjäsenten suhtautuminen tapahtuneeseen ja selviytyminen siitä.

Tikka on palkittu teoksistaan lukuisia kertoja. Hän on saanut muun muassa Gummeruksen Kaarlen päivän palkinnon 1976, 1980 ja 1987, Valtion kirjallisuuspalkinnon 1979 Hiljainen kesä -romaanista sekä Pohjois-Karjalan läänin taidepalkinnon 1980. Samaten vuonna 1980 hänet palkittiin Kiitos kirjasta -palkinnolla. Arvid Lydecken -palkinnon Eeva Tikka sai 1990 ja Pekkas-palkinnon 1996. Lisäksi hän on ollut Topelius- ja Runeberg-palkintoehdokkaana. Vuonna 1986 Tikka oli ehdolla Finlandia-palkinnon saajaksi teoksella Aurinkoratsastus. Aurinkoratsastus-romaanissa Tikka syventyy kuvaamaan perhettä, johon syntyy vammaisen lapsi. Perheenjäsenet käyvät läpi suhdettaan toisiinsa ja ennen kaikkea vammaisuuteen.

1.2 Punainen härkä -romaani

Eeva Tikka on useimmissa romaaneissaan kuvannut yleispätevästi maaseudun elämää ja luontoa, vaikka tuotanto alkoi aikoinaan kaupunkikuvauksella Kuin vaahteranlehtiä iholla. Vuonna 1977 julkaistussa Punaisessa härässä miljöönä on Pohjois-Karjala ja tarkemmin Lieksan ympäristö aitoine paikannimineen. Punainen härkä on Eeva Tikan kolmas romaani ja sai jo enemmän huomiota kuin kaksi ensimmäistä romaania. Tämän romaanin vahvaa luonnonsymboliikkaa ja tarkkaa ihmiskuvausta kiiteltiin palautteessa.

Pohjoiskarjalaiseen maisemaan ja kulttuuriin sijoittumisesta huolimatta romaaniin sisältyy yleispäteviä teemoja ihmisen identiteetin etsinnästä, kasvukivuista ja oman itsensä hyväksymisestä sekä ongelmista muiden ihmisten ja oman itsensäkin kanssa. Periaatteessa romaanin aiheet voi tiivistää seuraavasti: ensiksikin se on kehitysromaanin, kuvaus lapsesta nuorukaiseksi. Toiseksi siihen liittyy taustalle kyläkehityksen näkökulmaa.

Romaanissa Punainen härkä kerrotaan noin kymmenen vuoden ajanjaksosta, enimmäkseen 1950-luvusta. Yksinäisellä vaaralla, pienellä tilalla pohjoiskarjalaisella maaseudulla asuvat isä, tytär Ilona ja poika Tuomas. Perheen äiti on kuollut synnytykseen Tuomaan ollessa vasta melkein vauvaikäinen. Lohtua elämiseen tuo hetkeksi kotiapulaisena perheessä oleva Elina sekä isän kumppanina asuva Oili, jolloin koti tuntuu enemmän kodilta. Keskeistä teoksessa on Tuomaan kasvun kuvaaminen vaikean isäsuhteen ohessa. Tuomas ei edusta niitä asioita, jotka isä mieltää miehen elämään kuuluviksi, vaan Tuomas on isän mielestä luonteeltaan turhan pehmeä. Teoksen tapahtumia ja ajatuksia tallennetaan vuoroin Ilonan ja vuoroin Tuomaan tajunnasta. Kertoja on lähellä henkilöitä, mutta ei ota kantaa. Molemmille sisaruksille luonto on tärkeä elementti. Isän ajatuksia ei kuvata.

Periaatteessa perheenjäsenet elävät siis samanlaisissa oloissa, kuitenkin kaikkien suhtautuminen elämään on hyvin erilaista. Isä kulkee jurosti elämässä eteenpäin, mutta Ilona näkee kaiken kepeämmin. Tuomaasta samanlaista kepeyttä, eloisuutta ja levollisuutta ei löydy, vaikka periaatteessa hänen elämänsä ei ulkoisesti poikkeakaan paljon Ilonan elämästä. Erilaiset luonteet erottavat heidät toisistaan, jo suhtautuminen elämään ja kaikkeen menneeseen, nykyiseen ja tulevaan on heidän kohdallaan erilaista.

Tarinan alussa Punaisen härän päähenkilö, Tuomas on kuusi vuotias poika, joka yrittää estää isäänsä tappamasta kissanpentuja ja niiden Siiri-emoa. Tarina alkaa siis kahnauksella isän kanssa ja ristiriitoja isän ja pojan välillä on läpi teoksen. Tuomaan tukena on sisar, Ilona, joka on iloinen käytännön ihminen, toisin kuin Tuomas, joka on arka haaveilija ja harrastaa piirtämistä ja piirtää paperille muun muassa punaisen härän. Isä ei kuitenkaan arvosta Tuomaan piirtämisen lahjaa, vaan ihmisen kykyä pystyä "tosityöhön", ruumiilliseen raadantaan. Tuomaan ymmärtäjänä ja kuuntelijana toimii metsässä elelevä vanhus, Jynkkä-Kustaa. Hänen avullaan Tuomas oppii hyväksymään itsensä.

Miljööna teoksessa toimivat lähinnä koti ja läheinen luonto metsineen ja eläimineen. Myös koulu- ja asuntolaelämää sivutaan. Tuomaan kasvuun liittyvät humalan kokeilu, ihastuminen naapurin Kirstiin, viha isää kohtaan ja kipeä erilaisuuden tuntu. Tuomaan kehitysvaiheessa on kaksi keskeistä käännettä. Ensimmäinen on naapurin vajaamielisenä pidettyyn Milja-tyttöön kohdistuva lähentely-yritys, josta Milja ei toivu, vaan tulee entistäkin aremmaksi ja joutuu lopulta laitokseen. Toinen on isän uhkaaminen kuorimaraudalla 13-vuotiaana. Isä on yllättänyt Tuomaan laiskottelemasta kesken työnteon ja isä lyö Tuomasta rangaistukseksi. Uhattuaan isäänsä kuorimaraudalla Tuomas lähtee kolmen päivän karkureissulle.

Kirja kuvaa 1940-luvun lopusta 1960-luvun alkuun suomalaisen maaseudun elämää ja sen yhteiskunnallista murroskautta. Tekniikka kehittyy ja maaseutu alkaa autioitua. Marja-Riitta Vainikkala (1978) on todennut, että punainen härkä kuvaa yksilön kasvua, taustalla yhteiskunnan muuttuminen. Tämä yksilö on Punaisessa härässä perheen poika Tuomas. Kirjan punaisena lankana on siten teoksen päähenkilön Tuomaan kasvaminen ja kehittyminen saloseudulla. Tuomaan elämäkasvua kuvataan alle kouluikäisestä pojasta nuoreksi mieheksi ja lähtemistä pois kotoa. Vaikeiden kasvuvaiheiden jälkeen Tuomas itsenäistyy ja lähtee töihin Joensuuhun tavaratalon mainososastolle. Isä aikoo jäädä yksin asumaan omalle vaaralleen, kun Tuomaan sisar Ilonakin aikoo muuttaa pois.

Teoksessa on myyttisiä ja symbolisia aineksia sekä unijaksoja runsaasti. Liisa Enwaldin (1987, 281) mukaan teos ikään kuin laajentuu realismin lisäksi uudelle, omalaatuiselle ja kiinnostavalle tasolle ihmisen ikuista pohdiskelua kohti. Tuomaan avuksi heikkona hetkenä tulee mielen symbolinen punainen härkä. Siltä Tuomas saa voimaa ja rohkeutta.

Romaani edistyy ajallisesti pääasiassa kronologisesti, tapahtumat kerrotaan siinä järjestyksessä kuin ne tapahtuvat. Takautumat ovat usein nopeita välähdyksiä, lähinnä muistoja jostakin hetkestä tai ihmisestä, eikä niissä viivytä pitkään. Romaani etenee sisäisen tajunnankuvauksen lisäksi lähinnä runsaan dialogin avulla. Kertoja välittää henkilöiden puhetta suoraan.

Romaanin luvut ovat nimeltään Lapsuus, Kettu lentää, Kirsti, Karpalot ja Häränsilmä. Käytän Punainen härkä -romaanista lyhennettä PH romaanista lainattavien sitaattien

yhteydessä. Käytän tekstikatkelmissa kursivoitteja korostamaan analyysin kannalta tekstinäytteiden keskeisiä kohtia.

1.3 Tutkimusongelmat ja -menetelmät

Tutkin, miten kehitysromaanin toteutetaan Punaisessa härässä. Mitä keinoja Tikka käyttää kehitysromaanin luomiseksi, millä eri elementeillä kirjan teemaa rakennetaan? Miten Tikka käyttää kuvastoaan ja henkilöitä rakentaessaan Tuomaan kehitystarinaa? Kehitysromaanin termi on hieman problemaattinen ja epäselvä käsite. Sitä käytetään Suomessa usein löyhästi teoksesta, jossa kerrotaan jonkun henkilön kehityskertomus (Saariluoma 1981, 31). Kehitysromaanin on todettu edellyttävän individualistista näkemystä. Ominaista on, että yksilön vaatimusten ja ulkomaailman välille syntyy jonkinlainen harmonia. Suomessa kehitysromaneista on yleensä puhuttu työläiskirjailijoiden yhteydessä. Esimerkkinä voisi mainita Toivo Pekkasen Tehtaan varjossa -romaanin ja Heikki Turusen Simpauttajan päähenkilön Impan kuvauksen. (Saariluoma 1981, 32-33, 35.)

Saariluoman mukaan suomalaisessa kirjallisuudessa ei ole yhtä yhtenäistä kehitysromaanin traditiota, kuten esimerkiksi Saksassa, mistä Saariluoman teoria kehitysromaanista on lähtöisin. Suomessa usein päähenkilön kehityksen teema on yhdistynyt johonkin muuhun teemaan. Esimerkiksi F. E. Sillanpään tuotannossa yksilön kehitykseen yhdistyy luonnon ja ihmisen ykseys ja Arvid Järnefeltin teoksissa aatemaailma. (Saariluoma 1981, 82.) Myös Eeva Tikan Punaisessa härässä yksilön kehityksen teema liittyy kiinteästi luontoon ja sen eri ilmiöihin.

Saariluoma jaottelee suomalaiset "kehitysromaanit" kolmeen eri tyyppiin: kypsymisromaanin, työläiskirjailijoiden omaelämäkerralliseen kehitysromaanin sekä elämänpiiriromaanin ja kehitysromaanin yhdistelmämuotoon. Näin suomalainen kehitysromaanin on melko heterogeeninen. (Saariluoma 1981, 82.)

Kypsymisromaanin ei täytä täysin kehitysromaanin periaatetta, että päähenkilön kehitys olisi romaanin määräävä tekijänä (Saariluoma 1981, 65). 1970-luvulla vallitsi suuntaus, jossa kuvattiin jonkin tietyn ihmisryhmän elämänmuotoa ja ongelmia. Tätä

Saariluoma kutsuu aiheeltaan ajallis-paikalliseksi rajatuksi yhteisöromaaniksi eli elämänpiiriromaaniksi. (Saariluoma 1981, 67, 75.) Tikan teos on juuri tällainen ajallisesti ja paikallisesti rajattu romaani.

Tuomas Anhavan mukaan kehitysromaanille on ominaista "nuoren yksilön ja hänen ympäristönsä vastakkainasettelu", keskeistä on henkilön ratkaiseva kypsyminen tai muutos. Tapahtuminen on siten valtaosaltaan henkilön sisällä. (Anhava 1956a, 54.) Keskittyminen yhteen henkilöön ja hänen tiettyyn kehitysvaiheeseensa on tärkeää. Päähenkilö on usein melko passiivinen ja erilaisille ulkopuolisille voimille ja vaikutuksille altis. Henkilön tiellä tiedostamattomaankin päämäärään on erilaisia esteitä. Teos alkaa usein ongelmanasettelulla. (Anhava 1956b, 252.)

Suomalaisten kehitysromaanien genre ei ole selkeä, kuten saksalaisessa kirjallisuudessa, vaan rajat muuhun kirjallisuuteen ovat liukuvia (Saariluoma 1981, 37). Saariluoma nojautuukin kehitysromaanista puhuessaan saksalaiseen käsitteistöön. Hän käyttää saksalaista kehitysromaanin yleistä termiä "Entwicklungsroman" sekä suppeampia käsitteitä "Erziehungsroman" ja "Bildungsroman". "Erziehungsromanilla" tarkoitetaan yleisesti kasvatuseromaania, joka eroaa varsinaisesta kehitysromaanista siinä, että se sisältää opetuksellisen aspektin. "Bildungsromanissa" on kyse kirjallisuudenhistoriallisesta, "Entwicklungsromanin" saksalaisesta muunnelmasta, joka eroaa muista kehitysromaanista sankarin kehitysprosessin ja sen päämäärien suhteen. (Saariluoma 1981, 25, 34, 38.) "Entwicklungsromaneja" ovat kaikki ne romaanit, joissa määräävänä strukturaalisena tekijänä on päähenkilön kehitys. Näin tämä romaanin muoto ei rajoitu mihinkään tiettyyn aikakauteen tai kieleen. Saariluoma pitää "Entwicklungsromania" parhaimpana vastineena suomalaiselle kehitysromaanille (Saariluoma 1981, 34-35). Tikan romaanin järjestyksellisenä ja temaattisena johtolankana on nuoren päähenkilöpojan kehityksen seuraaminen. Näin Tikan romaani sopii sekä "Entwicklungsromanin" että elämänpiiriromaanin kategorioihin. Nämä genret voikin Tikan romaanin kohdalla yhdistää: kyseessä on ajallis-paikallisesti rajattu romaani, jonka määräävänä strukturaalisena tekijänä on yksilön kehittyminen.

Tutkin Eeva Tikan kehitysromaanin henkilökuvausta narratologisesti ja symboliikan kautta. Tutkimukseni käsittelee siten romaanin päähenkilön Tuomaan kasvu- ja

itsenäistymisprosessia ja siihen liittyviä seikkoja. Tuomas keskipisteenä tutkin hänen kehityskertomustaan. Tarkastelen, millä eri elementeillä kirjan teemaa eli itsensä hyväksymistä rakennetaan. Selvitän, miten Tikka käyttää luonnonkuvastoaan ja henkilöitä rakentaessaan Tuomaan kehitystarinaa. Kaikki käyttämäni menetelmät tähtäävät siis saman temaattisen ulottuvuuden rakentamiseen eli Tuomaan kehitykseen.

Tarkastelen hänen suhtautumistaan mieheyteen isän ja Jynkkä-Kustaan kautta sekä naisiin sisaren ja ihastusten kautta. Miten muut henkilöt, lähinnä sisar, Ilona ja isä toimivat Tuomaan kehityskaaren rakentajina? Tarkastelen, mitä puolia eri ihmiset tuovat Tuomaasta esille ja miten he rakentavat Tuomaan henkilökuva romaaniin. Millä tavoin muut henkilöt näkevät Tuomaan, entä Tuomas heidät? Tarkastelen, kenen tajunnasta havainnot tulevat ja millaisia ne ovat.

Ensiksi taustoitan romaanin yhteyksiä siinä vallitsevaan aikaan ja kiinnekohtiin. Kyseessä on 1940-luvun lopusta 1960-luvun alkuun ulottuva ajanjakso eli yhteiskunnassa alkoi kuohuvan murroksen aika maaltamuuttoineen. Tikka käyttää teoksessaan runsaasti viittauksia Raamattuun ja muuhun kirjallisuuteen sekä kulttuuriin, kuten viittauksia kirjan välittämään 1950-luvun ajankuvaan. Tutkin, miten ne liittyvät Tuomaan kasvuprosessiin ja kehitystarinaan. Tulkitsen, millaisia uusia merkityksiä Tikan tekstissä viittaukset muodostavat.

Analyysi jatkuu Tuomaan hahmon henkilökuvausten erittelyllä. Tarkastelen alustavasti Tuoman ulkoista olemusta, toimintaa ja puhetta sekä hänen fyysistä että inhimillistä ympäristöään. Esittelen kertojan ja fokalisaation käsitteet, joita kuljetan väljästi mukana, kun tarkastelen erilaisia tapahtumia ja käänteitä romaanissa. Otan huomioon, kenen tajunnasta kulloinkin on kyse ja miksi. Tähän liittyy myös Ilonan, isän ja Jynkkä-Kustaan funktiot, huomioin sivuhenkilöt kertojina.

Henkilökuvaukseen liittyvät kiinteästi fokalisaation ja kertojan käsitteet. Kuka puhuu eli kertoo ja kuka näkee eli fokalisoii, kenen tajunnasta havainnot tulevat? Fokalisaatiota pidetään hyödyllisenä erityisesti henkilökuvausten analyysissä. Tarina esitetään jostain perspektiivistä, jonka kertoja verbalisoi, mutta näkökulma ei välttämättä ole kertojan oma (Rimmon-Kenan 1991, 92). Fokalisaatio tarkoittaa näkökulmaa, jonka kautta tai läpi tarina

esitetään tekstissä (Kantokorpi 1990, 139). Fokalisaatio voi säilyä läpi teoksen muuttumattomana tai sitten se voi vaihdella useammankin fokalisoijan kesken (Rimmon-Kenan 1991, 99). Fokalisaation ja kertojan analyysin myötä selvitän Tuomaan lähihenkilöiden funktioita teoksessa: mikä tehtävä heillä on siinä.

Tuomaan analyysissa suhde isään ja Jynkkä-Kustaaseen sekä sisareen ja naiseen yleensä tulevat tarkastelun alaisiksi. Tuomaan kehitykseen liittyvät kiinteästi erilaiset symboliset johtomotiiivit, jotka selittävät hänen luonteenpiirteitään ja toimintaansa. Analysoin Tuomaan kehitystä työn ja arjen kautta, samaten uskonnollisten elementtien avulla. Pääpaino on kuitenkin luontoon liittyvillä elementeillä Tuomaan kasvuun liittyvinä asioina. Tutkin, miten luonnonkuvastolla esitetään Tuomaan erilaisia luonteenpiirteitä ja hänelle sattuvia tapahtumia.

Luonnosta analysoin ukonilmaa, suota sekä erilaisia eläimiä, erityisesti härkää. Selvitän kirjailijan tapaa liittää Tuomaan hahmoon mukaan luonto esimerkiksi metsän ja eläinten muodossa. Tutkin eläinten esiintymistä teoksessa. Miksi eläinten tiettyjä piirteitä korostetaan usein ja mitä se merkitsee teoksen ja erityisesti päähenkilön kannalta? Kirja sisältää runsaasti myyttistä ainesta, symboleita, metaforia ja luontoon vertautumista. Tutkin myös Tuomaan näkemää unta symbolisesta punaisesta härästä. Uni antaa tärkeän merkityksen teokselle ja sisältähän jo kirjan nimi viittauksen Tuomaan näkemään uneen. Henkilökuvaus saa romaanissa symbolisia ulottuvuuksia erityisesti luonnon kautta. Tarkastelen, miten symboliikka muodostaa Tuomaan kasvutarinaa. Työni pääluku on symboliikka-luku, joka syventää ihmisen mielenliikkeitä symbolisesti.

Syvennän isän ja pojan välisen suhteen ristiriidan kuvausta miehen roolivaatimusten käsittelemisen kautta. Mitä mieheltä vaaditaan, että hän täyttää "miehen mitat"? Keskipisteenä pidän Tuomasta ja hänen ajatusmaailmaansa. Erityisesti isän rooliodotukset Tuomasta kohtaan painottuvat romaanissa, ne ovat keskeisiä Tuomaan ajattelussa. Eri sukupolvilla on erilaiset odotukset miehen roolista. Muut teoksen ihmissuhteet jäävät siis vähemmälle tutkimuksessani. Isän ja sisaren Ilonan lisäksi otan mukaan yksin korvessa elelevän Jynkkä-Kustaan ajatuksia ja neuvoja Tuomaalle. Näistä aineksista muodostuu työssäni saatu Tuomaan henkilökuva.

Romaanin ja sen päähenkilön analyysissä olen käyttänyt kaunokirjallisia otsikoita suoraan romaanista otettuina tai luvun sisältöön muuten kiinteästi liittyvinä ajatuksina. Alaviitteisiin olen laittanut vähemmän merkittävät huomautukset ja viitteet.

2 HENKILÖKUVAUKSEN PERUSTEISTA

2.1 Yhteiskunnan murrosaika

Markku Envall (1979, 47) puhuu niin sanotuista todellisuuskiinnikkeistä eli tiettyyn aikaan sijoittuvista tapahtumista, joita fiktiivissä teoksissa voi olla. Tikka käyttää näitä todellisuuskiinnikkeitä melko runsaasti, niiden kautta lukija tietää, mistä ajasta kirjassa on kyse, sillä sitä ei sanota suoraan kirjan sivuilla. Ajallisten kiintopisteiden lisäksi romaanissa on paikallisia todellisuuskiinnikkeitä, sillä Tikka käyttää todellisia, olemassaolevia paikannimiä. Ajalliset ja paikalliset kiintopisteet synnyttävät vaikutelman teoksen realistisuudesta. Sanataideteos ei ole kuitenkaan sellaisenaan täydellinen jäljennös todellisuudesta, vaan kertoo vain oleellisen historiallis-yhteiskunnallisesta todellisuudesta (Karkama 1974, 102).

1940-1960-luvun merkittävänä tapahtumina mainitaan Punaisessa härässä ajankuvana tai eräänlaisina maamerkkeinä Laika-koiran matkaaminen avaruuteen, Helsingin olympialaiset ja noottikriisi. Tikka tuo henkilöiden kautta esiin yhteiskunnan alkavan murroksen. Ihmisen on sopeuduttava, taisteltava tai alistuttava muutoksiin, muun muassa työpaikkojen vähenemiseen ja työn koneellistumiseen. Murrosta elävä poika elää yhteiskunnan murrosvaiheessa, tässä on yksilön ja ympäristön välinen analogia.

Kaikki on muuttumassa; elinkeinojen lisäksi muun muassa miljöö. Mäkelän mukaan 1960- ja 1970-luvun maaseutukuvauksissa ei esitetä aiemman kirjallisuuden tapaan enää sukuja tai ihmisluokkia, vaan kyliä. Tyyliin kuuluu, että pienen syrjäkylän lähellä on kaupunki ja kauempana Ruotsi. Paikallinen näkökulma kasvaa 1970-luvun kirjallisuudessa kaikkia koskevaksi symboliseksi paikallisuudeksi ajattomuudessaan ja yleistävyydessään. (Mäkelä 1986, 34, 41, 47.) Näin on myös Punainen härkä -romaanissa, monet asiat saavat

symbolisia ulottuvuuksia. Toistaiseksi Tikan teoksen maaseutu esittäytyy kirjassa vielä aika koskemattomana korpimetsineen, kuohuvine koskineen ja runsaine eläimistöineen, mutta tekninen kehittyminen alkaa jo näkyä. Tikan kyläkuvausteoksessa tiet lisääntyvät ja paranevat. Moottoripyöriä ja autoja alkaa tulla jo jonkin verran kylälle. Pääasiallisena kulkuneuvona on edelleen kuitenkin hevonen, usein myös sukset ja polkupyörä. Modernisaation myötä vanha ihmisvoimalla toimiva kapulalossi korvautuu moottorikäyttöisellä keltaisella lossilla.

Maaseudun murros ei ole vain konkreettisia elinkeinojen muutoksia ja tekniikan kehitystä, vaan se liittyy myös asenteiden muutoksiin. Vanha sukupolvi haluaa pitäytyä vanhassa, uusi on valmiimpi vastaamaan uusiin haasteisiin ja muuttamaan pois maaseudulta taajamiin työpaikan perässä. Eristäytyminen ei enää niin helposti onnistu syrjäseudullakaan. Teoksen kylä tulee vähitellen tiiviimmin kosketuksiin muun maailman kanssa teiden, kulkuneuvojen ja tiedotusvälineiden kehittymisen myötä. Antti Karisto (1988, 109) toteaaakin, että suomalaisen elämäntavan eräs murros sijoittuu viime sotien jälkeiseen aikaan.

Maaltamuutto näkyy Punaisessa härässä. Kylän nuoret ovat alkaneet hakeutua muualle töihin ja aviopuolisot otetaan usein myös muualta. Kylää asuttavat enimmäkseen vanhemmat ihmiset. Kylän väki on alkanut vähentyä, kuolleisuus on suurempi kuin syntyvyys. Punaisessa härässä perhe elää edelleen ilman sähköjä, ottaa veden kaivosta, mutta kaupunkilaistuttavilla on jo sähköt ja erilaisia kodinkoneita, kuten jääkaappi ja sähköuuni. Yhteiskunnan rakenteelliset ja teknologiset muutokset liittyvät tiiviisti myös Tuomaan kasvuun ja kehittymiseen teoksessa, sillä Tuomaskin elää muuttuvassa ympäristössä omaa muutostaan. Yksilöllinen kehitysnäkökulma on kuitenkin Tikan teoksessa etualalla yhteisön muutosten kuvaamisen sijasta.

Teoksessa kylä alkaa autioitua vähitellen, taloja jää tyhjilleen. Osa muuttajista suuntaa lähi-taajamiin, mutta osa jatkaa Ruotsiin asti. Tuomaallakaan ei ole oikein vaihtoehtoja, jos hän ei halua jatkaa maa- ja metsätalouselämlä isänsä malliin. Siksi hänkin lähtee teoksen lopussa lähiseudun kaupunkiin. Oppikoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen hänellä ei ole varaa, jäljelle jää siis vain työnteko.

2.2 Fokalisaation ja kertojan rakenne

Fokalisaation keskeiset kysymykset ovat kuka näkee eli fokalisoijaksi ja kuka puhuu eli kertoo. Kertomuksen kertoja voi puhua "omalla äänellään" havainnosta, joka on kuitenkin selkeästi fiktiivisen henkilön aistimus. (Kantokorpi 1990, 149.) Kertoja jää Punaisessa härässä melko taustalle, koska henkilöfokalisaatio on niin keskeistä. Kertojafokalisoijaa nimitetään ulkoiseksi fokalisaatioksi ja henkilöfokalisoijaa sisäiseksi fokalisaatioksi. Ulkoinen kertojafokalisoija ei osallistu itse tapahtumiin, vaan jää ulkopuolelle. Henkilöfokalisoija taas on mukana tapahtumissa ja hallitsee fokalisoitinsa kestoajan perspektiiviä. (Rimmon-Kenan 1991, 96-97.)

Kertojafokalisoija voi olla kaikkietävä, periaatteessa rajaton, mutta koska henkilöfokalisoija on osa tarinaa, eikä voi tietää siitä kaikkea, hän on alisteinen sille. On myös mahdollista, että sama agentti vastaa sekä puhumisesta ja näkemisestä että kertomisesta ja fokalisoinnista. (Rimmon-Kenan 1991, 93, 102.) Tikan teoksessa sekä kertoja- että henkilöfokalisaatiot ovat kolmannessa persoonassa, eivät minä-muodossa. Kun kerronta tapahtuu kolmannessa persoonassa, ei kertoja esiinny henkilönä omassa kertomuksessaan (Tammi 1992, 18-19; Rimmon-Kenan 1991, 94).

Fokalisoitu voidaan nähdä sisältä tai ulkoa päin. Kertojafokalisoija voi esittää ulkoisia havaintoja tai sitten kertoja voi myös tunkeutua henkilön sisäpuolelle ja kertoa tämän tunteista, ajatuksista ja aistimuksista. Näin henkilöfokalisointi voi olla upotettuna kertojafokalisaatioon. Kaikkietävälle kertojalle on mahdollista yhdistää siis ulkoinen ja sisäinen fokalisaatio. (Rimmon-Kenan 1991, 89-98).

Punaisessa härässä kerronnan takautumat valottavat henkilöiden pelkoja, toiveita ja muistoja. Tällaisina toimivat esimerkiksi Ilonan muistot äidistään. Henkilöistä lähtevät anakroniat¹ eivät täysin riko kronologiaa toisin kuin kertojalähtöiset anakroniat (Rimmon-Kenan 1991, 66-67).

¹Genetten terminologian mukaan kaikki poikkeamat kronologiasta ovat anakronioita (Tammi 1992, 90). Tällä Genette viittaa lähinnä takautumiin ja ennakoiteihin.

Vaikka Punaisessa härässä kertoja on taustalla ja henkilöiden ja kertojan fokalisaatiot tuntuvat välillä lomittuvan, niin kieli on erilainen. Kertoja käyttää yleiskieltä. Henkilöfokalisatioissa on puheenomaisia ja arkikielen ilmauksia, mutta täyttä murretta ne eivät kuitenkaan ole niin kuin henkilöiden ääneen lausuttu puhe. Voidaankin ajatella, että henkilöiden ajatukset suodattuvat kertojan kautta. Kertoja on Punaisessa härässä niin taustalla, että joskus on vaikeaa tietää, puhuuko kertoja henkilön ajatuksista vai puhuvatko ja ajattelevatko henkilöt kertojan kautta.

Tuomas on Punaisen härän pääasiallinen pohdiskelija ja huomioija, jonka tajunnan kuvaaminen romaanissa on keskeistä. Kerronnassa hänellä on hallitseva näkökulma. Koska romaanissa kuvattuna ajanjaksona Tuomas käy läpi kasvun alle kouluikäisestä nuorukaiseksi, tulevat hänen fokalisaationsa eri-ikäisinä esille. Jo teoksen ensisivuilla, kun Tuomas on kuusivuotias, Tuomaan fokalisaatiossa ilmenee vihaa isää kohtaan. Eri-ikäisen Tuomaan esityksessä toistuvat yksinäisyyden ja erilaisuuden tunteet sekä suuri tyytymättömyys elämään ja omaan itseen. Tuomas tutkii omien kokemustensa valossa muiden henkilöiden ajatuksia sekä tekojen syitä ja asenteita.

Voidaan puhua kertojan diskurssista ja henkilön diskurssista. Henkilön diskurssia on esimerkiksi dialogi, jota kertoja siteeraa. Myös niin sanottu sisäinen monologi kuuluu tähän. (Tammi 1992, 31.) Kertojan diskurssi on kertojan tuottamaa esitystä, jolle henkilön diskurssi on alisteinen. Kertojan välittämä tieto voi ylittää henkilöiden havaintokyvyn rajat. (Tammi 1992, 31.) Kertoja hahmottaa ihmistä kokonaisuudessaan syvimpiä mielenailahteluja myöten. Punaisessa härässä kertoja ei ole kaikkietävä eli kertojan esittämä tieto ei ylitä henkilöiden tekemiä havaintoja. Kertoja jää muutenkin taustalle neutraalina, eikä esimerkiksi kommentoi tai opeta lukijaa. Kertoja ei esitä omia näkemyksiään.

Usein modernissa kirjallisuudessa nämä kaksi, sekä kertojan että henkilön diskurssit, yhdistyvät. Tällä tavalla voidaan välittää henkilön puhetta tai ajatuksia. Kertoja ikään kuin referoi henkilön ajattelua. Kertojan ja henkilön diskurssissa kertoja tavallaan siirtyy henkilön mieleen ja ajatuksiin. Kyse on esiverbaalisesta tasosta, jolloin henkilö ei ole vielä varsinaisesti verbalisoinut ajatuksiaan. (Tammi 1992, 31-32, 34.)

Ilmiössä on kyse vapaasta epäsuorasta esityksestä, jolloin tekstissä syntyy vaikutelma henkilön "äänestä" kertojan tulkitsemana (Chatman 1978, 200). Punaisen härän kerronnassa on paikoitellen vaikea erottaa kumman diskurssista, henkilön vai kertojan, on kyse. Taustalla pysyttelevä kertoja on niin yhdistynyt henkilön ajatuksiin ja tunnemaailmaan. Selvät sitaatit ja dialogit kertovat suorasta esityksestä, mutta epäsuorassa esityksessä kertoja ja henkilö ikään kuin limittyvät. Joskus romaanin tekstissä jää ratkaisematta, kuka esittää tekstissä olevat näkymät. Siirtymät henkilöfokalisaatioiden välillä ovat kuitenkin selviä, vaikkei Tuomaan ja Ilonan kieli eroa toisistaan merkittävästi. Kertoja kuitenkin mainitsee fokalisoijan nimen.

Punaisessa härässä sisäisen elämän kuvaus kolmen päähenkilön suhteen on erilainen. Ilonan ja Tuomaan tajunta tuodaan näkyville sisältä käsin, mutta isän tajunta jää peittoon, sitä ei paljasteta, koska hänen ajatuksiaan ei kuvata, vain ulkoinen toiminta ja ääneen lausuttu puhe. Siksi isän toiminta ja puhe korostuvat, koska hänen ajatuksiaan ei kerrota. Läpinäkyvätöntä henkilöä kuvataan vain ulkoapäin, näytetään hahmon ulkoinen olemus, toiminta, eleet ja ilmeet, hänen sisäistä elämäänsä ei näytetä. Läpinäkyvän henkilöahmon kohdalla kerronta näyttää henkilön sisäisen maailman, ajattelun, aistimukset ja unet. (Kantokorpi 1990, 125.) Henkilöt voivat olla jossakin määrin avoimia, näin lukija pääsee näkemään heidän tajuntansa. Läpinäkyvän eli avoimen henkilöahmon tajuntaa kuvataan tekstissä suoraan. (Hochman 1985, 125).

Romaanin kerronta etenee vuorotellen Ilonan ja Tuomaan tajunnasta, Ilona ja Tuomas toimivat siis henkilöfokalisoina. Punainen härkä etenee dialogin ja sisäisen monologin kautta, monologit ovat siis Tuomaan ja Ilonan tajunnasta lähteviä. Tajunnan kuvaus, ihmisen sisäinen maailma nousi modernissa proosassa ulkoista tapahtumista merkittävämmäksi (Makkonen 1991, 159). Erityisesti Tuomaan ajattelua on runsaasti, hänen suhtautumistaan ympäristöön, ihmisiin, perheenjäseniin ja kaipausta saada hyväksyntä isältään. Fokalisaatiot täsmentävät lähinnä Tuomaan minäkuvaa ja hänen asenteitaan. Kuva miehuudesta ja identiteetin kehityksestä suodattuvat etupäässä hänen tajuntansa läpi.

Fokalisaation vaihtelulla osoitetaan, miten eri tavalla ihmiset kokevat asiat ja millainen mielentila heillä yleensä on. Fokalisaatiot ilmentävät henkilöiden luonnetta ja suhtautumista

eteen tuleviin ongelmiin ja muihin tapahtumiin. Tuomaan ja Ilonan erilainen suhtautuminen elämään korostuu fokalisaatioiden vuorottelun myötä. Ilona on kuin Tuomaan valoisa vastapuoli. Molemmat havainnoivat ympärillään olevia asioita ja tapahtumia ja pohtivat elämäänsä ja tulevaisuuttaan. Kahden henkilöfokalisaation käyttö korostaa asenteiden moniäänisyyttä ja ristiriitaa. Fokalisaatioiden ristiriidalla voi nähdä olevan analoginen vastine Tuomaan sisäiselle ristiriidalle elämän monien paineiden ristitulella. Näin Tikan romaani saa realistisuudestaan huolimatta myös modernin romaanin piirteitä.

Kuvaukset henkilön ympärillä olevista yksityiskohdista tai maisemista kuvaavat henkilön sisäistä maailmaa. Ulkoinen ja sisäinen maailma yhdistyvät. Ulkoinen, lähinnä maisema ja säätilat, kuvaa henkilön sisäisiä mielenliikeitä. Ihmismieltä kuvataan siis fyysisen ympäristön ominaisuuksien avulla. Tässä tulee kyseeseen Tikan teoksessa erityisesti luonnon elollistaminen ja symbolointi, joiden käyttöä analysoin myöhemmin.

2.3 Henkilökuvan rakentuminen

Henkilö tulkitaan tekstin struktuuriin sisältyvistä vihjeistä eli päätellään millainen hän on. Henkilön ominaisuuksia tarkasteltaessa on huomioitava tekstin kokonaisuus sekä pää- että sivuhenkilöiden kohdalla. Tulkitaksemme henkilöiden piirteitä oikein meidän on pantava merkille kontekstin osuus. (Hochman 1985, 64-65, 86.) Päähenkilöitä reunustavat tekstissä yleensä vähemmän kompleksiset, dynaamiset ja kokonaiset hahmot, siis sivuhenkilöt. Tällaiset sivuhenkilöt palvelevat yleensä temaattisia tarkoituksia. Ympäröivät sivuhenkilöt auttavat usein ymmärtämään päähenkilöitä. (Hochman 1985, 68, 163.)

Lukija kokoaa henkilön ominaisuuksia tämän puheesta, eleistä, toiminnasta, ajatuksista ja ympäristöstä sekä siitä, mitä muut henkilöt sanovat toisesta henkilöstä. Ilmaukset voivat olla luotettavia tai epäluotettavia. Näin henkilöä kuvaavat ominaisuudet ja vaikutelmat luovat mielikuvaa henkilöstä. (Chatman 1978, 126-127; Hochman 1985, 38.) Analyysille ovat tärkeitä analogiset rakenteet, kuten toistuvat henkilöt ja tilanteet, joita esiintyy sekä toiminnassa että muuten tekstissä (Hochman 1985, 64). Hochman korostaa erityisesti kielen ja puheen osuutta. On tärkeää huomioida henkilön oma puhe ja toisten puhe henkilöstä sekä kertojan näkökulma henkilön ajattelusta ja tuntemisesta (Hochman 1985, 72).

Henkilöhahmojen analysoinnissa selvitetään heidän eksplisiittinen eli näkyvä ja implisiittinen eli piilossa oleva toimintansa, maailmansa ja temaattiset seikat (Hochman 1985, 166). Hahmolle ominaiset toistot, kaltaisuus, kontrasti ja implikaatio ovat keskeisiä tekijöitä siinä, millainen kuva hänestä muodostuu (Rimmon-Kenan 1991, 53).

Chatman pitää piirrettä pienimpänä fiktiivisen henkilön laatua ilmaisevana määreenä. Chatman kirjoittaa, että henkilöhahmo on piirteiden paradigma. Paradigma tarkoittaa henkilöistä muodostuvien piirteiden kokoelmaa, joka voidaan nähdä metaforisesti. Piirre merkitsee suhteellisen pysyvää persoonallisuuden ominaisuutta, joka voi myös kadota tai korvautua toisella. (Chatman 1978, 121-128.)

Usein henkilöllä toistuva yhteinen nimittäjä voidaan yleistää luonteenpiirteeksi ja luonteenpiirteet luonteeksi. Joskus luonteenpiirre sanotaan suoraan tekstissä, mutta aina näin ei tapahdu. Kun piirre mainitaan, tekstin kokonaisuus voi vahvistaa yleistysprosessin tuloksen, mutta myös poiketa siitä. Tuloksena voi olla kertomuksesta toiseen vaihteleva jännite. (Rimmon-Kenan 1991, 51.) Seuraavassa luvussa esittelen Tuomaan henkilökuvauksen kautta hänestä syntyviä piirteitä.

3 TUOMAAN HENKILÖKUVASTA

3.1 Ulkoinen olemus, toiminta ja puhe

Henkilöhahmoa voidaan kuvata suoralla määrittelyllä ja epäsuoralla esittämisellä. Vain tekstin arvovaltaisimman äänen voi Rimmon-Kenanin mukaan katsoa esittävän suoraa määrittelyä henkilöhahmoista. Tekstin arvovaltaisimpana äänenä Rimmon-Kenan pitää luotettavaa kertojaa. (Rimmon-Kenan 1991, 77,79.) Kun henkilöhahmon luonteenpiirrettä ei sanota suoraan, vaan se tulee tekstissä ilmi eri tavoin, kuten havainnollistamisen ja näyttämisen kautta, on kyse epäsuorasta esittämisestä (Rimmon-Kenan 1991, 79). Epäsuora esittäminen on nykyajan kirjallisuudessa yleisempää kuin tekstissä suoraan henkilöistä sanotut määrittelyt. Epäsuoralla esittämisellä luonnehditaan henkilöiden toimintaa, puhetta,

ulkoista olemusta ja ympäristöä (Rimmon-Kenan 1991, 79-86). Tuomaasta saatu kuva muodostuu epäsuoran määrittelyn kautta muiden henkilöiden esittämänä. Suoran määrittelyä ei kertojan kautta niinkään esitetä, vaikka kertoja onkin luotettava Punaisessa härässä.

Tuomaan ulkoinen olemus tuntuu heijastavan sisäistä. Sisko Ilona ajattelee veljestään: "ja veljen kasvot ovat vähän kuin äidillä siinä ainoassa kuvassa joka heillä äidistä on: soukat, pienileukaiset, silmissä hapuileva ilme" (PH, 104-105). Päättämättömyys ja eräänlainen hapuilu, oman tien etsiminen ovatkin tyypillisiä Tuomaalle. Ilona ajattelee Tuomaasta: "Missä on hänen veljensä, vaaleatukkainen, kaihtavasilmäinen?" Tuomaassa korostuu siis eräänlainen hapuilevuus jo ulkonäönkin suhteen. Isäkin toteaa Ilonalle puhuessaan Tuomaasta "ettei ossoo etes kahtoa suoraan" (PH, 9). Suoraan katsomattomuus kuvastaa Tuomaan arkuutta. Teoksen alussa Tuomas on alle kouluikäinen vaaleatukkainen ukkosta pelkäävä arka poika, joka myös itkee helposti. Hän on syntynyt vuonna 1945, viimeisenä sotavuotena.

Henkilön ulkoisella olemuksella ja luonteenpiirteillä on usein erityinen metonyminen yhteys. On piirteitä, joille henkilö ei voi mitään, kuten pituus, ja on piirteitä, jotka ovat henkilön määrättävissä, kuten vaikka vaatteet. (Rimmon-Kenan 1991, 85.) Punaisessa härässä Tuomaan edellä mainittu kuvaus Ilonan silmin nähtynä hapuilevasta ilmeestä ja isän silmin osoittautuu paikkansa pitäväksi ja luotettavaksi. Heidän saamansa vaikutelma Tuomaasta ei joudu kertojan kanssa ristiriitaan. Oikeastaan kertoja ei määrittele suoraan Tuomaan ulkonäköä, vaikka luotettava onkin, vaan se tulee esille epäsuorasti muiden henkilöiden ajatuksista ja puheista. Myös Tuomaan oma fokalisaatio määrittää hänen ulkonäköään.

Toiminnan eri muotoja ovat toimeenpanot, aikomukset ja laiminlyönnit. Toimeenpano tarkoittaa tekoa, jonka henkilö tekee. Aikomus viittaa toteuttamattomaan suunnitelmaan. Laiminlyönti tarkoittaa tekoa, joka henkilön olisi pitänyt tehdä, mutta se jää tekemättä. (Rimmon-Kenan 1991, 79-80.) Tuomaan toimintaa voi luonnehtia kaikilla toiminnan muodoilla: toimeenpanoilla, laiminlyönneillä ja aikomuksilla. Toimeenpanot liittyvät työhön ja opiskeluun sekä aikuiseksi kasvamiseen. Toimeenpanot voi vielä jakaa ainutkertaisiin ja tavanomaisiin tekoihin. Ainutkertainen teko on usein kertomuksen

käännekohta, se paljastaa henkilöahmosta usein enemmän kuin tavanomainen, toistuva toiminta. (Rimmon-Kenan 1991, 80.)

Kerran Tuomas tulee tanssilavalta juopuneena ja ryvettyneenä kotiinsa:

Kun Tuomas tulee yöllä tansseista, isä ilmestyy portaille vastaan.

- Mikä tuon huulen on halakassu? isä kysyy.

-Tappelin.

Isän kasvoilla käväisee yllättävä ilme: siinä on selvää hyväksymistä. Tätäkö se sitten häneltä on odottanut?

Ymmällään hän menee isän ohi ja kompuroi vintille nukkumaan. (PH, 132)

Tekstinäytteessä ilmenee isän ja pojan erilainen ajatusmaailma. Isä odottaa Tuomaalta miehisenä pidettyä käyttäytymistä: oman paikkansa lunastamista vaikka tappelemisella. Tuomas ei toista tapahtunutta enää uudelleen, vaan juominen ja tanssilavalla käyminen jäävät Tuomaalle ainutkertaiseksi toiminnaksi. Symboliikan yhteydessä myöhemmin esittelen kaksi Tuomaan kannalta käännteentekevää toimintaa: kuorimarauta- ja viettelyesepisodit. Sen lisäksi, että Tuomas uhkaa isää kuorimaraudalla, hänen ainutkertainen tekonsa on Miljan viettely-yritys.

Tuomaan tavanomaista toimintaa on piirtäminen. Hän piirtää metsän eläimiä. Piirtämisestä kerron enemmän myöhemmin. Tavanomaista on myös metsään meno ahdistuksen hetkellä ja ongella käynti.

Tavanomaista perheessä on jokaviikkoinen saunominen. Kerran Tuomas on kunnostautunut erityisesti:

Kerran nuorempana, hän istui lauteilla hammasta purren ja melkein pökertyneenä, ja isä heitti lisää löylyä, vihtoi itseään ja ähisi, ja Tuomas puri hammasta ja tunki palavansa, sisältä ja ulkoa, mutta ei mennyt alas. Isä kehaisi häntä silloin; mutta enää hän ei halua mielistellä sillä tavoin. Hän kylpee mieluummin yksinään. (PH, 87)

Tuomaan luonteelle on tyypillistä aikomuksellisuus. Hän haikailee monien asioiden perään ja aikoo toteuttaa aikeensa, mutta ei useinkaan tee mitään asian edistymiseksi. Aikomus voi

vihjata henkilön johonkin piilevään ominaisuuteen. Jos aikomukset toistuvat usein jonkun henkilön kohdalla, voi henkilön luonteenpiirteeseen kuulua passiivisuus. Kaikilla toiminnoilla voi olla myös symbolista ulottuvuutta. (Rimmon-Kenan 1991, 80-81.)

Puhe käsittää sekä ääneen puhumisen että hiljaa mielessä eli sisäisen puhumisen. Sekä puheen sisältö että muoto luonnehtivat henkilön luonteenpiirteitä. (Rimmon-Kenan 1991, 82.) Henkilön puheet voivat olla ristiriidassa keskenään. Merkille on pantava myös henkilöiden puhe toisistaan, sillä ne luonnehtivat sekä puhujaa että puhumisen kohdetta. Henkilön puheesta ilmenee usein syntyperä, asuinpaikka, yhteiskuntaluokka ja ammatti. Teoksen kertojan kieli voi poiketa henkilön kielestä. (Rimmon-Kenan 1991, 83.)

Koska Tuomas on hiljainen, hänen sisäisen puheensa merkitys saa enemmän painoa. Tuomaasta toteavat sekä isä että Ilona tämän hiljaisuuden ja niin Tuomas ajattelee myös omasta itsestään: "Hän on ujo ja hiljainen ja helposti lannistettavissa [--]" (PH, 153). Myös kirjan tapahtumat ja Tuomaan toiminta tukevat tätä ajatusta. Tuomaskin on isänsä tapaan hyvin vähäpuheinen, mutta ei kuitenkaan yhtä jurolla tavalla. Vaikka Tuomaskaan ei ole puhelias, niin hänen isänsä puhuu sitäkin lyhyempiä lauseita. Lauseet ovat ytimekkäitä ja yksiselitteisiä, usein niissä on käskävä sävy. Myös kiro sanat kuuluvat luontevasti isän puheeseen. Tuomas ei useinkaan osaa tai halua tuoda sanojaan esille, vaan tyytyy sisäiseen puhumiseen. Ulkoisesti vaisu Tuomas on julman rehellinen ajatuksissaan isäänsä kohtaan. Esimerkiksi kun Tuomas saa puimakoneen nielun tukkeutumaan pellolla, hän ajattelee:

Isä löi häntä vieraan nähden ja hän kosti sen, tosin vain ajatuksissaan ja tunteissaan. Mutta ajatuskin on teko.

(PH, 89)

Pahimmat tai raivokkaimmat Tuomaan ajatukset kohdistuvat isään, kuten esimerkiksi silloin, kun teurasautoon viedään hänen lempilehmäänsä:

Tuomas kulki perässä, isä edellä, ja kulkiessaan hän puhui isälle mutta vain sisällään - sillä hänen sisällään on kyllä kieli ja siinä paljon sanoja, oikeat sanat joka asiaan, myös vihaan. Hän puhui kauan ja lopuksi sanoi: minä vihaan sinua.

(PH, 91)

Tuomaan ja isän välistä suhdetta vaikeuttaa se, että he eivät kunnolla keskustele keskenään. Ilona toimii usein tulkkina ja välittäjänä heidän välillään. Tuomaan ajattelussa tiivistyy hyvin puhumattomuuden muuri isän ja pojan välillä:

Tuomas mietti vaihteloa, joka on hänen ja isän välissä. On kuin he eivät olisi oppineet toisilleen puhumaan, kuin heidän välisensä kieli olisi jäänyt vajavaiseksi. Siitä saattoi kyllä muodostaa lyhyitä lauseita kaikenlaisista käytännön asioista joista on pakko puhua, mutta kunnolla keskustella sillä ei voinut.

Sen kielen sanat olivat kankeat ja harvat ja pinnalla kulkevat. Lähelle toista niillä ei päästy.

Tuomas luulee tietävänsä, miksi on niin: isä on jättänyt hänet ulkopuolelleen. Jo alun alkaen, ja yhä edelleen.

(PH, 91)

Tuomas ja isä puhuvat vain välttämättömän keskenään. Molempien vähäpuheisuus ei ainaakaan auta asiaa. Lapsena Tuomas matkii isänsä sanavalintoja ukonilmaa pelätessään:

Nyt hän kuuntelee mielessään miten isä sen tekee: paino ensimmäisellä tavulla, r-kirjain niin kuin olisi monta ärrää peräkkäin, ja sitten lopputavut vikkelaesti, kuin sujauttaisi pöydän alle: perrr-kele.

Tuomas toistaa isän perässä. Nyt se tuli oikein. (PH, 70)

3.2 Ympäristö

Henkilön fyysinen ja inhimillinen ympäristö kuvastavat usein henkilön luonteenpiirteitä. Fyysinen ympäristö voi käsittää esimerkiksi asunnon ja inhimillinen ympäristö perheen ja yhteiskuntaluokan. Henkilön ja ympäristön läheisyyteen liittyy usein syysuhde kuten ulkoisen olemuksen kuvaamisessakin. (Rimmon-Kenan 1991, 86.) Tuomaan ympäristöä ovat lähinnä oma asuintalo, alivuokralaiskortteeri ja ennen kaikkea luonto. Fyysiseen ympäristöön lukeutuvat myös maisema ja luonto kotitalon läheisyydessä. Luonnon kautta kuvattuina välittyvät monet Tuomaan piirteet ja tunteet. Luontoon Tuomas pakenee pahaa oloaan. Toisaalta jotkut luonnonilmiöt, kuten ukkonen pelottavat Tuomasta.

Tuomaan kotitalon kuntoon Tuomas ei sinänsä vaikuta nuoren ikänsä takia. Tuomaalla ei ole omaa huonettakaan, vaan hän nukkuu Ilonan tavoin tuvassa. Enemmänkin Tuomaan

luonnetta valottaa hänen alivuokralaishuoneensa kuvaus oppikouluaikana. Komerossa on likaisia vaatteita, ruokakaapissa rasvaisia voipapereita, homeisia leivänkannikoita, jauhoja hyllyllä, hapantunutta maitoa astiassa ja hiiren papanoita. Ilona siivoaa Tuomaan kaappeja ja moittii Tuomasta (PH, 217). Tuomas sairastelee, hänellä on angiina, mutta epäjärjestys on syntynyt selvästi jo pidemmältä ajalta. Tuomaan huoneen kunto viittaa Tuomaan surkeaan olotilaan, jota kärjistää sairaus. Se myös muistuttaa siivouksen laiminlyönnillä yleisesti Tuomaalle tyypillisistä laiminlyönneistä ja aikomuksista.

Huoneen ummehtunut haju, pöydällä olevat kylmät perunat ja kuivunut leipä sekä käpristyneet makkarakuoret lisäävät sotkuista vaikutelmaa. Sotkuisella huoneella on analoginen vastine Tuomaan sisäiselle epäjärjestykselle ja levottomuudelle.

Tuomas toteaa alivuokralaisasunnossa asuessaan pettyneenä, että hän on edelleen se "sama Tuomas joka silloin vuosia sitten salolta tänne lähti" (PH, 217). Hän on toivonut koulun muuttavan häntä jollain tavoin parempaan suuntaan. Ympäristön vaihdos ei muuta Tuomasta, vaan hän pysyy edelleen lapsuutensa hiljaisena ja eristäytyvänä poikana. Hiljainen ja eristäytynyt, kaukana naapureista ja kaikesta on myös kotitalo yksinäisessä vaaramaisemassa. Perheen talo on ainoa vaarallaan. Tuomaan ja kotitalon välillä voikin nähdä vahvan metonymisen yhteyden, molemmat elävät hiljaista elämäänsä omalla "vaarallaan". Tuomas on tottunut olemaan nuoresta asti yksin, koska lähistöllä ei asu samanikäisiä lapsia ja nuoria.

Inhimillinen ympäristö käsittää Rimmon-Kenanin (1991, 86) mukaan perheen ja yhteiskuntaluokan. Tuomas on vasta vauva, kun hänen äitinsä kuolee seuraavan lapsen synnytyksessä. Äidittömyydestä on seurannut Tuomaan vajavainen olo, ja isän ylivalta perheessä. Tuomaalla ei ole mitään muistikuvia äidistään, Ilona-siskolla on seitsemän vuoden ajalta. Muistikuvat teoksessa tulevatkin lähinnä Ilonan tajunnan kautta. Ilona oli ollut 7-vuotias äidin sairastuessa vakavammin:

Hän muistaa, että sillä oli ryppyjä otsassa ja silmien alla ja turvonneet jalat. Jalat ovatkin viimeinen asia jonka hän äidistä muistaa. Äiti istui sängyn laidalla kalpeana ja isomahaisena, nosti jalkansa lattiasta ja paineli sormillaan pahiten turvonnutta kohtaa. Siihen jäi sormista lommo joka pysyi vähän aikaa ennen kuin taas hävisi. (PH, 28)

Naapurin emäntä mainitsee Ilonalle myös: "sittä kuoli äitisi sen vauvan tiennissä" (PH, 54). Naapurin emännän suusta tulee myös ilmi, että äiti oli alkanut sairastella jo Tuomaan ollessa vielä aivan pieni: "Ja sittä se alkohii äitis kohta sairastella ja jonnii vuuen peästä män" (PH, 91). Äiti oli siis ollut raskaana sekä sairaana, mutta kaikki ei ole mennytkään hyvin synnytyksessä. Vauva on ilmeisesti myös kuollut, koska siitä ei muussa yhteydessä mainita mitään.

Perheen säröisyyttä kuvaa myös se, että perheen vaatteet eivät ole järin hyvässä kunnossa, kun isä tuo naisystävänsä Oilin taloon. Oili laittaa vaateasiat kuntoon ja ostaa ja tekee uusia vaatteita. Lapset saavat valita lankakasasta värinsä villapuseroihinsa. Tuomas valitsee punaisen värin, joka toistuu usein Tuomaan yhteydessä tekstissä.

Perhe on pienviljelijäperhe, lisäansioita tuovat erilaiset metsätyöt, kuten käpyjen kerääminen ja puiden kuljetus ja kuorinta. Perheen yhteiskunnallinen status ei siis ole kovin korkea. Tämä näkyy myös asenteen tasolla, ettei isä arvosta koulutusta, vaan tyytyisi vallitseviin oloihin.

Perheen ohella viitataan lyhyesti myös Tuomaan inhimilliseen ympäristöön ikätovereiden keskuudessa. Tuomas poikkeaa kotikylänsä nuorista siten, että hän on niitä harvoja, jotka käyvät oppikoulua. Muut samanikäiset ovat jo työelämässä. Heillä on jo omaa rahaa, mutta Tuomas on siinä suhteessa vielä kodista riippuvainen. Tuomas tuntee itsensä erilaiseksi, ulkopuoliseksi. Hän melkeinpä halveksii entisiä koulutovereitaan, jotka tuntuvat karkeilta ja sivistymättömiltä. Tanssilavat ja humalat kokeiltuaan Tuomas huomaa, että ne eivät ole häntä varten. Hän ei viihdy ikätoveriensä seurassa. Epämääräinen tyytymättömyys ja alemmuuden tunne vaivaavat häntä muutenkin. McCloughryn mukaan mieheyteen liitetään usein itsehillintä, järki ja saavutukset. Olla mies ei tarkoita samaa kuin olla oma itse. (McCloughry 1993, 13.) Juuri tämä seikka on Tuomaan ongelma.

Monet Tuomaan luokkatovereista tekevät kesälomilla matkoja ja ovat leireillä, mutta ei Tuomas:

Mutta hänellä ei ole valinnan varaa ja siksi hän väliin tuntee vihaavansa omaa kyläänsä; se on harva ja hajanainen, mutta sen henki on tiivis, ja se makaa hänen juurtensa päällä eikä päästä vaikka hän kuinka tempois.

Tuomaan täytyy mennä kesätöihin ansaitsemaan rahaa perheen niukkaan elantoon. Hänkin haluaisi päästä edes kesäisin käymään muualla, näkemään maailmaa:

Hän on kokenut vain kotikylänsä ja Lieksan. Se on vähän, ja taas häntä ahdistaa, on kuin kaiken pienuus ja vähyys punoutuisi hänen ympärilleen.

(PH, 159)

Tuomas kaipaa kokemusta siitä, tuntisiko hän muuallakin olonsa niin sidotuksi, suorastaan kahlehdituksi. Hänellä on tunne, että jossain muualla kuin pienessä kotikylässään hän voisi tuntea olonsa vapaammaksi

Koulu loppuu ja Tuomaan on ratkaistava, mitä tekee koulun jälkeen. Hän on kuvitellut oppikouluun mennessään, että hän muuttuisi miellyttävällä tavalla jotenkin erilaiseksi, mutta hän on koulun loputtuakin sama hiljainen Tuomas. Viimeisenä kouluvuotenaan Tuomas on ollut tavallista levottomampi. Kuvaamataidonopettaja ehdottaa hänelle Ateneumiin pyrkimistä, mutta Tuomas ei halua kerjätä isältään enää rahaa opiskeluun, koska oppikouluun pääseminenkin oli ollut isän puolelta vaikeaa. Ja muutenkin, hän ei tunne oloaan tarpeeksi vahvaksi sinne pyrkimään. Ateneum on kuin toisesta maailmasta.

4 SIVUHENKILÖT TUOMAAN KEHITYSKAAREN RAKENTAJINA

Tuomas opettelee yhteisön normeja monin eri tavoin lähinnä isän valvovan katseen alaisena. Samankaltaisissa olosuhteissa elävien henkilöiden samankaltaisuus tai erilaisuus korostuu tekstissä (Rimmon-Kenan 1991, 90). Punaisessa härässä perhe elää kotituvassaan yksinäisellä vaaralla. Näin päähenkilöperheen jäsenten erillisyytensä ja yksinäisyys korostuvat samanlaisessa ympäristössä.

4.1 Suhde mieheyteen

4.1.1 Perinteisen miehen kuva: isä

Isän ja pojan välillä on paljon ristiriitoja Punaisessa härässä. Osittain ristiriitoja voi selittää luonteiden erolla ja osittain kuulumisesta eri sukupolviin eri elämäkokemuksineen. Roos puhuu niin sanotusta avainkokemuksesta, elämälle suuntaa antavasta kokemuksesta (Roos 1987, 67).

Isän avainkokemuksia ovat lapsuuden pula-aika ja köyhyys sekä sota ja vaimon kuolema. Ne ovat tehneet hänestä entistäkin syrjäanvetäytyvämmän ja hiljaisemmän. Perheen elanto on ollut paljolti kiinni hänen työkyvystään ja -taidostaan, koska perheessä on ollut vain yksi elättäjä, ennen kuin Tuomas ja Ilona kasvettuaan ovat alkaneet myös tehdä töitä.

Tuomaan avainkokemuksina näen äidittömyyden ja koulutuksen vähäisyyden. Koska hän ei voi enää oppikoulun jälkeen jatkaa opiskeluaan, hänen on valittava työ. Se merkitsee hänen kohdallaan muuttoa pois kotiseudulta. Tuomaan ja isän eräs suuri ero on se, että isä ei ole oikeastaan ollenkaan voinut valita elämänsä suuntia, hänellä ei ole ollut valinnanmahdollisuuksia. Tuomaalla periaatteessa on, mutta käytännössä se on vaikeaa. Hän on kuitenkin vapaampi tekemään päätöksiä tulevaisuutensa suunnasta kuin isä on ollut, hänen ei tarvitse taistella enää yhtä ankarasti köyhyyttä vastaan.

Rooli muodostuu ympäristön odotuksista, jotka määrittelevät millainen käyttäytyminen on kullekin henkilölle kussakin tilanteessa sopivaa ja millainen ei. Jos henkilö ei toimi rooliodotusten mukaan, voi siitä seurata rangaistus. Vastaavasti rooliodotusten noudattaminen on palkitsevaa henkilölle. (Sulkunen 1992, 142.)

Sulkunen (1992, 154) puhuu myös yksilön leimautumisesta poikkeavaksi. Tuomas tiedostaa leimautumisen vaaran. Isän silmissähän hän on jo melkein erilaiseksi luokiteltu:

Häntä halutti lähteä metsään - ei metsälle vaan metsään. Mutta mikä mies semmoinen on joka lähtee metsään noin vain, tyhjin käsin, pelkästään kuleksimaan? Isän ja kenen tahansa kylän miehen näkökulmasta semmoinen mies on epäilyttävä ja siltä voi odottaa muutakin kummallista. Siksi mukana on oltava ase tai kalavekkeet tai marja-astia.

(PH, 156)

Melko tarkat kirjoittamattomat säännöt sääntelevät siis kyläläisten tapoja ja käyttäytymistä. Välttääkseen leimautumisen Tuomas ottaa joskus näön vuoksi metsään mukaan haulikon, mutta ei ammu saalista, vaikka siihen olisi mahdollisuus. "Tyhjäntoimittaja, sanoo isän ilme. Turhanpäiten kuleksija." (PH, 163) Vaikka Tuomas ei tunne sopivansa ahtaisiin rajoihin, hän alkaa käyttäytyä siten kuin hänen odotetaankin käyttäytyvän. Jos henkilö jää kiinni yhdestä poikkeavuuden lajista, häntä epäillään poikkeavaksi muutoinkin. (Sulkunen 1992, 154.)

Yhdellä ihmisellä on monia erilaisia rooleja eri tilanteissa, esimerkiksi ammattirooli, sukupuolirooli jne. Hän voi olla sekä isä että poika ja myös aviomies. Roolit muuttuvat ja vaihtelevat elämän aikana, koska ihminenkin muuttuu ja vanhenee. Roolin hankkimiseen ja pysymiseen kuuluu jatkuva vuorovaikutus ympäristön kanssa (Sulkunen 1992, 143-145).

Jo lapsuudessa ihminen sisäistää ihanteita, jotka ovat sukupuolisidonnaisia (Lindqvist 1986, 48). Sukupuolirooli on pysyvä rooli. Eri roolit tuovat ihmiselle myös monenlaisia velvollisuuksia. (Sulkunen 1992, 147, 151.) Sukupuoliroolit muodostuvat stereotyyppioista ja normeista. Ihmisille, jotka eivät tunne kuuluvansa niihin, aiheutuu siitä stressiä, roolihan merkitsee käyttäytymismallia. (McCloughry 1993, 76, 78.) Punaisessa härässä Tuomas ei täytä isän mielestä miehelle asetettuja vaatimuksia. Poika on hänen mielestään liian pehmeä luonteeltaan eikä noudata kirjan miesten noudattamaa elämää juomisineen, metsästyksineen ja karkeuksineenkin. Hyväksymättömyys Tuomasta kohtaan lähtee jo Tuomaan haaveilmaisesta luonteesta ja työssä laistamisesta.

Isä oli pitkään sodan jälkeen ollut, rintamalta palattuaan, hermostunut vähänkin kovemmista äänistä. Tuomas oli silloin ollut juuri vauvaiässä ja huutanut paljon. Tuomas ajattelee, että isän hyljeksintä häntä kohtaan on lähtenyt jo näistä alkuhetkistä. Muut miehet puhuvat sotakokemuksistaan, mutta isä ei koskaan. Kirjassa mainitaan, että sota-aika on ollut kylällekin vaikea. Kyläläiset ovat joutuneet olemaan evakossa ja parista talosta on mies kaatunut sodassa. Maaseutukuvauksissa päähenkilöinä ovat usein pienviljelijät, joiden sukupolvikokemukseen kuuluu sota (Mäkelä 1986, 60). Punaisessa härässä nuoremman polven edustaja, perheen poika, syrjäyttää tässä suhteessa isän ja toimii päähenkilönä

romaanin sivuilla.

Isällä on selvä kuva miehen roolista. Siihen ei kuulu tunteiden näyttäminen eikä runsas puhuminen. Isä ei esimerkiksi siedä sitä, että Tuomas on nuorena herkkä itkemään. Miehenkin tulee tavallaan omaksua yhteisössään oikeanlainen, miehinen käyttäytyminen. Isä on teoksen perheessä ennen kaikkea elättäjä ja perinteisen sukupuoliroolin toteuttaja.

Leimaa-antavaa teoksen perheelle on se, että siitä puuttuu äiti. Silti teoksen isä on pitäytynyt vain perinteisissä miesten töissä. Hän ei puutu millään tavalla kodinhoitoon ja ruoanlaittoon, paitsi auttaa lehmien hoidossa yhden talven ajan. Kotitöistä huolehtivat kotiapulaiset ja myöhemmin tytär Ilona. Tuomaalta ei vaadita myöskään osallistumista kotitöihin, vaan vaatimukset kohdistuvat lähinnä kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön ja siinä pärjäämiseen.

Usein äiti huolehtii perheissä sosiaalis-emotionaalisesta puolesta lastenkasvatuksessa ja isä ulkoisesta ja taloudellisesta toiminnasta (Liljeström 1985, 100-101). Vaikka äitiä ei ole Punaisen härän perheessä, jää isälle silti pääsääntöisesti vain taloudellisesta ja ulkoisesta puolesta huolehtiminen. Ilona naisena ja tyttärenä vastaa äidin roolista.

Tuomaan ja isän ristiriita on se, että Tuomas kapinoi isän antamaa miehen roolia vastaan. Tuomas ei halua olla samanlainen kuin isänsä. Tuomaan kuohuvaan itsenäistymisprosessiin liittyy myös yhteiskunnan alkava muutosprosessi. Olisi vaikeaa jatkaa elämää enää samaan malliin menneiden sukupolvien tapaan, vaikka haluaisikin, sillä elinkeinot ovat muuttumassa. Pienviljelijä ei enää välttämättä saakaan helposti sivuansioita metsätöistä muun muassa koneellistumisen vuoksi, eikä muutaman hehtaarin pientila riitä pelkästään elättäjäksi. Samalla tavalla kuin yhteiskunta on murroksessa, on myös Tuomas siinä. Romaanin ajankohdaksi valittu yhteiskunnan nopea muuttuminen tukee temaattisesti myös Tuomaan yksilöllistä murroskautta.

Liljestöm (1985, 97) toteaa, että sukupolvien välinen kuilu syvenee yhteiskunnissa, joissa teknologinen kehitys on nopeaa ja tieto ja taito vanhenevat nopeasti. Tällainen tilanne oli Suomessa juuri erityisesti 1960-luvulla. Teoksen maailmassa ja miljöössä tekninen kehittyminen näkyy esimerkiksi moottorilossin, metsäkoneen, avaruustekniikan ja sähköjen

tulona. Maailma ikään kuin pienentyi, koska kulkuyhteydet parantuvat uusien teiden ja kulkuvälineiden myötä.

Ennen isän rooliin kuului lähinnä kurin, rangaistuksen ja patriarkaalisen auktoriteetin edustaminen (Liljeström 1985, 122). Isä Punaisessa härässä edustaa lähinnä näitä asioita. Rangaistuksena voi olla ruumiillinen kuritus tai halveksiva puhumattomuus. Palkkioksi isä antaa joskus myhäilevän hyväksynnän ja jopa kosketuksen. Isän mielipide kurista valottuu seuraavasta tekstinäytteestä:

- Sie kiusasit sitä tänään, Ilona jatkaa syyttävästi. - Sitä siun ei pitäsi.

Isä hämmentyy vielä enemmän ja ärähtää: - Sie huvelo tässä vielä neuvommaan - mikä siitä tulloo jos ei kurissa pietä!

--- ---- --

- Sie pelotat sitä, hän sanoo vielä ja puhuu jo aremmin kuin äsken

- Enkä pelota, vastaa isä lyhyeen. - Mutta kun se on semmonen - semmonen - ettei ossoo etes kahtoa suoraan, ja sen piileksimistä mie en varsinkaan siijä. Tullooko siitä ikännään miestä jos ei sille joskus kovene.

(PH, 9)

Isän mielestä tie mieheksi käy siis kurin kautta. Katkelmassa näkyy myös isän näkemys pojastaan. Siitä kuultaa isän epäily, tuleeko Tuomaasta koskaan kunnan miestä, isän toiveiden ja odotusten kaltaista.

Isän ja pojan välinen jännitys ja ristiriita juontuu rooli-odotusten erilaisuudesta. Tuomas ei voi hyväksyä muuttia, johon isä on häntä valamassa. Isää voi pitää senaikaisen "aidon" suomalaismiehen muotokuvana. Tuomas edustaa luonteensa ja ajatustensa puolesta jo uutta aikaa, pehmeämpää ja tunteellisempää mieskuvaa. Isän puhekin on karkeampaa, ärräpäät kuuluvat siihen kuin luonnostaan. Punaisessa härässä tulevat oikeastaan näkyville kaikki elementit, joiden nähdään kuuluvan suomalaiseen kulttuuriin; puhumattomuus, viina ja luonto.

Isän henkilökuva jää melko staattiseksi. Hän pysyy samanlaisena teoksen alusta loppuun, eikä muutu. Hän edustaa myös kokonaista ihmisryhmää: maaseudun pienviljelijöitä, joilla on konflikteja nuoremman polven kanssa. Isä on kuolevan maaseudun edustaja. Isä edustaa työteliästä maaseudun perusmiestä, jollaisena suomalaisessa kirjallisuudessa esiintyvät

usein perinteisen Jussi-nimen omaavat miehet, kuten Jukolan Jussi ja Täällä Pohjantähden alla -trilogian ensimmäisen romaanin alku vie lukijan heti agraarimaisemaan: “Oli pellolla suo, kuokka ja Jussi”. Perinteinen on Punaisen härän isä muutenkin vanhemman sukupolven edustajana verrattuna poikansa modernimpaan mieskäsitykseen. Isä on eräänlainen agraari-Jussi. Isässä voidaan nähdä oman sukupolvensa asenteiden edustaja sekä hyvin perinteinen suomalainen jurottajatyyppe, joka ei turhia puhele.

Isä ei hevin paljasta sisintään. Miehet korostavat riippumattomuutta, kun taas naiset korostavat yhteenkuuluvuutta. Maskuliinisuuteen liitetään usein myös asioiden hallitseminen ja aikaansaaminen, haavoittumattomuus ja ongelmien ratkaiseminen sekä toiminnallisuus. (McCloughry 1993, 214, 253.) Perinteisessä maskuliinisuudessa on arvostettu fyysistä voimaa, henkistä haavoittumattomuutta ja tunteiden piilottamista, viha ja hyökkäävyys ovat kuitenkin sallittuja (McCloughry 1993, 36). Ristiriitatapauksissa vaikenemisen vaihtoehtona isällä on vain lyöminen. Eräs lähitalon emäntä selittää Ilonalle tämän isän puhumattomuuden syitä:

Sitä se Olli miulle kerran valitti että on niin vähäpuhainen - se oli heän tullessaan luullu että ne on vilikkaita karjalaismiehet. Mutta missä se Jussi ois puhummaan oppinna, korvessa ei sanat sikkii - niin mie sille Oilille sanoin. Ja olihan siinä *se sotahii ja vei siltä viimesettii sanat, ja sittä kuoli äitisi sen vauvan tiennissä* --.(PH, 54)

Isän etunimi, Jussi, mainitaan kirjassa kaksi kertaa. Äskeisessä tekstinäytteessä naapurin emäntä mainitsee isän etunimen, Jussin. Isän pysyminen kirjan sivuilla vain isänä sopii hänen rooliinsa tarinassa, sillä etupäässä hänet kuvataan Tuomaan ja Ilonan isänä, ei niinkään yksilöllisenä henkilönä. Lukija ei pääse sisälle isän tajuntaan. Isä nähdään monesti Tuomaan tai Ilonan fokalisaation kautta, jolloin kuva hänestä muodostuu heidän suodattamana. Tuomaan ja Ilonan fokalisaation lisäksi isän kuva rakentuu hänen toiminnastaan ja puheestaan.

Naapurin emäntä on kertonut Ilonalle, että Ilonan ja Tuomaan isä on menettänyt jo varhain oman isänsä hirvijahdissa. Sen jälkeen isän lapsuus on ollut vaikeaa, äidin taistelua puutetta vastaan. Muuten isän lapsuutta ja elämää ennen lasten syntymää ei paljonkaan paljasteta.

Isän ikää ei kerrota suoraan, mutta sodan loppuessa 1945 hänellä on kaksi lasta, noin 5-vuotias tytär Ilona ja vauvaikäinen Tuomas. Puutetta kokeneen isän suhtautuminen rahan käyttöön on kitsasta. Hän ei tuhlaile. Isän saituus näkyy esimerkiksi silloin, kun Oili haluaa ostaa Ilonalle ja Tuomaalle uusia vaatteita vanhojen reikäisten ja pienien tilalle. Isä valittaa, mutta antaa kuitenkin tyytymättömänä periksi rahanmenolle. Uudet vaatteet hankitaan. "Ka on nyt mitä kuluttoo, isä sanoo kun näkee heidän uudet vaatteensa" (PH, 29-30).

Isän ajoittainen runsas alkoholinkäyttö aiheuttaa kitkaa isän ja Oilin välille. "- Pullo pois, Olli sanoo terävästi. - Pullo pellolle tai minä lähen" (PH, 46). Isä valitsee karusti pullon ja niin Oilin perheeseen tuoma turvallisuus ja lämpö on pian poissa ja Oili myös. Kun isä juo, hän juo paljon ja rajusti.

Teoksessa sivutaan aika usein isän juomista, moni pitää sitä liiallisena. Ilona toteaa kerran, ettei isä ole kuitenkaan kännipäissään paha heille, hän ei ole väkivaltainen. Oilin aikana isä on juonut vähemmän kuin ennen. Alkoholistina häntä ei voi kuitenkaan pitää. Viina toimii ainoana henkireikänä ankean arjen vastapainona. Alkoholiksi ikään kuin vapauttaa arjen paikoista ja paineista, raskaasta työstä ja loputtomasta suoriutumisen ja suorittamisen vaatimuksista. Se näkyy myös Tikan teoksessa. Oilin lähdön jälkeen isä tekee viikot töitä ja lauantai-iltana juo. Joskus kotona, joskus muualla muiden samanlaisten miesten luona.

Perheen isä arvostaa ruumiillista työtä, jossa tulokset näkyvät heti esimerkiksi kuoritun propsipinon suuruutena. Isä iloitsee siitä, jos lapset pärjäävät työssä, esimerkiksi kun Ilona on paistanut ensimmäiset leipänsä tai Tuomas ampunut ensimmäisen saaliinsa, koppelon.

Kun Ilona löytää Erkin sulhasekseen teoksen loppupuolella, tulee isä mustasukkaiseksi. Tämä ilmenee kohtauksessa, jossa isä istuu humalassa pöydän ääressä. Ilona ja Erkki ovat ajelemassa moottoripyörällä Lieksassa, Tuomas on tullut juuri kotiin tanssilavalta. Tuomas näkee isänsä ja pöydällä olevan pullon:

Sitten hän nostaa päänsä: Kasvot eivät näy kunnolla hämärässä, mutta Tuomas menee lähemmäksi ja katsoo: ne ovat sellaiset kuin juopuneen kasvot ovat. Ja silmissä älytön katse.

Älytöntä on puhekin kun sitä rupeaa tulemaan. *Isä hokee että hänet on kaikki jättäneet, omat lapsetkin - nyt viimeksi oma tytärkin.* Männyttä, sanoo isä. Männyttä perkele. Männyttä männyttä, se toistelee.

- Ja mänköön, se lopuksi karjaisee. (PH, 265)

Isä reagoi tyttärensä lähtöön siis juomalla. Tuomas toisaalta ymmärtää isän katkeruuden, hänkin tuntee jollain tavoin menettäneensä Ilonan:

Isällä ei ole ollut ketään muuta, ei juuri Tuomaallakaan. Ja nyt on käynyt niin ettei Ilona enää olekaan vain heitä varten, vaan kuuluu jo enemmän tuolle kolmannelle. He ovat jääneet yksin tähän tupaan, isä ja hän.

On heillä siis jotain yhteistä - edes tämä. (PH, 265)

Tuomas suhtautuu tilanteeseen ironisesti. Vain tuollainen asia, Ilonan menettäminen, tuntuu yhdistävän häntä isään. Vain se, eikä mikään muu enää. Hänkin on alkanut Ilonan tavoin henkisesti jo irrottautua isästä.

Kirjan lopussa, jossa eletään 1960-luvun alkua, isän terveys murenee hiljalleen. Hän alkaa lähestyä vanhuutta. Isän hahmo jää etäisemmäksi, jopa staattiseksi, jos vertaa isää teoksen alussa ja lopussa. Hänessä pysyvät alusta asti olleet asenteet esimerkiksi miehisyyteen ja työhön, edelleenkin hän ei ole valmis hellittämään työnteosta, vaikka ikä alkaa jo painaa ja terveys reistailla. Keskeistä on eläminen yhden talven ajan Oilin kanssa, juomisen ja juomattomuuden vaihtelu ja toiveet lasten elämisen malleista. Aivan kirjan lopussa isä kuitenkin heltyy lapsiensa aikuistuesssa ja hyväksyy yksinäisyyden aiemman katkeruuden sijasta.

Sukupuoliroolientutkijat korostavat eroa perinteisen miehen mallin ja modernin miehen mallin välillä. Sukupuoli sisältää kaksi erilaista puolta, puhutaan biologisesta sukupuolesta (sex) ja muunlaisesta, kuten kulttuurisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta (gender) (McCloughry 1993, 31, 36). Punaisessa härässä isä edustaa selvästi perinteistä miestä, mutta Tuomaskaan ei kuulu vielä aivan moderniin miesmalliin, vaan elää miehen mallien murrosvaiheessa. Perinteinen malli on murtumassa ja moderni astumassa tilalle tai ainakin rinnalle. Tätä aikaa ja murtumaa Tikka kuvaa teoksessaan. Miehen mallien murrokset liittyvät yhteiskunnan murrosvaiheeseen. Punaisessa härässä eletään 1950-lukua ja siinä näkyy maaseudun alkava autioituminen.

Perinteistä maskuliinisuutta edustavat miehet viihtyvät paremmin mies- kuin naisseurassa, sillä muut miehet tavallaan vahvistavat heidän maskuliinisuuttaan. Nykymiehen maskuliini-

suutta taas vahvistavat miesten sijasta naiset, naiset ovat heille tasavertaisia kumppaneita. (McCloughry 1993, 36.) Punaisessa härässä miesten seura isälle tarkoittaa työ-, metsästys- ja ryyppyseuraa.

Punaisen härän isä on perusjorö, asiat lyönneillä tai mökötyksellä ratkaiseva työmyyrä ja tuppisuu, kuten Enwald on kuvannut monia Tikan teosten henkilöitä. Tällainen "jumottaja" on kuitenkin harvoin päähenkilö, vaan pysyttelee taustalla. Päähenkilön vertaamisella heihin Tikka ilmaisee perheen ja suvun henkistä etäisyyttä, sillä ihmiset eivät ikään kuin saavuta toisiaan. (Enwald 1987, 286.)

Voi sanoa, että isästä ei muodostu niin kokonaista kuvaa kuin hänen lapsistaan, koska hänestä ei esitetä kovinkaan paljon yksityiskohtia. Isän aikaisempia vaiheita ei paljon valoteta, kerrotaan aikaisesta oman isän menetyksestä ja kovasta elämästä toimeentulon eteen sekä viitataan muutaman kerran vaimon eli Tuomaan ja Ilonan äidin kuolemaan. Muuta ei oikeastaan tule ilmi. Isoja aukkoja isän luonteen kehittymiseen tuntuu siis jäävän, koska hän on sivuhenkilö teoksessa. Myös isän motiivien ja konfliktien esittely jää vähäisemmäksi. Ominaista isän hahmolle ovat karskius ja vastapainona kumppanin kaipuu, mistä osoituksena on Oilin asuminen talossa hetken aikaa isän toverina. Isän muotokuvaa ei myöskään ole piirretty niin tarkkanäköisesti kuin lasten. Sen sijaan teoksen temaattisen rakenteen kannalta isä on tärkeä: ilman häntä ei olisi tarinaa pojan vaikeasta tiestä itsensä hyväksymiseen ja vastuksista siihen pisteeseen. Isä on keskeinen vastus poikansa kasvukehityksessä..

Isän tulevaisuutta ei lukija tule täysin tietämään, mutta sen verran sulkeutuneisuutta isän luonnehdinnassa loppusivuilla on, että lukija aavistaa isän pysyvän ajattelussaan ja mielipiteissään ennallaan. Isä jää yksin jääräpäisesti asumaan kotitaloonsa, vaikka Ilona ja Erkki ovat tarjoutuneet tulemaan asumaan sinne myös.

4.1.2 Korven eläjä Jynkkä-Kustaa

Monissa Tikan teoksissa esiintyy poukkoilijoiden ja pakenijoiden taustalla tasaisen ehjiä luonteita, usein vanhuksia. Itseään etsiville henkilöille noista hahmoista löytyy usein tukija.

(Enwald 1987, 285.)

Punaisen härän "poukkoilija" Tuomas käy tapailemassa muutaman kerran korvessa yksin asustelevaa Jynkkä-Kustaata, jonka mökki on seitsemän kilometrin päässä Tuomaan kotoa. Kesäisin Kustaa vaeltelee enimmäkseen metsissä kalastellen ja marjoja poimien. Hän tuntee myös Tuomaan isän ja hänellä on siksi perspektiiviä ymmärtää Tuomaan kertomat ongelmat isänsä kanssa. Kustaasta mainitaan, että "ukko on yhä entisensä, hiljaisen puhelias, sanoitta ymmärtävä." (PH, 138). Etymologisesti Jynkkä merkitsee etenkin metsästä tai pilvestä puhuttaessa synkkää, jylhää ja sankkaa. Se tarkoittaa myös juroa ja synkkämielistä. Kun miehestä puhutaan, että hän on jynkkämielinen, niin sillä tarkoitetaan synkkämielistä luonnetta. (Suomen murteiden sanakirja 5 1997.)

Jynkkä-Kustaa on nimensä vastakohta. Jynkkä-Kustaaseen sisältyy kontrasti, koska toisaalta Kustaa puhuu postitiivisista asioista, kuten vapaudesta olla oma itsensä. Hän ei ole luonteeltaan synkkä, mutta asuu synkässä korvessa. Jynkkä-etuliite Kustaan nimessä viittaakin enemmänkin hänen asuinpaikkaansa kuin luonteeseensa. Synkkyudessa voi asua valo ja hyväksyntä.

Ensimmäisen kerran Tuomas näkee Jynkkä-Kustaan lähdettyään pakoon isäänsä työmaalta. Tuomas on yöpynyt sattumalta myös Jynkkä-Kustaan käyttämässä turvemajassa. Majasta Tuomas löytää kattilan, suolaa, tulitikkuja ja ongeniiman ja -koukkuja ja pääsee näin onkimaan nälkäänsä ahvenia läheisestä lammesta.

Seuraavana päivänä Jynkkä-Kustaa palaa majalle, jolla hän on jo aiemmin majoittunut jo noin viikon, mutta käynyt välillä täydentämässä ruokavarojaan "ihmisten ilmoilla". Kohtaaminen on tunnelmaltaan ystävällinen. "Tuomas on kiitollinen siitä ettei Kustaa utele häneltä mitään, ei kysy miksi hän on tullut tänne tällä tavoin, ilman evästä ja varusteita" (PH, 100-101).

Kustaasta kerrotaan, että hän on "yli seitsemänkymmentä vuotta näitä saloja kuljeksanut". Hän on jättänyt vakituiset metsätyöt jo keski-ikäisenä. Motiivina on ollut se, ettei hän ole kaivannut käskijää elämäänsä. Kustaa puhuu itse uskoon tulostaan, kun on ymmärtänyt alkaa kunnioittaa luontoa. Kustaan laki kuuluu: "älkää tappako ettei teitä tapettaisi, sillä

metsä ei jätä rankaisematta sitä joka hänen väkeään turhaan tappaa" (PH, 102). Näin kirjassa saa myös luonnonsuojelu oman puolustajan ja puolesta puhujan. Kustaa personoi metsän puhuttelemalla sitä pojaksi: " hänelle, vanhalle, metsä on jo anteeksi antanut nuoruuden erehdykset; mutta jos hän nyt metsän pojan kavaltaa ja pesältään ampua antaa, hän vetää päälleen metsän tuomion ja viimeisen vihan" (PH, 102). Kustaan näkemys luonnosta on täysin vastakkainen kuin Tuomaan isän, jolle esimerkiksi metsästys on tärkeää ja yksi miehisen voiman osoitus.

- Se on semmonen korven eläjä se isäs, Kustaa alkaa puhua hiljakseen. - Vähäsen niiku minnäi - mutta se sai kumminni perreen laittaneeksi. Ja siinä työ outta eläneet missä toisetti. Työimmeinen se on Jussi, ei turhia holvenna mutta työsä tekköö. Ei se paljoa kyläläisten kanssa seurustele muttei riitookaan rakenna. On semmonen jumottaja. Sie sitä olet tullut enemmän äitiis.

(PH, 102-103)

Näin kuuluu Kustaan arvio Tuomaasta ja hänen isästään. Kustaa ei tuomitse Tuomaan isää, vaan ymmärtää tätä ja tuntee jopa yhtäläisyyttä tämän kanssa todetessaan molempien olevan korven eläjiä. Vaikka Jynkkä-Kustaa puhuu samanlaisuudestaan Tuomaan isän kanssa, käytännössä he ovat kuitenkin erilaisia. Jynkkä-Kustaa on isän rinnakkaishahmo teoksessa. Kustaan puheessa tulee myös esille Tuomasta isästä erottava seikka, että Tuomas on enemmän äitinsä luonteinen. (Jumottajaksi Tuomaskin kuitenkin tuntee ajoittain olonsa). Kun Tuomas valittaa, ettei hän kelpaa isälleen, hän saa Kustaalta lohduttavan ja neuvovan vastauksen:

- Kunpahan kelepoot itelles, se se tärkeintä on. Ihtenäsä sitä on itekunnii ellettävä kerta on elämään pantu. Isän siinä missä pojannii.

(PH, 103)

Kustaan tärkeä funktio isän rinnakkaishahmona esiintymisen lisäksi on esittää teoksen keskeiset temaattiset sanat. Itsensä hyväksyminen ja oman tien kulkeminen ovatkin teoksessa keskeisiä teemoja. Tuomas saa rohkaisua ja esimerkkiä Kustaasta, joka on valinnut oman tiensä. Jynkkä-Kustaa esiintyykin teoksessa nuoren polven opettajana, Tuomaan henkisenä turvana ja elämäkysymysten neuvojana (Mäkelä 1986, 58). Tuomaankin pitää päättää, minkä tien tai suunnan valitsee elämälleen, oman halunsa mukaan vai isän valitseman tien, mikä ei taas tuota tyydytystä Tuomaalle. Tuomas tietää,

että hänen on kuitenkin kohdattava isä riidan jälkeen, kävi miten kävi.

Taas kerran Tuomas on käymässä Kustaan luona ja valittaa, että hän tuntee aina ja joka paikassa itsensä erilaiseksi kuin muut, kotikylässään ja Lieksassa:

- Ka, sanoo ukko siihen rauhallisesti. - Minkäpä sille - ihtennään on immeisen ellettävä, niin mie aina sanon. Niin sitä olen elännä minnäi. Ja mikä on ollunna elläissä. Sie kun tuosta vielä vakkiinnut niin tulet huomoomaan ettei parane pyrkiä sammaan muottiin muihen kanssa. Oma on luonto ja elämä jokahisella.
(Ph, 161)

Jynkkä-Kustaa on teoksen tematiikan kannalta tärkeässä osassa ja totuuden sanoja. Jynkkä-Kustaan sanat toisaalta lohduttavat Tuomasta ja antavat varmuutta oman valinnan mukaan elämisestä. Elämä ja kohtalo personifioituvat Jynkkä-Kustaan hahmossa. Jynkkä-Kustaa on teoksessa positiivinen hahmo vastapainona isän negatiivisuudelle. Toisaalta Tuomas ajattelee, että Kustaalla on paikka, missä tämä saa olla rauhassa omana itsenään, eikä ole sidoksissa keneenkään niin kuin Tuomas on vielä ainakin toistaiseksi. Tuomas on sidoksissa isäänsä. Isän elämä näyttää Kustaaseen verrattuna kuitenkin vain raatamiselta, jossa ei ole vapautta, kuten Kustaan elämässä. Tuomas pohtii laajemminkin ihmisenä olemista. Hän miettii, miten hän milloinkaan saa luoduksi omaa elämää itselleen, "elämän jossa saa olla sitä mitä on" (PH, 162).

Tuomasta yhdistää Jynkkä-Kustaaseen sekin, että myös hän suhtautuu luontoon suunnilleen samalla tavalla kuin Kustaa, tuntee itsensä osaksi luontoa ja samalla myös kunnioittaa sitä. Tuomaalla on ase retkellä Kustaan luo mukanaan isän hämäykseksi, mutta hän ei ammu matkalla näkemäänsä pyitä ja metsoa.

Kun Tuomas on ollut pieni, on Ilona puhunut hänelle suojelusenkelistä. Nyt vartuttuaan Tuomas tuntee, että "hänen suojelusenkelinsä siipi on karhea ja tumma ja seuraa häntä kuusten syvässä varjossa. Se tuoksuu havulta ja pihkalta ja sateelta." (PH, 162.) Toisin sanoen metsä on hänen kotinsa ja suojansa, sillä hän saa olla omana itsenään. Metsän pihkaiset oksat ovat hänen suojelusenkelinsä siivet.

Kustaan ajattelussa ilmenee suoranaista panteismia eli hän liittää luontoon jumalallisia piirteitä sekä animistisiä piirteitä eli luonnon sielullistamista. Kustaa puhuu metsän hengestä

ja kuninkaasta ja se voi ilmestyä eri eläinten hahmossa. Metsän henki on vakuuttanut Kustaalle, ettei tätä viedä minnekään, tämä viittaa Kustaan uhkaan joutua vanhainkotiin. "Sinä olet säästänyt minut, nyt minä säästän sinut, se on sanonut" (PH, 224). Kerran metsän henki on ketun muodossa estänyt häntä lähtemästä kylälle ostosten tekoon, näin Kustaa uskoo. "-Kettuna istuu suksen eissä eikä väistä vaikka suksikepillä hätistän. Ja silmiin kahtoo. Siitä mie arvasin - jäi öljy ostamatta". (PH, 224.)

Tällaisia vanhan kansan ajattelijoita, vanhuksia yhdistää maaseuturomaaneissa kiintymys luontaiselinkeinoihin ja kaikenlainen vieroksunta uutta kohtaan, kuten uuteen tekniikkaan ja uusiin tapoihin (Mäkelä 1986, 55). Monet pitävät Kustaata vanhuudenhöperönä, eräänlaisena kylähulluna, mutta Tuomas pitää Kustaata selväjärkisenä miehenä, joka yksinkertaisesti pelkää joutuvansa vanhainkotiin:

Pitääkö ihmisten sen loppuelämä pelolla pilata, Tuomas ajattelee kotiin hiihtäessään. Antaisivat olla jos se kerran pystyy vielä itsestään huolehtimaan - ja kun ei enää jaksaa, sen on aika lähteä kokonaan. Ei siitä ole toisten ihmisten varassa elämään, ei se niiden huolenpitoa kaipaa. Luonto siitä on tähänkin asti huolehtinut. Älyäisivät antaa olla - mitä se kenellekään maksaa että jättävät rauhaan sen joka rauhaa haluaa.

(PH, 225)

Tekstissä näkyy selvästi kritiikkiä laitoksia kohtaan. Ihminen pakotetaan niihin, jos ei elä enemmistön eli tavallisten ihmisten normiston mukaan. Samanlaista kritiikkiä on myös Miljan yhteydessä, hän joutuu laitokseen vauhkoonnuttuaan ja esille tulee myös Miljan mummo, jota ei Miljan mukaan aiota ottaa enää tämän sairaalaan joutumisen jälkeen kotiin hoidettavaksi. Tekstissä mainitaan myös eräs emäntä, joka mielisairaalassa oltuaan ja kotiin päästyään on jatkuvassa lääketokkurassa apaattisena sängyssä maaten, että "pysyisi rauhallisena". Rivien välistä kuultaa kaipuu vanhanajan lähimmäisistä huolehtimiseen laitokseen joutumisen sijasta. Tekstissä näkyy kertojien kunnioitus vanhuksien elämäkokemusta kohtaan (Mäkelä 1986, 58). Vanhukset toimivat usein kehityskritiikin symboleina 1960- ja 1970-lukujen maaseuturomaaneissa, heidät voidaan myös mystifioida maaseudun kadonneen identiteetin myyttihahmoiksi (Mäkelä 1986, 57, 60). Jynkkä-Kustaassa elää vanha korvenraivaaja ja luonnon kunnioittaja. Hän ymmärtää metsän "kieltä" ja omaa tiedon oikeasta ja väärästä. Tällainen elämäntapa on väistymässä uudenlaisen tehoyhteiskunnan myötä.

Jynkkä-Kustaa on löytänyt korvessa, "erämaassa" asuessaan oman rauhansa, mutta Jynkkä-Kustaata uhkaa kuvaannollisesti vangitseminen luonnon helmasta ja omasta rauhasta ja elämäntavasta eli vanhainkotiin joutumisen uhka. Jynkkä-Kustaa itse puhuu pois viemisestä, mutta topakasti toteaa: "Luulkoot vievässä - ei minnuu viijä" (PH, 224).

Kustaa löydetään eräänä päivänä mökistään kuolleena. Tuomas ajattelee, että "ovat vieneet sen mennessään, tuuli ja linnut [--] sen sielun, vai mikä se on" (PH, 259). Ainakin se yhteinen piirre Kustaaseen tällä vertauksella on, että Jynkkä-Kustaakin on tavallaan koditon kulkija ja Tuomas ikään kuin seuraa hänen tietään arvomaailman suhteen, suhteessa luontoon ja oman elämäntavan valitsemiseen.

Tuomas muistaa Kustaan sanat, ettei kuolema ota ketään kesken matkan, oli se matka ollut sitten lyhyt tai pitkä. Nyt Tuomaskin ymmärtää, että hänen tiensä on vielä kesken.

[--] "miten turha hänen oli ollut lammen rantoja kiertää ja lammen pohjaa penkoa: ei kuolema häntä Jumottajassa odottanut" (PH, 259). [--] "hänen jäsenensä olivat nuoret ja voimakkaat, ja myös sielun jumotus oli mahdollista kestää." (PH, 259). Perinnöksi Kustaa oli jättänyt hänelle arvokkaan neuvon, että ihmisen on eletävä omana itsenään. Raskain aallonpohja Tuomaan itsenäistymisvaiheessa ja kasvamisessa on ohi ja itsemurha-ajatukset jääneet taakse ja toteuttamatta.

4.2 Suhtautuminen sisareen ja naiseen yleensä

4.2.1 Valoisa Ilona

Punainen härkä sisältää Tuomaan fokalisaation lisäksi myös Ilonan sisäisiä pohdiskeluja. Näin teoksen keskeisiksi henkilöiksi nousevat perheen lapset, Tuomas ja Ilona. Kirjassa kuvataan kiinteästi Tuomaan itsenäistymistä. Myös Ilona aikuistuu, siirtyy kodin ulkopuoliseen työelämään ja löytää rakastetun.

Tuomaan siskon Ilonan nimi herättää hänestä syntyvän miellelyhtymän. Ilona paljastuu Tikan tekstissä nimensä mukaiseksi iloiseksi nuoreksi tytöksi. Kustaa Vilkun mukaan Ilona-nimi pohjautuu kreikkalaisperäisestä Helena-nimestä. Helena taas merkitsee loistavaa kreikaksi. (Vilkuna 1996, 74, 84.) Näin nimen etymologia vain vahvistaa Ilonasta syntyvää kuvaa. Heleä ja kirkas ovat merkitykseltään lähellä loistava-sanaa. Mutta on hänelläkin synkät hetkensä, mutta vaikeuksissakin hän jaksaa silti säilyttää elämänuskonsa ja uskonsa hyvään. Vaikka Ilona tuntee itsensä ajoittain yksinäiseksi, hän ei katkeroidu siitä eikä jää sitä sen kummemmin pohtimaan.

Kun Ilonaa teoksessa kuvataan, hänestä käytetään adjektiiveja helisevä, heleä ja valoisa. Tekstissä todetaan, että "aina on Ilonan mielessä ollut jotain heleää ja keväistä, syksyn ja talven uhallakin, kaiken kotoisen äänettömyyden uhalli, kotituvan nurkissa piilevän pakkasen uhalli. Ei hänen tarvitse muuta kuin mennä navettaan ja kuulla karsinassa oman lampaan ääni kun hänen mielensä jo herahtaa lämpöiseksi" (PH, 165). Tekstissä viitataan myös siihen, että Ilona toimii tunnelman keventäjänä hiljaisessa kotitalossa kahden vähäpuheisen miehen välillä. Ironiaa ei siten synny ainakaan Ilonan kohdalla, sillä Ilonalla on nimensä mukainen luonne.

Ilona-nimi herättää valoisan ja iloisen mielikuvan ja sitä teoksen Ilona myös on. Häneen liitetäänkin sanat valo ja kirkas, Tuomaaseen pimeys. Valo ja pimeys liittyvät teoksessa Raamattuun sekä myös symbolisesti mielentilaan. Sanat kuvastavat heidän luonteenpiirteitään ja mielentilojaan.

Ilona on joutunut jo nuorena ottamaan äidin roolin perheessä kodista huolehtimisineen.

Ilona huolehtii, että kaikki sujuu, tavallaan organisoi. Hän paikkaa hajonneet vaatteet, tekee ruokaa, siiivoaa, lypsää, hoitaa kasvimaa. Ilona on ollut äitinsä kuollessa seitsemänvuotias, joten kunnolla äidinmallia hän ei ole oikein ehtinyt saada, mutta Ilona selviää hyvin kuitenkin. Hän on nähnyt tehtävien toimittamista kotiapulaisilta, joita perheessä on ollut lasten, Tuomaan ja Ilonan, ollessa vielä pieniä. Lisäksi naapurien emännät auttavat ja neuvovat, samaten isän uusi kumppani, Oili. Näin Ilona oppii leipomaan leivät ja pullat ja paistamaan piirakat.

Ilonan funktio teoksessa onkin toimia ikään kuin äidin sijaisena Tuomaalle ja huolehtia Tuomaasta, minkä hän on luvannut äidilleen. Ilonan toinen funktio on suojella Tuomasta isän purkauksilta, Ilona toimii kuin ukkosenjohdattimena isän ja pojan välillä. Ilonan kolmas funktio on toimia Tuomaan vastakohtaisena luonteena.

Sekä Ilona että Tuomas viihtyvät molemmat hyvin yksinään, Ilona ei esimerkiksi koe itseään yleensä yksinäiseksi, mutta Tuomas kokee, koska ei tunne oloaan hyväksi kotonaankaan. Ilonalla on kuitenkin jatkuvasti tekemistä ja puuhaa, hän ei istuskele jouten. Reippauden lisäksi Ilona tuntee itsensä kuitenkin ajoittain yksinäiseksi ja jotenkin raskaaksi.

Samoin kuin Tuomaalle niin myös Ilonalle luonto merkitsee paljon. Mutta Ilona suhtautuu luontoon käytännöllisemmin. Hän näkee metsän marjojen ja sienten antajana, hän ei kuljeskele metsissä ilman jotakin asiaa, paitsi talvisin hiihtämässä, kuten Tuomas. Tuomas ja Ilona eroavat toisistaan siinä, että Ilona on riuska ja näppärä käytännön ihminen, mutta Tuomas haaveilija, oman tiensä kulkija ja hauras sivullinen.

Ilonakin huomaa keväisin teeret soitimella ja muuttomatkaltaan tulleen västäräkin ja muut kevään ja alkavan kesän merkit. Myös Ilonalle, kuten Tuomaallekin, eläimet ovat tärkeitä. Ilona pyytää säästämään västäräkin pesän halkopinossa ja vastahakoisesti isä suostuu tähän. Ilonan ja Tuomaan ero tulee esiin siinä, ettei Tuomas tohtisi isältään tuollaista edes pyytää.

Ilona sanoo eriävän mielipiteensä isälleen tarpeen vaatiessa. Ilona pitää Tuomaan puolta isän kanssa puhellessaan vielä tässä vaiheessa, kun hän vaatii isältään Tuomaan oppikouluun pääsemistä. Tuomas ei itse uskaltaisi sitä kysyä. Isä suhtautuukin hyvin tylästi kouluunmenon ajatukseen ja varsinkin Tuomaan mahdollisuuksiin pärjätä siellä:

- Kyllä Tuomaan pitäsi peistä kouluun, Ilona sanoo odottamatta. Isän kasvoilla käy pieni tärähdys.
- Kouluun?
- Niin. Oppikouluun. Sinä tiijät että se tahtoo. Ja opettaja on sanonu-
- Mie en ruppee vähää rahojani tuulenperseeseen viskommaan.
- Tuulenperseeseen, Ilona sanoo moittivasti. - Sinnekö luulet niiden joutuvan jos Tuomasta koulutat.
- Ka jos ei ou kotona minkää tekkiitä niin onko muuvallakkaan.
- Pystytkö sanommaan ettei minkää tekkiitä - on se ollu mukana töissä siinä missä toisetti.
- Eipä se ole käyny sitä assiita minulta etes tahtomassa - sitä kouluun mänöä.
- Se ei uskalla. Ajattelloo ettet kumminkaa peistä.

(PH; 111-112)

Keskustelu loppuu siihen, isä ei sano enää mitään, vaan menee nukkumaan. Kaikesta huolimatta Tuomas pääsee kouluun, sillä seuraavassa luvussa kuvataan Tuomaan koulupäivää oppikoulussa.

Vaikka isä suhtautuukin kielteisesti Ilonan ehdotuksiin, taipuu isä yleensä kuitenkin vastahakoisesti Ilonan tahdon mukaan. Ilona osaa esittää asiansa vakuuttavasti ja vaativastikin, eikä häneen kohdistu sellaisia mieheksi kasvamisen paineita kuin Tuomaaseen isän puolelta. Tuomaaseen isä kiinnittää erityistä huomiota, koska tämä on varttumassa mieheksi. Sinänsä isä on tyytyväinen Ilonan työsuorituksiin, tämä on pystyvä ja ahkera ja isä osoittaakin hyvän mielensä Ilonan ensimmäisten itse leipomien leipien valmistuttua. Ilonasta näkee, että hän on "pärväävä" henkilö, jolla ei mene sormi suuhun kiperissäkään tilanteissa.

Harvemmin Ilona ajattelee tyytymättömänä asioiden tilaa tai olosuhteita, mutta joskus hänkin kaipaa äitiään eikä haluaisi itse olla huolehtijan osassa, mutta hän on luvannut äidilleen pitää Tuomaasta huolta. Joskus huolehtiminen tuntuu raskaalta velvollisuudelta ja ajatukset kärjistyvät suuttumuksen asteelle:

Ilona painaa päänsä veljen märkään tukkaan. Hän oli äsken vihainen ja ajatteli: mitä varten hänen pitää aina raahata mukanaan mokomaa räpäletettä? Ei hän sen äiti ole!

(PH, 12)

Ilona on luvannut kuolemansairaalle äidilleen huolehtia Tuomaasta. Nyt Ilonasta tuntuu kuin hän ei pystyisi pitämään lupaustaan:

Missä on hänen veljensä, vaaleatukkainen, kaihtavasilmäinen? Kuusikko on niellyt sen varjon, kanalinnut kylpevät sen jalanjäljissä kangasmetsän hiekkaisella polulla. Hänen ainoa veljensä se on, ja hänen piti suojella sitä pelolta ja eksymiseltä - hänen taivaaseen mennyt äitinsä on sitä häneltä pyytänyt. Mutta hän ei osaa enää, ei jaksa seurata veljeään.

--- --- ---

Mutta hän painaa päänsä alas: hän ei jaksa. Hän haluaa säilyttää rauhansa, *hän haluaa nähdä veräjällä kevätvalon. Jos hän seuraisi veljeään, hän menettäisi sen.*

(PH, 165-166)

Tämä viittaa siihen, että Ilonan mielestä Tuomaan seuraaminen veisi liian synkkiin ajatukseen, Tuomaan lohduttomaan yksinäisyyteen, pimeään. Ilona haluaa säilyttää mielenrauhansa antajat: uskon ja eläimet. Ilona on huolissaan Tuomaasta. Ilona ajattelee, että Tuomas on liukunut eroon hänestä, hautoo jotain mielessään, eikä puhu paljon mitään. Kuitenkin Ilona saa lohtua ympäristöstä, luonnosta kaiken synkkyydenkin keskellä. Ilonan luonteen valoisaa puolta korostetaan suhteessa Tuomaaseen. Ilona osaa iloita pienistäkin hetkistä, kuten seuraavasta Ilonan fokalisaatiosta käy ilmi:

Aina on Ilonan mielessä ollut jotain heleää ja keväistä, syksyn ja talven uhallakin, kaiken kotoisen äänettömyyden uhallakin, kotituvan nurkissa piilevän pakkasen uhallakin. Ei hänen tarvitse muuta kuin mennä navettaan ja kuulla karsinasta oman lampaan ääni kun hänen mielensä jo herahtaa lämpöiseksi. Mutta nyt hänestä tuntuu kuin olisi menettämässä ilon.

(PH, 165)

Jos Ilona on kokenut Tuomaan erkanemisen hänestä, niin myös Tuomaasta tuntuu, että Ilona on jättänyt hänet:

Tuomas ottaa kepin ja alkaa kaivaa kiven silmää- Hän kaivaa niin syvältä kuin saattaa; hän puhdistaa silmän.

Ilona pistäytyy aitassa ja katsoo hänen puuhaansa.

- Etkö sie nyt tähellisempää tekemistä keksi, se sanoo ja naurahtaa ja menee taas. Koska on sunnuntai, se ei sentään komenna muuhun työhön.

Mutta tuo kevyt lause ja naurahdus ja Ilonan käynti kun se menee - kaikki se vetää rajaa heidän välilleen. Ilona on lähdössä kylälle, tapaa kai siellä Erkin. *Ei ole Ilonasta hänelle apua enää.*

(PH, 251)

Kertojan ja Tuomaan diskurssit yhdistyvät kursivoidussa sitaatissa. Kertoja välittää Tuomaan ajatuksia. Tuomaan henkilöfokalisatiossa on puheenomaisia ilmaisuja, kuten sanan käyttö Ilonasta. Tilanne on Tuomaan kannalta paradoksaalinen; Tuomas haluaisi edelleen apua ja hoivaa Ilonalta, mutta Ilonalla ei ole aavistustakaan siitä. Ilonasta tuntuu, että Tuomas on juuri se, joka on lähtenyt kulkemaan omaan suuntaansa, eikä avaudu enää Ilonalle. Tuomaan hiljaisen kuoren alla asuu kaipaus sisarta kohtaan.

Ilona on Tuomaan luonteenpiirteitä korostavana vastavoimana teoksessa, sisarukset ovat hyvin erilaisia, sillä Tikan teos on pääasiassa kuvaus Tuomaan kasvusta nuoresta pojasta nuorukaiseksi. Ilonaan sisäistä jännitettä tuo hänen huolensa veljestään sekä isänsä juomisesta. Huoli luo vahvan kontrastin muutoin hänen luonteensa keveydelle ja iloisuudelle. Myös Ilonan konfliktit ovat avoimesti esillä henkilöfokalisatiosta johtuen.

Ilonaa voi hahmona kutsua suhteellisen dynaamiseksi henkilöksi, sillä hänessäkin on havaittavissa muutosta. Ilona lopettaa turhan huolehtimisen Tuomaasta ja antaa itselleen luvan ajatella omaa tulevaisuuttaan. Hänellä ei ole luonteensa kanssa järjestyttävien vaikeita ongelmia, kuten Tuomaalla. Hän ei ole kaivannut suurta muutosta itsessään, kuten Tuomas, joten tarvetta muuttumiseen ei ole ollut.

4.2.2 Tuomaan ihastus Kirsti

Tuomaan seksuaaliset halut kohdistuvat vastikään paikkakunnalle kauempaa salolta muuttaneeseen Kirsti Tuupaseen, joka on häntä noin vuoden vanhempi. Tuomas on itse noin viidentoista, rippikoulun käynyt. Tuomas saa myös Kirstiltä vastakaikua. Kirstin kotona käydessään Tuomas ei tiedä, tuntuuko siellä pulppuava puheensorina vapauttavalta vai ahdistavalta, hän kun on tottunut hiljaisuuteen omassa kodissaan.

Kesällä molemmat menevät siemennyssavottaan, joka kestää kolme viikkoa. Yhteensä työntekijöitä on parikymmentä. Paikka on todella salolla, lähin maantie on yli kymmenen kilometrin päässä ja maantieltä on niin huono polku, ettei sitä pitkin pääse edes pyörällä.

Maa on kulotettu työmaata varten, niin että se olisi hedelmällinen männynsiemeniä varten. Työmaa on vastaanottavainen myös Tuomaan ja Kirstin suhteen kehittymistä ajatellen.

Tekstissä toistetaan useasti, että Kirstillä on työmaalla kirkkaanpunaiset pitkät housut. "Kirsti kulkee edellä punaisissa housuissaan, reippaana, kuokka olalla, ja juttelee iloisesti toisten tyttöjen kanssa" (PH, 141). "Ja punaiset housut - kuka toinen tyttö olisi varta vasten ommellut itselleen punaiset housut! Niistä on häntä kiusoiteltu, mutta hän vain nauraa ja sanoo ettei saanut toisenväristä kangasta" (PH, 142).

Punainen väri Kirstin yhteydessä tehostaa seksuaalista läsnäoloa, sillä Tuomas on ihastunut Kirstiin. Tällä kertaa väri on vielä kirkkaanpunainen, eikä molemminpuolinen ihastuminen ole kovin peiteltyä. Tuomaan seksuaalinen halu herää Kirstin yhteydessä. Hän tiedostaa seksuaalisuutensa ensi kerran. Kirkkaanpunainen tehostaa myös Kirstin luonteenpiirteitä: reippautta ja suorapuheisuutta. Hän ei ole mikään hiljainen hissukka, vaan käyttää rohkeasti kirkkaanpunaisia housuja. Punainen väri liittyy myös Kirstin vitalisuuteen.

Kirsti on puhelias ja hänessä on levottomuutta, joka miellyttää Tuomasta. Kirstin ehdotuksesta he menevät joelle onkimaan työpäivän jälkeen. "Kirsti sitä on ehdottanut, ei Tuomas millään olisi ilennyt semmoista esittää että he kahdestaan... Mutta mielellään hän lähtee eikä välitä vaikka Seppo viheltelee heille merkitsevästi saunan nurkalla" (PH, 144).

Tuomas tuntee olonsa rauhalliseksi Kirstin seurassa. "täällä on hyvä ja helppo olla se mikä on. Täällä Kirstikin hyväksyy hänet sellaisenaan, samoin kuin hänet hyväksyy joki ja suo ja metsä. Täällä hänen mielensä kokonaan lepää, ihmiset eivät sitä ahdistaa, eivät ajatukset, ei mikään levottomuus" (PH, 145-146). Mutta retki saa nolon lopun heidän palatessaan muiden pariin:

- Saitko? Seppo kysyy häneltä kun he tulevat kämpän pihaan.
 - Sain, Tuomas vastaa. Hän luulee että Seppo tarkoittaa kaloja. Mutta Seppo räjähtää nauramaan ja hihittää: - Sait - voi saatana - kerronko minä kaikille että sie sait siltä!

Tuomas tyrmistyy. Mutta Kirsti leiskahtaa *punaiseksi*, syöksyy Sepon luo, käy kiinni tukkaan ja tukistaa kuin äiti pikkupoikaa. Ja Seppo häkeltyy niin ettei osaa sanoa eikä tehdä mitään; suu tapailee sanoja mutta niitä ei löydy, ei edes yhtä kirousta.

- Hyvä Kirsti! huutavat lähellä olevat tytöt. Ja Seppo menee lannistettuna sisälle kämppään.

Mutta Tuomas ei tohdi katsoa Kirstiin.

(PH, 146)

Vihjaus, että Tuomaan ja Kirstin välillä olisi tapahtunut jotain enemmänkin, vaikka he ovat olleet vain viattomasti onkimassa, saa Kirstin punastumaan. Välikohtaus ei kuitenkaan mutkista Tuomaan ja Kirstin välejä.

Tuomaalle ja Kirstille tulee kuitenkin ero syksyllä, sillä Tuomaan isä on saanut Kirstin isän kiinni hirven salakaadosta ja aikoo nostaa siitä oikeusjutun. Vasta nyt eron lähetessä he uskaltavat näyttämään tunteensa avoimesti, Tuomaskin. Tuomas muistaa taas kesän kuumuuden ja Kirstin punaiset housut, mutta nyt on syksy. Pihlajanmarjatkin ovat "kipeän punaiset" (PH, 152). Haikeiden hyvästien jättämiseen tulee koominen vivahde, kun Kirsti käskee Tuomasta komentamaan lampaita olemaan hiljaa. "- Sano sille että on hiljoo, Kirsti nyhkäisee. Tuomas avaa ikkunan ja sanoo vakavasti: - Melina hiljoo nyt. Lammas katsoo häntä hämmästyneenä ja vaikenee" (PH, 52).

Ero on lopullinen, sillä:

Ei hän pyytänyt Kirstiä lähettämään osoitettaan eikä kirjoittamaan. Eron pitkittämistä olisi kirjeenvaihtokin ollut. Sillä kyllä hän tietää menettäneensä Kirstin lopullisesti.

(PH, 152)

Kun Tuomas on istuskellut yksin tuvassa Kirstin lähdettyä, hänelle tulee mieleen, että isä vei tavallaan häneltä Kirstin salakaatohälyn takia:

Tuomaan turtumus hajoaa kuin *punaisen nyrkin* iskusta, hänet valtaa sama tunne kuin silloin propsinkuorintakasalla kun hän kohotti kuorimaraudan isää vastaan. (PH, 152-153)

Punainen nyrkin muodossa kuvautuu pojan viha isäänsä kohtaan. Tuomas vilkaisee tuvan seinällä olevaa asetta, mutta sen sijaan että hän ottaisi sen hän hyppääkin kamarin ikkunasta ulos juuri ennen isän tuloa tupaan. Isä on toiminut tietämättään taas kerran Tuomaan vastuksena ja Tuomas menettää Kirstin.

4.2.3 "Ihmishahmoon noiduttu valkea näätä" - Milja

Kirstin lisäksi Tuomas osoittaa jonkinlaista kiinnostusta naapurin vähämielisen maineessa olevaa Miljaa kohtaan. Analoginen kontrasti Kirstin ja Miljan välillä on suuri: he ovat täysin erilaisia. Kirsti on reipas ja huoleton, Milja taas avuton, säikky tyttö. Milja on suunnilleen Tuomaan ikäinen. Milja ei ole menestynyt koulunkäynnissä ja onkin ollut apukoulun sijasta vain kotosalla. Tuomas omassa epävarmuudessaan kokee Mirjan kanssa tasavertaisuutta tai jopa jonkinlaista paremmuutta. Tuomas ja Milja lähtevät yhdessä kalaan. Jo polku on toisenlainen kuin tutut reitit; epäröivä ja eksyttävä. Tämä ennakoi Tuomaan olevan eksyksissä oman itsensä - ja Miljan - suhteen. Siksi reissu ei voi päättyä hyvin. Tuomas melkein raiskaa Miljan, tuon "sileän pehmoisen metsänelävän, ihmishahmoon noidutun valkean näädän" (PH, 237).

Tämä on Tuomaalle käännteentekevä ja ainutkertainen teko, jollainen ei ole hänelle tyypillistä. Pidätellyt tunteet ryöstäytyvät valloilleen. Tuomas on menettänyt Kirstin ja elämä tuntuu muutenkin vaikealta. Henkilöhahmon kehittyminen tai muuttuminen psyykkisesti tai sosiaalisesti muodostuu konflikteista, joita henkilöhahmo joutuu kokemaan. Konfliktit voivat olla esimerkiksi moraalisia, sosiaalisia tai psykologisia (Hochman 1985, 50-51). Konfliktien ei tarvitse olla henkilöhahmolle tietoisia tai suoraan sanottu tekstissä, vaan ne voivat olla implisiittisiä. Mitä enemmän henkilössä on konflikteja ja sisäisiä jännitteitä, sitä kompleksisempi hän on. (Hochman 1985, 51-52, 123-124.) Tuomaan sisäinen ristiriita on niin suuri elämänpettymysten jälkeen, että hän ei hallitse käyttäytymistään. Fyysinen ja psyykinen kehittyminen aiheuttaa omien (ja muiden) rajojen koettelemista ja sisäisten jännitteiden purkautumista.

Konfliktin henkisesti haavoittavan tilanteen vastapainoksi korostetaan toistuvasti Miljan valkeutta ja viattomuutta: "Silmissä on usvaan uponnutta valoa; sama valo heijastuu hiuksista" (PH, 234). Hiukset ja kulmakarvatkin ovat valkeat, ne vertautuvat Miljan keskenkasvuisuuteen ja puhtauteen: "Tämä Milja on vaaleatukkainen ja kulmakarvoja tuskin huomaa. Ne kuultavat iholla silmien päällä ohuina ja untuvaisina, kuin kasvussaan kesken jääneet. Jotenkin ne muistuttavat tyttöä itseään." (PH, 235.) Kirsti on Miljan vastakohta, tummatukkainen ja terveyden perikuva, reippaan rohkea. Miljasta ihmiset, kuten

Ilona käyttävät vähämielinen-sanaa, Miljan vajavaisuus ja poikkeavuus tulee hänen yhteydessään aina esille. "Semmoinen ja semmoinen se on - vartalo ja kasvot ja sisällä jotain mistä hän ei mitään tiedä"(PH, 236) Tuomas ajattelee Miljasta. Erityisesti luonnonku- vasto vertautuu Miljaan: "Sen pää on kuin lepän silmu - tai kuin pajunkissa - tuntuu pehmoiselta suuta vasten" (PH, 236). "Metsää hän tytössä syleilee, lammen vipajavaa pintaa hän siinä koskettaa, suohon, pursun tuoksuun hän siinä uppoaa" (PH, 237). Tuomas näkee Miljassa luonnon alkukantaisuutta ja aitoutta, tämä on kuin metsän vauhko eläin. Levottomuus saa Tuomaan syleilemään Miljaa:

Omaa yksinäisyyttään hän syleilee, omaa ikävänsä hän puristaa syliinsä, omaa kipuaan hän koskettaa, omaan ahdistukseensa uppoaa.

(PH, 237)

Kun Tuomas tajuaa, mitä hän on kiihkossaan tekemäisillään, hän lyö omasta käyttäytymisestään rangaistukseksi tyttöä. Tuomas toistaa lyödessään isänsä käyttäytymistä. Lyömisen jälkeen Tuomas kuulee punarinnan laulavan lähimmän näreen oksalla. Sen laulua kuvataan kirkkaaksi ja helmeileväksi. Punainen väri toistuu taas kerran seksuaalisuuteen viittaavan tilanteen yhteydessä. Vahvimman latauksen punainen saa kuitenkin leiskuvanpu- naisen härän yhteydessä. Milja painuu kauhusta mykkyrään, eikä hän toivu tapauksesta enää ennalleen. Hänestä tulee entistäkin vauhkompia ja hän joutuu laitokseen. Kukaan ei saa tietää, mitä metsässä on tapahtunut.

Tuomas ymmärtää tehneensä väärin. "Hän on joka tapauksessa vahingoittanut tätä olentoa, joka on nainen ja lapsi ja eläin yhtä aikaa ja jossa on metsän arka ja särkyvä sielu" (PH, 238). Kuitenkin Miljan jo lähdettyä Tuomas vielä ajattelee, miksi päästi Miljan "sillä nainen se ruumiiltaan oli. Sielultaan - mikä lie-". (PH, 239.) Mutta kun Tuomas näkee varvikossa maatessaan ympärillään poikkeavasti valkoisen mustikan kukan, hän alkaa itkeä. Mustikan kukan valkoisuus muistuttaa poikkeavuudellaan Miljasta.

Seuraavana päivänä Tuomas jo vähättelee tapausta. "Mitäs siitä jos tyttö vähän säikkyi, eihän sille sen kummempaa tapahtunut" (PH, 240). Samana päivänä selviää, että Milja on kadonnut, hän ei ollut ilmaantunut takaisin kotiin kalareissulta. Kun Milja löytyy hänen olemuksensa on erilainen kuin aiemmin: jäykkä ja mykistynyt. Tuomas tuntee syyllisyyttä:

"Hänkö sen teki? Mutta mistä hän olisi tiennyt että se tuolla lailla - särkyisi, muuttuisi - kuolisi." (Ph, 246.) Luontokin vaikenee: "Nyt ovat linnutkin mykät heidän lähellään" (PH, 246). Enää ei kuulu punarinnan tai muunkaan linnun laulu läheltä, vaan ne vaikenevat.

Tuomaan epätoivossaan aiheuttama konflikti Miljan kanssa kertoo hänen ahdistuksestaan. Sellaisista miehistä, jotka eivät tunnu täyttävän ympäristön odotuksia, puhutaan vähätellen, eikä heidän mielipiteitään huomioida, tästä voi seurata ahdistusta ja psyykkistä ja fyysistä lamaantumista. Tällaiset jollakin tavalla riittämättömiksi itsensä tuntevat miehet saattavat ylikompensoida sen jollakin muulla alalla tai tavalla, esimerkiksi raiskaamalla osoittaakseen miehekkyytensä. (McCloughry 1993, 44.) Punaisessa härässä Tuomas tuntee melkein jatkuvasti ahdistavaa riittämättömyyttä isänsä rinnalla. Isähän on todennut Tuomaasta suoraan, ettei tämä ole työhminen eikä edes osaa katsoa suoraan silmiin. Tuomaan ahdistus purkautuu Miljan lähentely-yritykseksi. Hän yrittää Miljan kautta voittaa yksinäisyytensä ja levottomuutensa, mutta katu tekoaan.

5 SYMBOLIIKKA KEHITYSKAAREN MUODOSTUMISESSA

5.1 Symbolin periaatteita

Wellekin ja Warrenin mukaan analogia, vertailu ja kuvat risteävät usein toisiaan, "erilliset kuvat yhdistyvät". Visuaalinen kuva on aistimus tai havainto ja se "vastaa" jotakin näkymättömyyttä ja viittaa siihen. Se voi samanaikaisesti esittää ja edustaa. Kuva voi olla "kuvausta" tai metafora. Miljöö voi toimia metaforana tai symbolina, esimerkiksi raivoava meri, myrsky tai rappeutuva linna. Symbolin käsitteelle on ominaista, että jokin edustaa jotakin, on jonkin sijalla. Siihen liittyy merkin ja sen kohteen välinen analogia. "Symboli on esine tai asia, joka viittaa toiseen esineeseen tai asiaan mutta vaatii myös itse huomiota, on myös esittämisestä, presentaatiota". Symbolille on ominaista toistuvuus ja kiinteys. Kuva on kerran esiintyessään metafora, mutta toistumisen ja edustamisen myötä se muodostuu symboliksi. (Wellek - Warren 1969, 233-234.)

Symbolinen suhde merkin sisältö- ja ilmaisutason välillä perustuu luonnolliseksi tekemiseen Cullerin mukaan. Näin merkitys näyttää itsestään syntyneeltä, eikä ulkoapäin luodulta. Symbolissa konkreettinen ja abstrakti sekä muoto ja merkitys ovat sulautuneet yhdeksi. (Culler 1975, 229-230.) Lahdelma katsoo symbolin myös yhdistävän konkreettia abstraktiin. Hän antaa konkreettisen esimerkin: "Jos tekstissä esiintyvä kuva sinisestä viitasta kytetään taivalliseen hyvyyteen, kysymys on kuvan käsittämisestä symboliksi" (Lahdelma 1986, 37.)

Vainikkalan mukaan symbolin viittaussuhde voi olla hyvin yksinkertainen, mutta moniulotteisuudessaan se voi myös muodostua kaksinaiseksi: se on selvärajaisesti aistittavissa, mutta ei-kielellisenä se ei sisällä kirjaimellista merkitystä. Se voi yhtä hyvin liittyä realistiseen kuin vaikka mystis-uskonnolliseen ilmaisuun. Symboli muodostuu ikään kuin monimielisestä täyteydestä, jollain tekstin tietyllä kohdalla on toisenasteinen merkitys ja se luo samalla tulkinnallisen perspektiivin koko tekstiin. (Vainikkala 1993, 164, 166, 169.) Myös Marja-Leena Palmgren korostaa symbolin monimielisyyttä, vihjaavuutta ja tulkinnanvaraisuutta sekä symbolin ominaisuuksina toistuvuutta ja kiinteyttä. Palmgrenin mukaan laajaulotteisesta metaforasta tulee toistuessaan symboli. (Palmgren 1986, 124).

Taiteilijan käyttämä symboli voi olla luonteeltaan joko yksityistä symboliikkaa tai yleistä, kulttuuriin liittyvää symboliikkaa (Palmgren 1986, 124). Yksilöllinen symboli pyrkii laajentamaan kielen mahdollisuuksia ja tavoittamaan uusia merkityksiä ilmaisuissa. Yksinkertaisimmillaan sanottuna symbolin avulla havainnollistetaan jokin idea tai ajatus. (Tuohimaa 1986, 37.)

Tikan symboliikka on pääosin yleistä symboliikkaa, laajasti kulttuurissa käytettyä. Valitsen symboleita tarkasteltavaksi sillä perusteella, kuinka tärkeitä ne ovat Tuomaan kehityksen tematiikassa.

5.2. Poika vastaan isä: työ ja kuorimarauta

Kuorimarautakohtaukseksi kutsumani episodi on Tuomaan merkittävin ja käännteentekevin ainutkertainen teko isänsä suhteen. Tämä merkittävä tilanne isän ja Tuomaan välillä

tapahtuu työnteon merkeissä. Välikohtaus alkaa Tuomaan laiminlyönnillä, hän on unohtanut hetkeksi työnteon ja seuraa onkimansa ahvenen liikkeitä, kun isä tulee paikalle. Isän yllätettyä Tuomaan kalastamasta kesken työnteon hän lyö Tuomasta korvalle. Mutta silloin Tuomas nostaa kuorimaraudan ylös ja isä joutuu perääntymään. Isän silmistä paistaa pelko ensimmäisen kerran, sikäli tilanne on isällekin ainutkertainen. Tuomaan fokalisaation kautta tilannetta kuvataan näin:

Hänen päässään humauttaa; hän nostaa kuorimaraudan ja punaista vilisee hänen silmissään [...]. Isä perääntyy, hän menee hitaasti sen perässä rauta koholla ja isä perääntyy koko ajan, jäykästi ja takaperin. Ja isän silmissä on hämmästyks ja sitten pelko.

Kun Tuomas näkee pelon isän silmissä, hänessä katkeaa jotain. Hän heittää kuorimaraudan kädestään ja alkaa juosta. (PH, 95)

Kyseessä voi nähdä olevan symbolisen isänmurhan² eli Oidipus-myytin. Poika tappaa kuvaannollisesti isänsä. Poikien vallan saaminen tarkoittaa yksilötasolla isänmurhaa (Envall 1985, 103). Envall liittää Oidipus-myytin Raamatun kertomuksiin: Jumala antoi käskyn Aabrahamille surmata poikansa Iisak ja Jumala uhrasi Jeesuksen (Envall 1985, 103).

Kun kaksi yksilöä tapaa toisensa luokkansa funktiona, on kyse Karkaman mukaan luonnenaamioista. Tapaamisesta syntyy tilannemotiivi eli kollisio. Tämä merkitsee sitä, että "jokaisen yksilön on omaksuttava työnsä ja tehtävänsä mukainen luonnenaamio". Yksilö ikään kuin käyttäytyy luokka- asemansa mukaan. Tilannemotiivissa näyttäytyy yleensä yksilöistymisen prosessi ja identiteetin ristiriitaisuudet. (Karkama 1994, 101-102.) Kuorimaraudakohtaus on tilannemotiivi, jossa erilaiset identiteetin ristiriitaisuudet kärjistyvät isän ja pojan välillä. Isä odottaa Tuomaalta tietynlaista käyttäytymistä eli lähinnä työhön sitoutumista ja paneutumista, mutta Tuomas ei ole valmis siihen, koska työ ei ole hänelle mieluista, eikä hän suunnittele siitä elämänuraa itselleen.

Kuorimaraudatilannemotiivi kuvastaa laajemminkin isän odotuksia Tuomasta kohtaan ja

2

Biedermanin mielestä Oidipus-taru on yleisesti tulkittu virheellisesti isänmurhaksi ja syyllisyydeksi, koska Oidipus ei tiennyt surmaamansa miehen olevan hänen isänsä. Oraakkeli oli ennustanut näin tapahtuvan. Kun Oidipuksen oikea syntyperä paljastuu, hän puhkaisutti silmänsä. (Biederman 1993, 248.) Minä käytän Oidipus-myyttiä kuitenkin juuri yleisessä merkityksessä isänmurhana.

Tuomaan ahdistumista näitä odotuksia kohtaan. Tilannemotiivissa yleensäkin esitetään rajoitetussa tilassa ja ajassa monenlaisia ristiriitoja, esimerkkeinä Karkama mainitsee kutsut, juhlat ja vaikkapa nuorten erilaiset tapahtumat (Karkama 1994, 135). Tuomas kyseenalaisee patriarkaalisen herruuden, isän ehdottoman auktoriteetin aseman kuorimaraudakohtauksessa. Aiemmin hän on tehnyt sen vain omassa mielessään, omassa ajatuksissaan, mutta nyt ajattelu muuttuu ulospäin näkyväksi toiminnaksi. Isän ja pojan ristiriitainen suhde onkin teoksen eräs keskeinen johtomotiivi, johon teoksen tematiikka itsensä hyväksymisestä liittyy.

Katkelma päättyy kertojan osuuteen, Tuomaan tajunnan kuvaus väistyy. Konflikti ajaa Tuomaan muutaman päivän pakomatkalle. Kuorimaraudalla uhkaaminen on teoksessa käänteentekevää, sillä alistuva poika nousee ensimmäistä kertaa isäänsä vastaan. Ennen isän lyödessä työtilanteissa Tuomas on niellyt kiukkunsa ja pitänyt sen piilossa, nyt toiminta suuntautuu ulospäin näkyviin. Tilanteen voi nähdä myös aikomuksena, sillä Tuomas on nostanut kuorimaraudan ylös aikoakseen tehdä sillä jotain, mutta teko jää tekemättä. Isän pelon näkeminen taltuttaa tilanteen.

Isä tyytyy tavanomaiseen toimintaansa tässäkin kärjekkäässä tilanteessa eli lyömiseen. Työnteon laiminlyönnistä on seurannut siis käänteentekevä tapahtuma: poika kapinoi teollaan isäänsä vastaan. Tämän tapauksen jälkeen voi ajatella, että isän ja pojan välit eivät ole enää ennallaan. Tässä kohtauksessa on sekin sikäli erikoista, että Ilona ei puutu siihen mitenkään, eikä toimi sovittelijana, kuten yleensä isän ja pojan välillä. Tämä tapahtuma toimii yhtenä vedenjakajana Tuomaan kasvutarinassa, suhde isään ja Ilonaan muuttuu. Tuomas nousee isäänsä vastaan, eikä Ilona enää suojele Tuomasta isän vaatimuksilta ja rangaistuksilta.

Työn opettelemisen suhteen isä on joustamaton. Työ on opittava tekemään nopeasti ja hyvin, on oltava tarkka ja kestävä. Tuomaalla ajatukset harhailevat ajoittain muihin asioihin. Työ on ollut myös perinteinen initiaatio mieheksi pääsyyn, sen kautta kokelas todistaa fyysisen voiman ja mieskunnan olemassaolon (Siltala 1994, 78). Poika lunastaa initiaatioissa täysivaltaisuuden yhteisössä. Myös McCloughry (1993, 229) on todennut, että nykyajan initiaatoritteinä voidaan pitää koulunkäynnin päättämistä ja työn aloittamista.

Tuomaan uhattua kuorimaraudalla isän silmistä paistaa pelko ensimmäisen kerran. Tuomas karkaa paikalta ja syyllisyys painaa:

Sitä pelkoa, sen hän tietää, isä ei anna hänelle anteeksi.

Hän on poika ja vasta kolmentoista, mutta hän saanut pelon nousemaan isänsä silmiin. Tai ei sittenkään hän vaan kuorimaraudasta. Jos hän olisi lähestynyt isää paljain nyrkein, olisi se nutistanut hänet kuin kissanpennun. (PH, 96)

Kirjan ensimmäisten sivujen kissa-epISODE, missä isä tappaa emokissan ja sen pennut, ennakoi uhkaavasti Tuomaan kohtaloa, mutta isä ei kuitenkaan loppujen lopuksi pysty nujertamaan häntä niin kuin kissanpentuja.

Aiemmin koulussa välitunnilla Tuomas on lukenut Enid Blytonin teosta Seikkailujen saari. "Siinä kerrotaan pojista jotka haaksirikoutuvat autiolle saarelle. Hän ajattelee että haaksirikoutuminen mahtaisi olla jännittävää. Mutta hänellä ei ole siihen mahdollisuutta - ei, ellei lähde merille" (PH, 63).

Mutta Tuomaallekin on mahdollista henkinen haaksirikko, siihen ei merta tarvita. Seikkailujen saari -kirjan lukeminen haaksirikosta ennakoi Tuomaan sekkailua ja henkistä haaksirikkoa. Kuorimaraudakohtauksen jälkeen hän lähtee karkuun isäänsä ja inhoamaansa työtä, propsinkuorintaa. Hän löytää korvessa sijaitsevalle turvemajalle, jossa on kalastamiseen ja saaliin valmistamiseen tarvittavia aineksia ja esineitä. "Tunnin kuluttua hän jo istuu nuotiolla kaloja paistamassa. [--] Kaikki alkaa tuntua sekkailulta. Hän on täällä ja tekee mitä huvittaa [--]" (PH, 99). Tuomaalle koittaa vapaus kuin seikkailukirjan haaksirikoutuneille pojille, hänkin joutuu "autiolle saarelle". Mutta vapaus ei voi jatkua loputtomiin.

Isän tavanomainen, usein toistuva toiminta eli lyöminen pelottaa pakomatkalta palannutta Tuomasta. Tuomas tietää, että asia ei jää vain tuohon tapahtumaan, vaan tulossa on taas rangaistus. Vaihtoehtoja ei ole kovin monta; keskustelu tai avoin riitelemine se ei ainakaan ole, ne eivät kuulu isän tapoihin. "Varmasti isä lyö häntä. Tai ei lyökään, ei ole näkevinään, ei sano sanaakaan. Kumpaa hän enemmän haluaa? Ei kumpaakaan; ja kuitenkin hän on menossa jompaa kumpaa kohti" (PH, 107.) Isän lähestyminen kotia kohti kuvataan Tuomaan näkökulmasta pelottavana näkynä. Tuomaalle on luonnollista verrata isäänsä kymyselkäähveneeseen:

Yhä lähemmäksi se tulee, pihaan... Se muistuttaa suurta mustaa ahventa, kymmyselkää; mykkänä ja pahaenteisenä se lähestyy, ja on kuin sen kantamuk-
sessakin olisi jotain pelottavaa. Kuorimaraudan terä välähtää vedentummana.
(PH, 108)

Tumma vesi viittaa teoksessa synkkiin ajatuksiin ja kuolemaan. Kuorimaraudan teräkin on vedentumma, kuin kuoleman uhkaan viittaava. Tuomaan silmissä isä lähestyykin pelottavan näköisenä.

Isä lyö Tuomasta, monta kertaa. Sanoja ei vaihdeta. Kuorimaraudan voi katsoa symbolisesti toimivan isän ja pojan välisenä viiltävänä, erottavana tekijänä. Koko lyömiskohtauksen ajan kuorimaraudat ovat olleet lähettyvillä ulkona seinustalla, kohtauksen päätyttyä isä vie ne vajaan. Uhka on väistynyt. Tuomaan ja isän erona on se, ettei Tuomasta kiinnosta jatkaa samoissa työtehtävissä isänsä perinteen jatkajana. Jos pojalla on isä, jonka työtehtäviä hänen on vaikea matkia tai ihailla, niin poika on epävarmassa ja vaikeassa tilanteessa. Poika ei oikein tällöin tiedä, kuinka kasvaa mieheksi. (McCloughry 1993, 40.) Tämä on Tuomaal-
lekin ongelma. Jo Tuomaan luonnekin poikkeaa isän käytännönläheisyydestä.

Luonnonkuvien kertoja kuvaa isän ja pojan välistä henkistä haaksirikkoa. Puunkuorinnan ollessa vielä käynnissä isä tulee tarkastamaan Tuomaan työn tulosta. "Isä seisoo puunkuori-
kasalla. Heidän välissä on kapealti virtaavaa vettä" (PH, 94). Tilanteen kärjistyttyä ja Tuomaan lähdettyä karkuun tekstissä todetaan: "Vielä on paljon metsää Tuomaan ja isän välissä. Monta suota myös ja lamparettia" (PH, 106). Etäisyys ja välimatka ovat kasvaneet isän ja pojan välillä konkreettisesti ja henkisesti. Symboliikka toimii ihmisen psyykkisten prosessien ilmaisijana.

Kuorimarautaepisodin kautta Tuomas siirtyy askeleen lähemmäksi miehistä maailmaa. Rangaistuksen jälkeen Tuomas tuntee olevansa tasoissa isänsä kanssa. Kohtaus toimii initiaatoriittinä Tuomaan kasvussa. Kuorimarauta aseena saa fallisen symbolin ulottuvuuden ja toimii pojan murtautumisenä isänsä vallan alta miesten maailmaan. Kuorimarauta-
kohtaus on merkittävä episodi Tuomaan kehitystarinassa. Hän käy läpi yhteentulon isänsä kanssa ja astuu tämän initiaatoriitin kaltaisen tapauksen kautta miesten maailmaa lähemmäksi, lähemmäksi itsensä näköistä miehisyyttä, johon ei kuulu alistuminen isän vallan alle.

Kuorimaratatilannemotiivin lisäksi isän ja pojan välillä on kahnauksia muutenkin. Isänsä painostuksesta Tuomas joutuu ampumaan koppelon ja ketun. Koppelo on hänen ensimmäinen saaliinsa, ja isä on teosta ylpeä. Tuomaasta tilanne tuntuu ahdistavalta. "Isä aivan kuin saartaa häntä ehdoillaan: jos teet niin ja niin, olet niin ja niin, sitten vasta olet isän poika" (Tikka 1978, 83). Tuomaan metsästysharjoittelu huipentuu ketun metsästykseen. Isänsä kanssa passissa ollessaan hän tähtää ketun valkeaan rintaan, laukaisee ja osuu. Palkkiona on isän kosketus:

- Katohan poikoo, isä sanoo ja taputtaa häntä selkään. Isä koskettaa häntä hyvin harvoin. Siksi nyt, kun isä häntä taputtaa, hänen silmiinsä nousevat kyynelleet. [--]. Hän häpeää niitä - mutta onneksi ne eivät hämärässä näy. (PH, 84)

Tuomaalla on erilainen näkemys luonnosta ja eläimistä kuin isällään. Isä näkee eläimet lähinnä hyötynäkökulmasta; karjan elinkeinon antajana ja metsän villieläimet saaliina. Lehmät ja lampaat eivät ole hänelle yksilöitä, ainut poikkeus on Vilperi-hevonen, joka on metsä- ja heinätöissä mukana. Tuomas näkee eläinten esteettisyyden ja elävyyden. Hän haluaa seurata niiden touhuja luonnossa niiden omassa, luonnollisessa elinympäristössä. Siksi niiden ampuminen on hänelle vaikeaa. Usein Tuomas innostuu piirtämään nähdessään kurkia läheisellä kaurapellolla.

Kun Tuomas on ampunut metsällä ensimmäisen koppelon, Ilona tokaisee siihen linnun nähdessään:

[--] vie pois, mie en kyllä sitä kyni.

- Ou nyt tuossa, se on veljes ensimmäinen saalis, isä sanoi. Se lämmitti häntä niin että hän unohti *miten äkkiä koppelo oli muuttunut toiseksi kuollessaan*: tarkkaavat silmät menneet kiinni, veri pirahtanut nokasta, koko lintu muuttunut veltoksi nytyiksi.

Isä rohkaisee häntä tulemaan erämieheksi: Näissä merkeissä isällä näyttääkin olevan hänelle aikaa; ei se ennen hänen kanssaan puuhaillut vapaa-aikanaan. *Isä haluaa tehdä hänestä miehen. Yksi miehen tuntomerkeistä ON isän mielestä se että osaa ampua. Ja että haluaa ampua.* (PH, 82)

Tekstinäytteessä on sanottu tiivistetysti isän asenne metsästykseen: pitää olla halua käydä metsällä ja myös taitoa saada saalista. Siinä näkyy myös Tuomaan vastakkainen asenne eläinten tappamiseen, hän suhtautuu eläimiin liian tunteenomaisesti voidakseen ampua niitä. Saalislintu on muuttunut toiseksi kuollessaan. Myös Tuomaaseen viitataan tämän tästä toiseksi muuttuneena.

Tuomas haluaisi olla isän mieliksi, mutta hän pitää kuitenkin oman päänsä eikä seuraa isänsä jälkiä. Näkyvissä on kaksi erilaista miehen mallia: perinteinen ja modernimpi. Tuomasta on auttanut oman linjansa hyväksymisessä korvessa elelevän Junkkä-Kustaan neuvo olla oma itsensä ja itselleen rehellinen. Hän toteuttaa neuvoa ja kuuntelee omien taipumustensa ääntä. Tuomaan ongelma miehen rooliin sopeutumisessa on se, pitäisikö tehdä isän tahdon mukaan ja alistua vai säilyttää oma tahto, joka kulkee eri teitä isän tahdon kanssa. Isän kasvatuksessa Tuomas käy kovan koulun. Tuomas alistuu tiettyyn rajaan asti, opettelee ampumaan eläimiä, mutta tekee niin isän mieliksi vain pari kertaa.

Tuomaan laiminlyönnit liittyvät työhön. Hän unohtaa hetkittäin työteon:

Puimakoneen hihna kulkee vilisten, Tuomas yrittää olla sitä katsomatta. On varottava ettei se tartu vaatteisiin ja ettei käsi osu siihen: kone voi viedä sormet tai vaikka koko käden

--.

Silloin isä ärähtää hänelle: hän on unohtanut työn. Hädissään hän tempaa liian suuren tukon ja syöttää sen koneeseen vielä jollain lailla hullusti, ja koneen nielu tukkeutuu. Silloin isä kiroaa ja lyö häntä korvalle Onnin nähden. (PH, 86)

Eräs Tuomaan laiminlyönti liittyy siihen, että hän ei kysy isältään oppikouluun pääsemisestä, vaikka haluaisi sinne. Tuomas tietää isän saituuden ja sen, ettei tämä arvosta koulutusta. Ilona kysyy Tuomaan tietämättä kouluun pääsemistä. Yleensä Ilonan pyynnöt toteutuvat, niin nytkin. Tuomas pääsee oppikouluun, vaikka isä arveleekin rahojensa joutuvan "tuulenperseeseen".

Miehuus on tavallaan vaihe, missä poika muuttuu pelkästä kuluttajasta myös tuottajaksi ja yhteisölleen hyödylliseksi (McCloughry 1993, 42). Tämä näkyy erityisesti annettavan työpanoksen kautta. Työhön suhtautumisen erilaisuus näkyy teoksen isän ja pojan välillä. Isä tekee melkein jatkuvasti työtä, päivät metsätöissä ja "vapaa-aikoina" lisäksi karjanhoitoa. Hänellä työ ja vapaa-aika eivät välttämättä ole tiukasti erillään. Tuomas tuntee huonoa omaatuntoa omasta makailemisestaan ja haaveilemisestaan.

Tuomas haluaisi käydä koulua mahdollisimman pitkälle, hän arvostaa opiskelemista ja opillista sivistystä. Isän vastahakoinen suhtautuminen koulunkäyntiin saa Tuomaan päättämään kuitenkin opiskelunsa oppikouluun. Oppikoulun käyminenkin ei ollut kirjan

kuvaamana aikana 1950-1960-luvun Suomessa vielä yleistä.

Hyvin hän sen tietää ettei ole sellainen kuin pojan pitäisi. Mutta menee häneltä sentään koulu hyvin, eikö se ole isän mielestä mitään? Isä kai ajattelee että se on yhden tekevää tulevalle metsurille. Mutta hän itse tietää ja on päättänyt ettei hänestä metsuria tule. (PH, 96)

Isän ja Tuomaan ajatukset eroavat siis suuresti Tuomaan tulevaisuuden suhteen. Isä ei näe, tai halua nähdä, että Tuomas ei ole niinkään käytännön ihminen, vaan ominaisuuksiltaan muualle suuntautunut. Juha Siltala vertaa miehen kamppailua olla oikeanlainen mies, eikä epä mies, protestanttiseen kilvoitukseen ja pitää miehenä oloa sitäkin ankarampana (Siltala 1994, 10).

Teoksessa pienviljelijäväestö elää melko yhtenäistä elämää; emännät ovat uskonnollisia, kunnollisia, ahkeria, työteliäitä puurtajia, miehet viinaan meneviä yksinäisiä erakkoluonteita. Naiset hoitavat perheen sosiaalisen verkoston ylläpidon, miehet vähemmän. Naiset uskoutuvat keskenään, keventävät raskaita tuntejaan. Miehet eivät puhu keskenään tunteistaan, vaan arkeen ja työhön liittyvistä asioista, kuten hirvimääristä ja susihavainnoista, onko hyvä marjavuosi. On kuin miehillä ei olisi keskenään lupa avautua. Liiallista pehmeyttä ei arvosteta.

Murros on alkanut näkyä ihmisten kanssakäymisessä. Eräs emäntä toteaa, ettei hän tiedä mitään muualle muuttaneesta pojastaan, poika ei ole pitänyt yhteyttä. Teoksessa ihmiset kuitenkin useimmiten tietävät edelleen muiden kyläläisten asiat, salaisuuksia ei juuri ole. Mutta Ilona ja Tuomas yrittävät salata heidän isänsä suhteen talossa asuvaan Oiliin ja väittävät Oilin olevan vain taloutta hoitamassa, kuten niin monet aikaisemmatkin kotiapulaiset. Päähenkilöperhe ei paljon harrasta kyläilemistä (paitsi Ilona) ja heillä käy vieraita vähän, joskus lähimmät naapurit ja täti miehineen Lieksasta kesäisin.

Tuomaan olisikin tavallaan helppo omaksua näkemänsä malli toimia miehenä ja tehdä vain niin kuin näkee muiden tekevän, ellei hän olisi niin vastahakoinen. Tässä kohdin miesten toiminnassa tulee näkyviin eräänlainen kaksijakoisuus. Ankarimmatkin juopot ja kiroilijat käyvät uskonnollisissa tilaisuuksissa ja käyttäytyvät arvokkaasti ja kunnollisesti, mutta kun lauantai tai loma koittaa, elämänmeno on taas erilaista. Viinaa kylän naiset tuntuvat pitävän kirouksena, jota se muutamissa perheissä onkin. Viina on joissakin perheissä ollut ongelma-

na jo monen sukupolven ajan, malli siirtyy isältä pojalle. Tuomaan ikätoveritkin ovat omaksuneet saman rajun "viinakulttuurin" vanhempien sukupolvien tapaan. Näinkin Tuomas tuntee jäävänsä ulkopuoliseksi.

Tuomaan suhde isäänsä tekee teoksessa kaaren, joka nousee epätoivoisimmillaan vihaan isää kohtaan. Jo tässä näkyy Tuomaan välttely itkemistä kohtaan. Kuorimarautakohtauksen jälkeen Tuomaan tultua pakoretkeltä takaisin kotiin ja isän lyötyä häntä rangaistukseksi työstä karkaamisesta seuraa, että "nyt vasta Tuomas huomaa ettei ole itkenyt. Eikä itke vieläkään, ei edes halua itkeä. Hän puristaa silmäluomensa kiinni eikä niiden alta tirsu yhtään kosteutta." (PH; 110)

Kun Tuomas eräänä iltana makaa alivuokralaishuoneensa sängyssä unettomana, hänen tulee ikävä Ilonaa ja kotieläimiä ja lopulta "hänen ikävänsä ulottuu isään asti; ja silloin hän käperyy kokoon, ja on kuin kyynel kaivertaisi tietään hänen lävitseen. Mutta ei hän itke, ei silloinkaan." (PH, 120) Hannu Niklander (1985, 64) on todennut Kalle Päätalon romaaneista, että "kiroilu on itkun miehinen vastine".

Tuomas tietää, että isä inhoaa itkua ja yrittää siksi olla itkemättä. Näin miehen malli siirtyy sukupolvelta toiselle. Mies ei itke, eikä näytä tunteitaan. Tuomas ei istu kuitenkaan täysin tähän muottiin, mikä saa kannausta aikaan hänen ja hänen isänsä välille. Jotain Tuomas on sentään isältään omaksunut: hän yrittää välttää itkemistä viimeiseen asti. Itku Tuomaalta pääsee vasta Miljan tapauksen yhteydessä kirjan lopussa, kun Tuomaan oma tahto ja minä ovat alkaneet hahmottua ja selkeytyä paremmin hänelle itselleen ja taistelut isän kanssa on käyty, hän pystyy ajattelemaan välejä isäänsä jo melko tyyneesti.

5.3 Uskonnollinen symboliikka

5.3.1 Armon aurinko ja pimeys

Uskonnollinen problematiikka on laajalti esillä Punaisessa härässä. Tuomaan kriisiin liittyy myös uskonnollinen puoli. Uskonnolliset elementit tuovat romaaniin mukaan uhriasetelman ja syyllisyyden, uskomisen ja epäuskon, elämänhalun ja kuolemanhalun vuorottelun sekä ylösnousemustoivon ajatuksen. Yleisellä tasolla uskonnollisuus näyttäytyy romaanissa herätysliikkeen omaisena hurmoshenkisytenä, illanistujaisissa (seuroissa) naiset itkevät ja pappi puhuu ihmiset melkein pyörryksiin. Jotkut näkevät avaruuden valloittamisessa jumalattomia piirteitä (PH, 118).

Uskonnollisuus on läsnä myös päähenkilöperheen elämässä. Ilona on rukoillut Tuomaan puolesta paljon ja yrittänyt saada Tuomastakin uskomaan - tuloksetta. Ilona on saanut kevennyttä huolistaan puhumalla Jumalalle:

Hän on uskonut Jumalaan ja uskoo vieläkin. Hän ei paljoa pura sisintään ihmisille; Jumalalle hän on aina puhunut enemmän. Hän on mennyt Herransa luokse asioineen niin kuin mennään kotiveräjälle, laskenut kätensä veräjäpuulle ja katsonut avoimesti: näin ja näin on nyt, tiedäthän sinä? Ja hän on nähnyt Kristuksen hyvät ja kirkkaat kasvot.

(PH, 165)

Koulussakaan uskonoppia ei voi välttää. Kerran Tuomas jää koulussa kiinni kiroilemisesta. Opettaja nuhtelee Tuomasta:

Yksikin sana, hän sanoo, voi tahrata sisimmän, viedä mielen harhaan. Ei pidä antaa pahalle edes pikkusormiaan. Sanakin on teko, opettaja sanoo; ja paha sana on paha teko.

(PH, 60)

Opettaja sanoo, että sanakin on teko. Sivulla 89 Tuomas ajattelee, että ajatuskin on teko isään vihastumisestaan. Tuomaan eräs paha teko on silmän vieminen ahvenelta. Pimeys ja valo saavat ilmauksensa Tuomaan tuntiessa teostaan syyllisyyttä:

Hän seisoo ja tuijottaa polkua edessään. Se on kuin joki, se levenee ja lähtee liikkeelle, virtaa; ja *hän itse on kala, sokeana virrassa*. Hän ei näe veden valoa eikä miten ahvenheinä taipuu virtaan. *Hänen joessaan on ainainen yö, ainainen jomotus silmäkuopissa.*

(PH, 106)

Auringonvalon vähäisyyteen ja pimeyteen liittyvät usein negatiiviset tuntemukset, pelko ja ahdistus (Tukia 1992, 81). Silmätön kala vertautuu Tuomaaseen. Silmä-metafora toistuukin teoksen sivuilla useasti ja myös sokeudesta puhutaan. Myös pimeys-sana ympäröi tiuhaan Tuomasta ja vaaleus Ilonaa. Valo ja kirkkaus liittyy Ilonaan, varjo ja pimeys Tuomaaseen. Elovaara selvittää Wheelwrightiin pohjautuen, että valo on arkkityyppinen symboli, mutta kuitenkin metaforinen pohjimmiltaan (Elovaara 1992, 159). Elovaara (1992, 159) tarkentaa, että "valo ihmismielen symbolina on syntynsä puolesta metaforinen juuri sillä tavoin, että valo-sana on siirretty alkuperäisestä kohteestaan tarkoittamaan ihmismieltä". Valo kuuluu erityisesti kristilliseen symboliikkaan, esimerkiksi ylösnousemuksen jälkeisestä ajasta puhutaan kirkkoutena (Turunen 1998, 128).

Tukian mukaan Eeva Tikan symboliikalle on tavallista, että valoon liittyy pimeys, joka kertoo elämäntuskasta tai kielteisistä voimista ihmisessä. Valon ja pimeyden vastakkainasettelun voi tulkita joskus eräänlaiseksi hyvän ja pahan taisteluksi. (Tukia 1992, 90.) Vaikka valo liitetään Ilonaan ja pimeys Tuomaaseen romaanissa, ei kyse ole kuitenkaan heidän välisestään pimeyden ja valon taistelusta. Punaisessa härässä pimeyden ja valoisuuden taistelut tapahtuvat Tuomaan sisällä omana henkisenä kamppailuna. Symbolisesti Ilona edustaa romaanissa tätä Tuomaan valoisampaa puolta. Tekstissä Ilonaa kuvataan valoksi kahden pimeän välillä (PH, 108). Myös romaaniin sisältyvä toivon ja valon ajatus konkretisoituu Ilonan hahmossa. Pimeää puolta edustavat Tuomas ja isä.

Kuumeisena unenhorteessa Tuomas näkee edessään näyn, missä hän muistelee itseään ja Ilonaa hyppäämässä ruutua pihamaalla, valon ja varjon rajalla. Tuomas hyppää ruukunpalasen perässä seuraavaan ruutuun, varjon puolelle:

Siellä ei ole ketään. Hän katsoo oudoksuen ympärilleen; hän ei saattanut edeltä tietää miten pimeää tällä puolella on. Vähän kajastaa vielä valoa sieltä minne hän tietää Ilonan jääneen. Mutta sinne ei saa kääntyä takaisin, ruutu ruudulta on hypättävä syvemmälle varjoon.

(PH, 212)

Kuvaannollisesti valon määrällä on yhteys henkilöiden mielentilaan (Tukia 1992, 90-91). Valo ja pimeys viittaavat Ilonan ja Tuomaan luonteenpiirteisiin ja elämänasenteeseen. Sen voi myös nähdä viittaavan uskonnolliseen puoleen; Ilona on löytänyt uskon, mutta Tuomas kulkee "pimeydessä" eli irrallaan kaikesta. Valo ja pimeys kuuluvat yleisimpään kuvastoon teoksessa. Maallikkosaarnaajan Nokelaisen sanat valaisevat asiaa:

Mutta nyt puhuu Nokelainen *armon auringosta* ja sen lämmöstä, miten se virtaa kylmään sydämeen kuin maallinen aurinko tähän tupaan ja katso: heti ovat sielun ikkunat kirkkaat, heti on niin puhdasta ja valoisaa kaikki - sillä niin saastainen ja *pimeä* ei ihmissydän voi olla ettei Jumalan armo Kristuksessa voisi sitä muuttaa.

(PH,185)

Maallikkosaarnaaja Nokelainen puhuu armon auringosta ja sen lämmöstä. Ilmauksella hän viittaa Jumalan armoon. Mutta armon aurinko voi myös hävitä. Naapurin emäntä puhuu onnesta, jonka Herra oli hänen osalleen mitannut. Kun emännän mies tulee ensimmäisen kerran juopuneena kotiin, tuntee emäntä aurinkonsa pimenneen ja armonsä määrän täyttyneen. Teoksessa liitetään usein Ilonaan sana lämpö valon ohella, Tuomas saa osakseen kylmyyden ja pimeyden. Valon ja pimeyden lisäksi lämpötilaan liittyvät adjektiivit kuvaavat sielun tilaa.

Yhteydet Raamattuun tarkentavat ja rakentavat teosta ja kohtauksia. Ne syventävät niitä ja tuovat vivahteikkuutta ja monikerroksisuutta. Tikan tekstissä on aktivoitunut erityisesti Raamattu. Tuomaan eri piirteet tulevat eri tavalla valaistuksi monipuolisesti. Viittaukset muuhun kirjallisuuteen korostavat hänen tiettyjä piirteitään ja kiinnittävät niihin lukijan huomion. Esimerkiksi Aabraham ja Iisak -kertomus nostaa kohosteisesti Punaisen härän isän ja pojan suhteen esille ja antaa sysäyksen tarkastella heidän välejään tarkemmin. Raamatun kertomus isän ja pojan suhteesta tuo mukanaan uhri-aiheen Tuomaan ja hänen isänsä välille. Näin maininta Raamatun kertomuksesta tuo Tikan teokseen uusia merkityksiä ja rinnastus on aktivoitunut molemminpuolisesti.

5.3.2 Epäilevä Tuomas

Monissa teksteissä nimellä ja luonteenpiirteellä on semanttinen yhteys, joskus analogia voi sisältää alluusion esimerkiksi muuhun kirjallisuuteen tai mytologiaan. Analogiaan voi sisältyä myös nimen ja luonteenpiirteen kontrasti, jolloin seurauksena voi olla ironinen aspekti. Näin viittaukset muuhun kirjallisuuteen voivat tuoda esille sekä kaltaisuutta että vastakohtaa. (Rimmon-Kenan 1991, 89.)

Raamattu toimii Punaisessa härässä lähinnä siteeraamisen kohteena. Raamatun henkilöitä mainitaan nimeltä tai viitataan erilaisiin Raamatun episodeihin, kuten viettelijään, joka saa myllynkiven kaulaansa. Tuomas kytkeytyy näihin siteerauksiin. Miksi Tikka on ottanut raamatullisia aineksia mukaan teokseensa? Yleisesti maaseutukuvauksissa esiintyy hyvin harvoin uskonnollista ainesta (Mäkelä 1986, 103). Tikka on tässä suhteessa kuitenkin poikkeus. Hänen tuotannossaan on paljon uskonnollista tematiikkaa. Punaisessa härässä on mukana jatkuvasti hengellinen pohjavire. Kristillistä sanastoa käytetään jonkin verran, kuten rukous, kirkkaus, armon aurinko, mutta hengellisyys tulee esille lähinnä aiheeltaan uskonnollisten kysymysten käsittelemisen kautta ja eksplikoimalla Raamatun sisältöä.

Tuomas epäilee Jumalan olemassaoloa ja suhtautuu muutenkin hyvin kriittisesti itseensä sekä epäilee omia kykyjään ja mahdollisuuksiaan. Lindqvist (1986, 129) puhuu muutamien Raamatun henkilöiden, kuten Tuomaan, Pietarin ja Jobin olevan itsensä ja Jumalan kanssa taistelevia epäileviä ja kapinallisia miehiä.

Romaanin Tuomas vertautuu Raamatun Tuomaaseen, joka toimii epäilijän vertauskuvana. Ilmaisuu perustuu siihen, kun Jeesuksen opetuslapsi Tuomas ei ylösnousemuksen jälkeen uskonut muiden apostolien kertomusta siitä, että he olivat nähneet ylösnousseen Jeesuksen. Tämä on Raamatussa Johanneksen evankeliumissa 20: 24-25. Tuomas on siis agnostikko, hän epäilee Jumalan olemassaoloa.

Epäilevästä Tuomaasta kerrotaan Johanneksen evankeliumissa näin:

24. Mutta Tuomas, jota sanottiin Didymukseksi, yksi niistä kahdestatoista, ei ollut heidän kanssansa, kun Jeesus tuli.

25. Niin muut opetuslapset sanoivat hänelle: "Me näimme Herran". Mutta hän sanoi heille: " Ellen näe hänen käsis-

sään naulojen jälkiä ja pistä sormeani naulojen sijoihin ja pistä kättäni hänen kylkeensä, en minä usko".

26. Ja kahdeksan päivän perästä hänen opetuslapsensa taas olivat huoneessa, ja Tuomas oli heidän kanssanssa. Niin Jeesus tuli ovien ollessa lukittuina, ja seiso heidän keskellään ja sanoi: "Rauha teille!"

27. Sitten hän sanoi Tuomaalle: "Ojenna sormesi tänne ja katso minun käsiäni, ja ojenna kätesi ja pistä se minun kylkeeni, äläkä ole epäuskoinen, vaan uskoinen".

28. Tuomas vastasi ja sanoi hänelle: "Minun Herrani ja minun Jumalani!"

29. Jeesus sanoi hänelle: "Sentähden, että minut näit, sinä uskot. Autuaat ne, jotka eivät näe ja kuitenkin uskovat!"

(Joh. 20:24-29)

Tuomas kuvataan Johanneksen evankeliumissa raskasmieliseksi ja hidasliikkeiseksi, mutta uskolliseksi opetuslapseksi. Hän ei Nikolaisen (1989, 369) mukaan missään tapauksessa edusta epäuskoisia. Nikolainen toteaa, että Tuomaan kohdalla on kyse siitä, ettei hän uskonut pelkän sanan perusteella, vaan vasta nähtyään. Tämä muistuttaa Jeesuksen valitusta "te ette usko ellette näe tunnustekoja ja ihmeitä" (Joh.4:48) Tuomaan ei olisi pitänyt vaatia ihmeiden näkemistä ja kokemista, vaan uskoa pelkästään opetustovereidensa ilmoitukseen. (Nicolainen 1989, 37.) Raamatun Tuomaan epäilyt hävisivät vasta näkemisen jälkeen, vasta sitten hän uskoi jumalalliseen Jeesukseen entisen maallisen sijasta. Uskomisen suhteen on kyse siis ylösnousemismuskosta (Nicolainen 1989, 369).

Punaisen härän Tuomasta epäilijä-Tuomaaseen yhdistää juuri edellä mainittu raskasmielisyys ja eräänlainen hidasliikkeisyys. Nämä piirteethän tulevat esille jatkuvasti Punaisessa härässä; "hän on hidas töissä" (PH, 82) ja "isän kasvoista näkyy ettei hän ole tarpeeksi nopea" (PH, 86). Raskasmielisyys painaa Tuomaan hartioita. Hän ajattelee Ilonasta erkaantumisestaan, että "tämä on pahempaa kuin sairaus" (PH, 251). Tai "taas Tuomaan mielessä tuntuu ahdistavalta" (PH, 236). "Olo on kuin syksyisen pilven jota kolea tuuli ajaa" (PH, 88).

Elämä tulee häntä vastaan liian monin käsin: ne liikkuvat, leikkivät, solahtavat esiin ja katoavat; ne uhkaavat, ahdistavat, pusertavat. Hän tarttuu niihin ja päästää irti; hän riuhtaisee ja pakenee ja menee taas kohti, loputtomiin.

Paljon pitäisi hänessä tapahtua että hän näkisi kaikki ne kädet yhtenä, että elämästä syntyisi kokonainen hänen silmissään. Nyt sen hajanaisuus ja ristiriitaisuus tekee mielen painavaksi, niin ettei hän ole pitkään aikaan kunnolla nauranut.

(PH, 231)

Teoksen kertoja alleviivaa tätä Tuomaan piirrettä, raskasmielisyyttä, teoksessa. Lisäksi korostuu Tuomaan ajattelussa nimenomaan epäily omien kykyjen ja voimavarojen riittävydestä. Raamatun epäilevä Tuomas näkee ihmeen eli Jeesuksen ristiinnaulitsemishaavat käsissä ja alkaa uskoa. Punaisen härän Tuomas ei kuitenkaan uskonnollisesti koe herätystä, koska hän ei näe mitään uskomista edistävää asiaa tai ihmettä. Näkeminen ja silmät ovatkin teoksessa paljon esillä monissa yhteyksissä. On häränsilmä eli pyörre joessa, ahvenen silmä ja Tuomaan alitajunnan punaisen härän surumieliset ja vihaa uhkuvat silmät.

Tuomaan ja Ilonan erilainen asenne uskomiseen korostuu teoksessa. Ilona uskoo Jumalaan, mutta Tuomas ei niin vakaasti ja luottavaisesti. Hän ei tunne Jumalaa turvalliseksi suojelijaksi, vaan ahdistavaksi ja painostavaksi. Tuomaan ajattelussa Jumalan kädeksi personoituu ukkospilvi:

Hän muistaa lapsuutensa ukonilmat joissa Jumala painoi hänet maata vasten; *ukkospilvi oli hänen kätensä*, tumma ja raskas, ja *sormien lomista livahtelivat salammat.*

(PH, 126)

Ilona on vaistonnut Tuomaan levottomuuden ja toivonut, että tämä tulisi rippikoulussa uskoon, mutta näin ei tapahdu. Tuomas ei löydä lohdutusta siltäkään suunnalta ehkä osittain kriittisyytensä ja epäileväisyytensä takia:

Mutta heidän suhteensa Jumalaan on jo juuriltaan erilainen: Ilonalle Jumalan läsnäolo merkitsee turvallisuutta, suurta siunaavaa kättä. Mutta hänelle, *Tuomaalle, Jumalan läsnäolo on ahdistava eikä hänen kätensä siunaa vaan painaa.*

(PH, 126)

Vaikka Tuomas ei ole uskossa, silti hän ei ole varma epäuskostaan: "Toisinaan hänet kyllä valtasi puhdas ja kiihkeä kaipaus. Jotain oli - sen hän tunsi - puheitten ja virsien ja sen käsittämättömän ehtoollisen takana" (PH, 125). Mutta uskonasioita opetetaan rippikoulussa kuin itsestään selvää asiaa, vaikka kysyttävää olisi ollut paljon. Toisten kuullen ei kuitenkaan löydy rohkeutta. Tuomas kritisoi sitä, että kaikki laskettiin läpi, vaikka opit olisivat olleet yhdentekeviä.

Tuomas on sanonut Ilonalle, että "turha se on häneltä uskoa odottaa, ei hän niitä asioita

pysty ymmärtämään” (PH, 125). Silti Ilona on muistanut Tuomasta rukouksissaan, tosin huonoin tuloksin:

Tuomaan puolesta hän on rukoillut paljon. Hän on myös, varovasti tosin, yrittänyt herättää uskoa myös Tuomaassa. Mutta kerran Tuomas kysyi: Tiijätkö miten paljon meitä ihmisiä on? Ja Tuomas sanoi, että kolmisen miljardia, siis noin kolme tuhatta miljoonaa - *on käytännössä ihan mahdotonta että Jumala jokaista kuuntelisi.*

(PH, 165)

Punaisen härän Tuomas vertautuu siis Raamatun epäilijä-Tuomaaseen. Romaanin Tuomaskaan ei usko, koska ei ole itse, omin silmin kokenut mitään uskonnollista tai Jumalan olemassaoloon viittaavaa. Tai ainakaan hänen Jumalansa ei ole ymmärtävä suojelijahahmo. Toisin kuin Ilona, jolla on läheinen suhde tuonpuoleiseen. Tuomaan Jumalalla on tumma ja raskas käsi, joka painaa hänet maata vasten, eikä anna suojelusta ja armahdusta. Lisäksi Tuomaan järki estää häntä uskomasta jokaista kuuntelemaan yliluonnolliseen hahmoon. Epäilevä Tuomas ja ukonilma kulkevat teoksessa tavallaan käsi kädessä, molemmat liittyvät yliluonnolliseen, koska teoksessa ukonilmakaan ei ole vain sääilmiö, vaan sillä on syvempi merkitys ja se liittyy tässä teoksessa Jumalaan, isähahmoon ja uskomiseen.

5.3.3 Viettelijän osa: myllynkivi kaulaan

Milja-episodin jälkeen, Miljan jouduttua laitokseen, Tuomas menee aitan porraskivenä olevan myllynkiven luo. Se on pyöreä ja sen keskellä on kiven silmä. "Tuomas ottaa kepin ja alkaa kaivaa kiven silmää. Hän kaivaa niin syvältä kuin saattaa; hän puhdistaa silmän" (PH, 251). Kiven silmän puhdistamisen voi katsoa vertautuvan Tuomaaseen itseensä, sielunsa ja omantuntonsa puhdistamiseen. Miljan takia hänellä on huono omatunto.

Pyhäkoulussa Tuomas oli lapsena joutunut lukemaan lauseen myllynkiven ripustamisesta kaulaan ja upottamisesta meren syvyyteen. Raamatussa jae kuuluu sanatarkasti seuraavasti: "Jeesuksen vertauskuvallinen sanonta sen osasta, joka pahentaa viattoman: Joka viettelee yhden näistä pienistä, jotka uskovat minuun, sen olisi parempi, että myllynkivi

ripustettaisiin hänen kaulaansa ja hänet upotettaisiin meren syvyyteen". (Matt.18:6). "Se on viettelijän osa, opettaja sanoi painokkaasti. Ja Tuomas oli lapsena ihmetelty, mitä viettelijällä tarkoitetaan" (PH, 254).

Nyt hän tietää. Hän puhdistaa tarkkaan myllynkiven silmän. Hän muistaa lapsena ihmetelleensä millaiset siellä Jeesuksen maassa mahtoi olla myllynkivet. Mahtuiko ihmisen pää sen reiästä sisään, niin että myllynkivi oli kuin kaulus viettelijän kaulassa?

(PH, 254)

Usein Tuomaan muistamat ajattelut ja ihmettelyt lapsuudestaan saavat lapsenomaisen, naiivin sävyn; lapsuuden pohdinnat ovat usein niin konkreettisia. Toinen tapaus kirjassa on se, kun Tuomas ajattelee mielessään taivaan kirjastoa ja sinne kirjoitettuja ja talletettuja ihmisten kohtaloita, jos jonkun kohtalo on vaikka hukkuu tiettyinä, määrättyinä hetkenä, niin tulee tapahtumaan. Silloin on turha varoa esimerkiksi heikkoja jaitä.

Kohtalon johdatusta tai ei, mutta Tuomas on yrittänyt vietellä Miljan. Hän melkein tuntee myllynkiven painon kaulassaan ja lähtee kuljeksimaan metsään. Suolammen ruskeaa vettä katsellessaan hänen mieleensä hiipii ajatus kaiken jättämisestä ja lampeen hukuttautumisesta. "Ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman" -ajatus ei tunnu Tuomaasta ahdistavalta. Luonto on ollut hänen suojelijansa ja luontoon hän palaa mielellään - muodossa tai toisessa. Luonto toimii myös pakopaikkana. Alakuloisista ajatuksistaan huolimatta hän ei toteuta aiettaan. Syyllisyys kalvaa kuitenkin mieltä.

Samana päivänä myöhemmin Tuomas kuulee Ilonalta Jynkkä-Kustaan kuolemasta. Kustaan lohduttavat ajatukset tulevat taas Tuomaan mieleen. Kustaan ajatus "ihtennään on immeisen elettävä" (PH, 259) lohduttaa. "Mutta aamu tuli, ja aivan yllättäen se oli ehyt ja hän oli koossa sen sisällä ja ajatteli lähestyvää heinäaika" (PH, 260). Aamu tuo mukanaan armahduksen ja toivon, epätoivo kaikkoaa.

Myöhemmin eräänä päivänä heinäseipäitä vuollessaan hän tuntee olonsa jo hyväksi ja suuntaa katseensa toiveikkaana tulevaisuuteen:

Ja jotenkin tuntuu kuin hän olisi jo matkalla tai lähdössä ainakin - kuovitkin tekevät muuttoa jo - kuin pysähdys, kesä, olisi jo ohi.

(PH, 260)

Tuomaan mieli ailahtelee lyhyen ajan sisällä syvimmästä alhosta tyneen itseluottamukseen ja tasapainoon. Hänen kasvuprosessiaan ja siihen kuuluvia vaiheita käydään teoksessa tarkkaan läpi. Tilanne kärjistyy Miljan suhteen äärimmilleen, myös suhde isään kiristyy murtumapisteeseen Tuomaan uhatessa kuorimaraudalla isäänsä.

Miljan viattomuutta korostetaan tekstissä sillä, että vaikka hän ei olekaan iällisesti enää pikkulapsi, niin ymmärrykseltään hän on kuin viaton ja ymmärtämätön lapsi, jota Tuomas yrittää käyttää hyväkseen. Myllynkivi kaulassa -viittauksen takia lukija ymmärtää entistä paremmin, miksi kertoja on korostanut koko ajan Miljan lapsenomaisuutta. Tuomaan teko tuntuu vakavalta, koska Milja on viaton, lapsenomainen uhri.

Raamattuun viittamisen kautta Tikka pystyy syventämään ja monipuolistamaan Tuomaasta syntyvää kuvaa. Tuomaan tuntema taakka hartioillaan ja syyllisyyden tunne saavat Raamattuun viittaamisen kautta painavan ilmaisumuodon. Miljan viettely-yrityksen tapauksessa alluusio alleviivaa moraalikysymysten tärkeyttä ja syyllisyydentuntoa vääristä teoista sekä vastuullisuutta teoista.

5.3.4 Isä ja poika: Aabraham ja Iisak

Teoksessa on viittauksia myös Raamatussa esiintyvään kertomukseen Aabrahamista ja Iisakista, minkä yhtenä elementtinä on isä ja poika, mutta myös täydellisen uskon osoittaminen ja näyttäminen. Aabraham uskoo ja tottelee kaikkivaltiaasta isää, Jumalaa ja aikoo uhrata poikansa Iisakin. Raamatun kertomus ja Punaisen härän isä ja poika rinnastuvat toisiinsa.

Välitunnilla Tuomas sytyttää koulukaverinsa kanssa paperinpalan polttolasilla palamaan. Siitä tulee savua ja palaneen paperin haju. Seuraavalla tunnilla on uskontoa, jolla opettaja ottaa esille Raamatun Aabraham ja Iisak -kertomuksen.

Isän ja pojan suhteen kuvaus syvenee Raamatun Aabraham-kertomuksen kautta, jossa Jumala käskee Aabrahamia uhraamaan poikansa Iisakin. Jumala koettelee näin Aabrahamin

uskon lujutta. Tuomas kuulee kertomuksen koulussa ja eläytyy vahvasti Iisakin osaan. Hän pohtii, miltä tuntuisi palaa roviolla, joka uhkaa Iisakia Jumalan taholta tulleen käskyn takia. Tuomas miettii kertomusta, hänen mielestään Aabraham oli kummallinen isä, koska aikoi polttaa poikansa roviolla. Tuomas on pettynyt, että ei kukaan, ei Jumala eikä Aabraham välittäneet Iisakin tunteista. Tunnilla selviää, että tällä tapauksella, Jumalan käskyllä, koeteltiin Aabrahamin uskoa. Opettaja toteaa:

- Niin. Usko näkyy siinä tottelemmeko me Jumalaa. Aabraham oli valmis tottelemaan, uhraamaan jopa oman poikansa, kun Jumala sitä vaati. Mutta ei Jumalan tarkoitus ollut että Iisak kuolisi. Hänen tarkoituksensa oli vain nähdä oliko Aabraham valmis tottelemaan.

Savua nousee Tuomaan silmien eteen. Savun läpi näkyy miten Aabraham nostaa veitsen. Ja ellei Jumala olisikaan perunut sanojaan -

Aapraham oli Iisakin isä.

Miltä Iisakista tuntui? Siitä ei kukaan tainnut välittää, ei Jumala eikä Aapraham. Ei siitä välitä opettajakaan. Ensi kerran nousee Tuomaan mieli vastahankaan opettajaa kohtaan. Opettajan mielestä kaikki kävi niin kuin pitikin: Aapraham totteli, Jumala näki Aaprahamin uskon. Eikö Jumala sitä muuten nähnyt? Opettajahan on sanonut että Jumala on sanonut että Jumala näkee kaiken, myös sen mitä ihmisen sisässä on.

(PH, 58)

Kertojan osuus vaihtuu tekstin katkelmassa Tuomaan fokalisaatioon. Aabrahamista tulee Aapraham. Kertomuksen voi nähdä peilaavan isän ja Tuomaan välejä. Raamatun isä-poika-kertomus on kuin pienoiskuvaus Tuomaan ja isän suhteesta. Isä ei tunnu välittävän Tuomaan tunteista ja omasta tahdosta, vaan vaikuttaa säälimättömän välinpitämättömältä. Kukaan ei välittänyt Iisakin tunteista niin kuin kukaan ei välitä Tuomaankaan tunteista. Päähenkilö Tuomas on Iisakin näkökulmasta kerrottu. Tuomas huomaa, ettei kukaan puhu Iisakin kokemuksesta, Tikka tekee sen. Tuomaan kautta lukija pääsee myös Iisakin kokemuksiin, sillä Tuomas rinnastuu Iisakiin romaanissa. Tuomaan elämä on eräänlaista Jeesusken kärsimystien, via dolorosan kulkemista. Isän välinpitämättömyys Tuomasta kohtaan tulee ilmi myös Ilonan fokalisaation kautta. Ilona muistelee Tuomaan vakavaa sairastumista lapsena. Isä oli seurannut tilannetta vain etäämmältä Ilonan hoitaessa Tuomasta.

Jumala ei paljasta tarkoitustaan tai motiivejaan käskyn Aabrahamille antaessaan; Aabraham toimii vain käskyn mukaan. Auerbach korostaa Aabrahamin "vaitonaisen kuuliaisuuden" monikerroksisuutta, sillä tämä tietää mitä Jumala on hänelle luvannut ja mikä on täyttynyt, ulkokuoren kuuliaisuuden alla risteilevät kuitenkin ristiriitaiset tunteet. (Auerbach 1992,

29-30.) Niklander (1985, 75) pitää vanhan testamentin henkilöistä eräänlaisena macho-miehenä muun muassa Aabrahamia, joka Jahven tahdon mukaan olisi ollut valmis uhraamaan poikansa Iisakin.

Aabraham-kertomus edellyttää lukijaltaan pohdintaa ja tulkintaa. Keskeistä on oppi ja lupaus, Jumala koettelu herättää ihmisessä epätoivoa ja epäilyksiä ja edellyttää ehdotonta alistumista, mutta Jumala lunastaa annetut lupaukset. Oppi ja valaistuksen etsiminen ovat siis keskeisiä. (Auerbach 1992, 33.) Vanhassa testamentissa ihmiset joutuvat kokemaan syvää nöyryytystä, mutta nöyryytyksestä nousee suuruus. Kertomus Aabrahamin uhrista kertoo Jumalan valitsemasta ihmisestä, joka muuttuu kauhistuttavien ja raskaiden tapahtumien mukana. (Auerbach 1992, 35, 41.)

Tuomas samastuu kertomuksen kuultuaan Iisakin osaan ja pohtii, miltä tuntuisi palaa roviolla. Samoin hän miettii, ettei kukaan välittänyt Iisakin tunteista. Tällainen asia tulee ilmi tavan takaa myös Tikan teoksessa isän suhtautumisessa poikaansa. Isälle tärkeintä on vain työn tulos ja siitä saatava palkka sekä eräänlainen lujaluontoisuuden osoittaminen, varsinaiset tunteet saavat jäädä piiloon. Tätä osoittaa myös teoksen kerrontaratkaisu; isän ajatuksia ja tajuntaa ei kuvata, vain puhe ja muu näkyvä toiminta. Tuomaan tajuntaa taas kuvataan hyvinkin tarkkaan.

Tuomaskin on uhrin asemassa, häneltä vaaditaan luopumista oman tien kulkemisesta ja alistumista isänsä hänelle kaavailemaan elämänmalliin. Iisak alistui Aabrahamin aikeisiin (tai ehkei edes aavistanut tämän aikeita) ja Aabraham alistui taivaallisen isän tahtoon, mutta Tuomas ei halua alistua.

Aabrahamilla oli veitsi poikansa uhraamista varten. Tuomaan isä käyttää kuorimarautaa puita kuoriessaan. Tuomaskin joutuu tekemään mainittua raskasta työtä. Samaten Tuomaasta tuntuu, että isän kuorimarauta uhraa hänet kovalle työnteolle, ottaa itsekunnioituksen ja toimii pakkona perinteiseen miesten maailmaan, ns. perinteiseen mieskulttuuriin. Kuorimarauta ajaa häntä muottiin, johon hän ei tunne kuuluvansa. Tilanne kärjistyy niin sanotuksi kuorimarautakohtaukseksi, kun isän ja pojan välille syntyy erimielisyyttä ja Tuomas uhkaa isäänsä kuorimaraudalla, mitä edellä olen jo analysoinut. Kuorimarauta erottaa isän ja pojan symbolisesti toisistaan. Aabraham ja Iisak -kertomuksen

myötä kuorimaraudan merkitys laajenee ja syvenee uhri-motiiviksi. Tapahtuma saa romaanissa raamatullisia piirteitä.

Aabraham ja Iisak -kertomus viittaa Tuomaan ongelmalliseen isäsuhteeseen ja ennakoi kuorimaraudakohtausta. Karkuretkellä Tuomas miettii itsensä surmaamista, hän käy tavallaan kuoleman rajalla. Iisakin tavoin Tuomas pelastuu, sillä hän ei toteuta aiettaan.

Veitsi on ollut esillä myös silloin, kun isä tappoi Tuomaan Vilkki-koiran rangaistukseksi, koska Tuomas antoi koiran juoksennella vapaana, eikä pitänyt tätä kiinni sidottuna. Tuomaan itsensä sijasta hänen koiransa on joutunut uhrattavaksi. Vilkki kuvataan veriseksi raadoksi tunkiolla (PH, 93). Punainen väri viittaa kristillisessä symboliikassa marttyyrien uhriveren väriin. Punaisella värillä kerrotaan elämän ja kuoleman jatkuvasta taistelusta. (Biederman 1993, 284.)

Tuomas näkee mielessään jälleen kerran veitsen, joka tulee esiin myös härän ilmestyessä tai vihan hetkellä isää kohtaan. Veitsi merkitsee tuhoa, mutta Aabraham ei käytä sitä niin kuin ei Tuomaskaan alitajuntansa ilmestyksen härän kehotuksesta huolimatta ota veistä vastaan. Kuorimarauda rinnastuu veitseen terä vaarallisesti välähtäen.

Raamatun intertekstuaalinen viittaus peilaa siis Punaisen härän vaikeaa isäsuhdetta. Iisak pelastuu ja välttyy roviolta ja kuolemalta, Tuomaskin selviytyy. Tuomas on mielessään käynyt läpi itsemurhan mahdollisuutta, käynyt henkisesti lähellä kuolemaa, mutta ei toteuta aiettaan niin kuin aikomus Iisakin uhraamisestakaan ei toteudu. Ero Iisakkiin Tuomaan kohdalla on se, että Tuomas nousee vastarintaan isäänsä vastaan.

Iisakin sijasta Raamatussa uhrataan lammas. Tikan romaanin perheellä on lampaista ja lampaan teurastamiseen viitataan kerran, miten isä säästi Ilonan hoitaman mustan pässin, jonka emo oli hyljännyt. Seuraava tekstikatkelma Tuomaan fokalisaatiosta viittaa vuonan säästämiseen ja Ilonan hoivaan:

Viime kesänä Ilona hoiti emon hylkäämää vuonaa, *mustaa pässiä*.

Kun isä rupesi puhumaan sen teurastamisesta, alkoi Ilona itkeä, iso tyttö. Ja *isä säästi vuonan. Se on heillä vieläkin.*

(PH, 91)

Tuomas on kuvaannollisesti tämä emonsa hylkäämä vuona. Tässä on viittaus siihen, että Ilona on hoivannut Tuomasta puuttuvan äidin takia ja toiminut Tuomaan puolustajana myös isän vaatimuksia vastaan ja Tuomaan oman tahdon ajajana. Tuomas on perheen musta lammas. Hän ei tunnu kelpaavan isälleen. Tuomaskin on siinä mielessä emonsa hylkäämä, ettei hänellä ole äitiä. Vuonan teurastamatta jättämisen voi nähdä ennakoivan Tuomaan kohtaloa. Hänetkin uhataan henkisesti lannistaa, mutta hän säästyy siltä ja selviää. Punaisessa härässä uhkaavien tilanteiden läheisyydessä joku käy usein perheen lampaiden luona tai joku henkilö muistelee lampaita jollain tavoin. Lammasta on perinteisesti pidetty uhrieläimenä ja uhriin se viittaa myös Punaisessa härässä. Uhriasetelma valottaa yleisemminkin ihmisen vaikeaa osaa maailmassa ja elämässä.

Raamatun kertomuksessa korostuu uskon lisäksi erityisesti totteleminen. Iisakin tulee totella isäänsä Aabrahamia ja Aabrahamin Jumalaa, Isää. Kertomuksessa on siis tavallaan kaksinkertainen isäsuhde, mutta lisäksi se peilaa myös Tikan teoksen isä-poika -suhdetta. Tikan teoksen isän ja pojan välinen ongelma liittyy tottelemiseen, isän toiveiden täyttämiseen. Tuomaan ongelma suhteessa isäänsä on se, toteuttaako hän isänsä antaman kuvan miehen mallista vai kulkeeko hän omaa, pehmeämmän miehen tietä. Pitäisikö hänenkin totella isäänsä niin kuin Aabrahamin Jumalan käskyä? Tuomas pystyy samaistumaan uhrattavaksi aiotun Iisakin osaan, koska hän ajattelee, ettei kukaan välitä Iisakista. Tuomaasta tuntuu, ettei kukaan välitä hänestäkään.

Tunnettu isäsuhde; taivaallinen isä ja poika, Jeesus vertautuvat Tuomaaseen ja hänen isäänsä. Jeesus on uhri ja ainokainen poika, samaten Tuomas, kärsivä Kristus-hahmo ja uhri. Kirjassa mainitaan muutaman kerran, että Tuomas on ainoa poika perheessä. Tuomasta luokkakaverit nimittelevät pyhimykseksi ja pilkkaavat, ettei tämä uskalla kiroilla, kun "Jumala kuuloo" (PH, 59). Mutta tämä Jeesus-hahmo näyttäytyy ajoittain lapsellisen koomisena. Tuomaassa voisi nähdä Kristus-hahmosta aktivoituvan sellaisia piirteitä kuin pyrkimys omien ihanteiden noudattamiseen ja oikein toimimiseen sekä kärsimys. Keskeisenä kysymyksenä on isän toiveen toteuttaminen.

Markku Envall (1985, 94) puhuu siitä, kuinka monta ja kuinka vahvaa kosketuskohtaa teoksen henkilöllä on Kristukseen esiinnyttävä, että aktivoituminen on perusteltua. Hän

korostaa kärsimystä, erityisesti jos kärsimykseen liittyy uhri-ajatus. Uhrielementti tulee esille Aabraham ja Iisak -kertomuksen ja kuorimarahtakohtauksen yhteydessä. Uhrin ja kärsimyksen kautta Tuomas saa piirteitä Kristus-hahmosta. Karitsan uhraus Iisakin sijasta vertautuu Kristuksen, ainokaisen pojan uhraamiseen. Tuomaan samastuminen Iisakin osaan aktivoi Tuomaan uhrina olemista. Tuomaan sijasta uhrataan hänen nimikkovuonansa. Tuomaassa on viitteitä moniin eri Raamatun hahmoihin, kuten Kristus-hahmoon, Iisakiin ja epäilevään Tuomaaseen. Yhtäläisyydet myyttiseen esikuvaan voivat olla selvät tai vihjaavat, runsaat tai niukat (Envall 1985, 25). Punaisessa härässä ei aina suoraan eksplikoida viittaavuutta, vaan lukijan on pääteltävä se implisiitisti.

5.4 Luonnonsymboliikka kehityksen kuvaamisessa

5.4.1 Luonto on sielun peili

Tässä työn osassa syvennän maiseman osuutta Tuomaan henkilökuvan hahmottamisessa. Erityisesti tässä kohtaa korostuu luonto, joka on tärkeässä osassa teoksessa ja joka on Tuomaalle erityisen tärkeä. Kotitalon maiseman yksinäisellä vaaralla olen jo hahmottanut aikaisemmin. Tässä luvussa syvennyn luonnonkuvauksen symboliseen ulottuvuuteen.

Huhtala on todennut, että Tikan teksteissä ihminen ja luonto ovat erottamattomia ja tasa-arvoisia: niiden välinen symbioosi lähenee hartaudessaan jumalanpalvelusta. Sinänsä erilliset ilmiöt, kuten ihminen ja luonto, elämä ja kuolema sekä sielu ja henki muodostavat tiukasti toisiinsa kiinnittyessään kokonaisuuden. Tästä kokonaisuusajattelusta seuraa Tikan tekstien ajattomuus ja paikattomuus. (Huhtala 1997, 133.)

Tuomaalle luonto on jo pienestä pitäen tuki ja turva, ystävä ja pakopaikka. Luonnossa olo rauhoittaa levotonta mieltä. Hän rakastaa metsää ja sen eläimiä. Tuomaan kohdalla toteutuu usein taiteessa toistuva luontoon pakenemisen teema sekä yksilön vapauden teema. Luonnosta Tuomas saa virikkeitä rakkaimpaan harrastukseensa, piirtämiseen. Hän piirtää paljon eläimiä:

Hän ottaa paperia ja kynän ja yrittää nähdä kurjen niin että voisi sen piirtää

sellaisena kuin sen aamuyöllä näki: kaulan sulavat liikkeet; mukavat notkahdukset kun se astuu pitkällä jaloillaan varovasti mutta määrätietoisesti; terävän tarkan katseen, kun se kohottaa päätään ja kuuntelee taloon päin.

(PH, 79)

Tuomas seuraa tarkoin luonnoneläimiä ja vuodenaikojen ja vuorokaudenaikojen tuomia muutoksia luonnossa, sen kiertokulussa. Tuomas haluaisi säilyttää luonnon sellaisenaan, eikä puuttua sen kiertokulkuun mitenkään, esimerkiksi metsästämisellä.

Tuomaan ajattelua sävyttävät paljon erilaiset pohdinnat ja eksistentiaaliset ongelmat. Hän miettii esimerkiksi elämäänsä, uskontoa, yksinäisyyttään, muita ihmisiä. Risto Koivisto (1978) näkee Tuomaan poikkeusyksilönä ympäristössään, taiteellisesti lahjakkaana tahtoihmisenä, mutta myös haaveilijana. Sitä hän onkin. Entisajan maalaisyhteisössä kaikenlaisen "turhan" toiminnan nähtiin olevan pois työpanoksesta, se oli vain ylimääräistä harrastusta. Tuomas tahtoo erilaisia asioita. Tahtomisen rajoitukset ovat hänen persoonallisuuttaan dominoivat ujous ja arkuus sekä isä.

Maiseman ja henkilön luonteen piirteen analogia voi perustua joko kaltaisuuteen tai kontrastiin eli se voi olla suora tai käänteinen. Luonteenpiirteen lisäksi maisema voi toimia myös mielentilan analogiana (Rimmon-Kenan 1991, 90).

Punaisessa härässä teoksen tunnelmia ja henkilöiden mielenailahdelluja kuvaa analogisesti ympäröivä luonto. Tuomas identifioituu metaforisesti luonnon eri ilmiöiden kanssa. Tikka käyttää luontosymboliikkaa korostamaan teostensa tärkeimpiä teemoja, kuten identiteetin etsintää ja elämän suhdetta kuolemaan (Lähdesmäki 1998, 1). Keskityn tässä luvussa luonnon erilaisiin ilmiöihin, jotka liittyvät Tuomaaseen. Monet eläimetkin liittyvät Tuomaaseen, mutta niitä käsittelemme tuonnempana omassa luvussaan, jossa tutkin niiden symbolista ulottuvuutta.

Koskematon korpimaisema vertautuu Tuomaan luonteeseen. Teoksessa kuvattuja tunnelmia tukee henkilöitä ympäröivä luonto. On pilvistä tai aurinkoista henkilöiden mielenvaihtelujen mukaan. Sään vaihtelut liittyvät Tuomaan ja Ilonan mielenliikkeisiin ja ajatuksiin. Vuodenajat toimivat myös tukevina elementteinä. Keväällä lumen sulaessa ihmistenkin mieli alkaa sulaa, syksy jähmettää taas tunteet niinkuin maa jähmettyy kylmästä. Luonto

toimii keskeisenä mielenliikkeiden tulkkina, se on sielun peili ja se saa usein myös suojelejan tehtävän:

Tuomas paneutuu pitkäkseen luolan perälle asettamilleen havuille ja sulkee silmänsä. Kuuset putoavat hänen ylitseen *tummina* ja pehmeinä ja *peittelevät* hänet leukaan asti. *Neulaset supisevat*: nuku hyvin, ja *koskettavat poskea kuin jonkun sormet*.

(PH, 8)

Edellä mainitussa tekstinäytteessä luonto on personoitu, "neulaset supisevat". Tuomas käy myös vuoropuhelua luonnon kanssa, kun hän alkaa olla jo huolissaan, kun isä on ollut niin pitkään saunassa, mutta hän ei mene kuitenkaan katsomaan, onko kaikki hyvin: "Ja pilven tummankolea reuna koskettaa häntä ja kuiskaa: Olkoon siellä. Olkoon siellä, hän kuiskaa vastaan hyvin hiljaa." (PH, 88.)

Luonnon elollistaminen on hyvin yleistä Tikan tekstissä. Elollistamisen kautta henkilön tunnetilat ja ajatukset heijastuvat luontoon (Tukia 1992, 74). Pakkanen terottaa kynsiään ja kuristaa (PH, 218), tällä viitataan pakkasen ja kylmän aiheuttamiin pikkulintujen kuolemiin ja (PH, 219) moottorisaha on puuta pureva peto. Puillakin on sormet: "Hän piirsi tulvivan joen rantaa, jossa lepät kahlasivat vedessä ja paju vispasi virtaa hermostunein sormin" (PH, 121). Hermostuminen ja levottomuus kuvaavat Tuomasta. Virran käsite laajenee Tuomaan piirustuksesta uskonnon opettajan viestiin aamuhartaudessa: "Älkää menkö virran mukana [--] Älkää menkö, se sanoi, vaikka houkutus olisikin suuri. Mutta tänä keväänä Tuomas on lähtenyt monena iltana kuumasta keittiöstä; houkutus on ollut liian suuri." (PH, 121-122.)

Virta tarkoittaa opettajan puheessa valtavirtaa, tietynlaista käyttäytymistä, ihmisten massaa, mutta merkitys laajenee muissa yhteyksissä koko ihmiselämäksi. Elämänvirta virtaa eteenpäin ja myös elämä etenee, vaikka joskus Tuomaasta tuntuu, että virta on pysähtynyt ja elämä jumissa, ahdistavasti paikoillaan.

Sivulla 131 puro juttelee. "Puro noruu kapeana kuusikon sisään ja juttelee mennessään ohuella heleällä äänellään" (PH, 131). Tämä tapahtuu, kun Tuomas on tanssipaikalla juotuaan ja tapeltuaan kotimatalla pysähtynyt lähdepuron äärelle lepäämään ja puhdistautumaan. Puro tavallaan siis toimii tässä lohduttavana elementtinä. Puron ääni on heleä,

mikä sana toistuu Ilonan yhteydessä usein. Puro viilentää myös Tuomaan kuumat jalat. Tuomaaseen liittyvät muutenkin viileät ja kylmät adjektiivit (pimeyden ohella), mutta kuumuus ja lämpö silloin, kun on kyse seksuaalisuuteen liittyvästä asiasta. Tuomashan oli tässä tapauksessa tapellut tanssipaikalla Ilonaan kohdistuneiden puheiden takia.

Tekstissä toistuu usein ilmaisu, että "jokin asia on sama kuin ennen mutta kuitenkin toinen". Tämä ilmaisee asioiden ja ihmisten muuttumista. Erityisesti muutos liittyy Tuomaaseen. Muutos ilmaistaan Tuomaan näkökulmasta tai Tuomas on muutoksen kohteena. Esimerkiksi koulun yhteydessä Tuomas luuli oppikouluun päästyään muuttuvansa toislaiseksi ja härän yhteydessä "härkä on muuttunut [mutta] kuitenkin se on sama". (PH, 267-268). Myös puro muuttuu, mutta on kuitenkin sama kuin ennenkin:

Ojukaiskorpea on hakattu. Yhdessä kohden hakkuuaukio ulottuu tielle. Puro virtaa siinä hakkuujätteiden alla, on *sama puro kuin ennen mutta kuitenkin toinen*. Ennen se oli tumman kostean kuusikon puro; joskus se *kätki kasvonsa metsäkortteisiin ja karhunsammaleeseen* mutta tuli sitten taas esille iloisena ja elinvoimaisena. Nyt se *häpeää* rumia kehyksiään ja *virtaa kavenneena ja arkaillen*; sen äänikin on toinen, masentunut.

(PH, 126)

Puro elollistetaan tekstissä. Se vertautuu Tuomaan elämään ja tunnelmiin, mielialaan. Purokin on masentunut ja virtaa kavenneena ja arkaillen. Tällaiset tunnelmat Tuomaalla on kontekstissa, missä puro-kuvaus esiintyy. Tuomas on menossa tanssilavalle, mutta tuntee kaiken keskellä itsensä ulkopuoliseksi. "Ja nyt on kuin ikävä hänen sisällään alkaisi kasvattaa vanaa ja hän ryömisi sitä vanaa pitkin[--]" (PH, 124). Juuri ennen tätä synkkäa aatosta Tuomas on yrittänyt piirtää virtaavan puron, "mutta samassa se näyttää pysähtyneeltä; hän onkin piirtänyt sen paikoilleen, temmannut irti liikkeen jatkuvuudesta" (PH,124). Tuomaankin elämä on ikään kuin pysähtynyt paikoilleen. Virtaus merkitsee elämää, mutta liikettä Tuomaan elämässä eteenpäin ei ajoittain tunnu olevan hänen itsensä mielestä.

5.4.2 "Ukkosessa puhuu Jumala"

Ukonilma on toistuva motiivi Punaisessa härässä. Ensimmäisen kerran se näkyy kontekstissa, jossa Ilona ja Tuomas ovat hakemassa kissanpentua naapurista, kun kesken matkan puhkeaa kova ukonilma. Tuomas pelkää ukkosta. Hän muistaa pyhäkoulunopettajan, Oinosen Tiltan, sanoneen että "ukkosessa puhuu Jumala" (PH, 12). Siksi Tuomas alkaa miettiä:

Mimmoinen mahtaa Jumala sitten olla kun se tuolleesti möskyää, kuin Kinnasniemen Heikki humalassa: se karjui ja paiskeli penkkejä niin että jytinä kävi ja ikkunat sälähtelivät. *Tuomas tuntee ettei hän pidä Jumalasta*, hän sanoo sen vielä Ilonalle - mutta vasta sitten kun ukkonen on ohi ja Jumala paremmalla tuulella.

(PH, 12)

Kuvaukseen tulee koomista lisäväriä, koska Tuomas ajattelee niin konkreettisesti Jumalaa mellastamassa Kinnasniemen Heikin malliin. Hän käsittää myös ukonilman paukkeen kirjaimellisesti Jumalan ääneksi, puheeksi, vaikka tuskin pyhäkoulunopettaja oli aivan sitä tarkoittanut.

Ilona ei pelkää ukkosta, koska hän ei pelkää isääkään. Ukonilma ja isä nimittäin liittyvät toisiinsa Tuomaan kohdalla. Ukonilma identifioituu isään tekstissä. Tuomas ei ole tyytyväinen Jumalan ankaruuteen ja lapsen vilpittömyydellä ja uteliaisuudella hän kysyy Ilonalta:

- Miksei se Jumala ole semmonen ku sie?
- Mitä sie hassuja puhut. Jumala ja ihminen on ihan eri asia.
- Mie tykkeen enemmän siusta.
- Ou tuossa hupajamatta!

Mutta Tuomas ei halua salamoita räväyttelevää mustanpuhuvaa Jumalaa vaan semmoisen joka tulee viereen ja puhalttaa tukkaan ja ottaa pelon pois.

(PH, 13)

Ukkosta pidetään Jumalan puheena tekstissä. Jumalalla ja ukkosella on analoginen yhteys. Ukkoskohtausta dramatisoi lisäksi se, että Ilona ja Tuomas ovat eksyneet metsään kissanhakumatalla, kun ukkonen yllättää ja lisäksi Ilona suutahtaa Tuomaalle.

"Ukkosessa puhuu Jumala" -ajatus tulee toistamiseen esille sivulla 71. Tuomas ukkosta pelätessään itkun sijasta alkaakin kiroilla:

Nyt hän kuuntelee mielessään miten isä sen tekee: paino ensimmäisellä tavulla, r-kirjain niin kuin olisi monta ärrää peräkkäin, ja sitten lopputavut vikkelästi, kuin sujauttaisi pöydän alle: perrr-kele.
Tuomas toistaa isän perässä. Nyt se tuli oikein.

(PH, 70)

Mutta silloin ukkonen riehaantuu, siltä Tuomaasta ainakin tuntuu:

Se alkoi uudestaan ja pahempaa juuri silloin kun hän kirosi. Siitä se alkoi. Hän kirosi tahallaan, ja Jumala kuuli. *Ukkosessa puhuu Jumala*.

(PH, 71)

Ukonilmaa pidetään taivaallisten olentojen, erityisesti Jumalan äänenä. Ukonilma merkitsee Jumalan vihaa. (Biedermann 1993, 387.) Ukonilma romaanissa Jumalan äänenä yhdistää tavallaan kaksi käsitettä, jotka molemmat liittyvät isähahmoon. Ukonilma on Tuomaalle muistutus oman isänsä ehdottomuudesta ja rankaisemisesta. Hän katsoo, kuinka pahimman ukonilman aikaan isän paidat heiluvat pelottavina ulkona pyykkinarulla tuulen ja sateen pieksettävinä. Kun ukonilma on ohi, riippuvat paidatkin voimattomina ja märkinä narulla. Isällinen vihanpuuska on ohi. Ukonilmassa yhdistyy myös Tuomaan epäily, onko Jumalaa ensinkään edes olemassa tai ainakin hänen hatara uskonsa tuntuu raskaalta ja tuskalliselta kuin painona pään päällä. Tuomaalle Jumalan käsi oli ukkospilvi: [--] ja sormien lomista liivahtelivat salamät" (PH, 126). Näin ukkonen on melko moniselitteinen symboli romaanissa. Ukonilmaan liittyy kuitenkin jonkinlaista uhkaa tunnelmaltaan.

Tuula Tukia on tulkinnut ukkosen ihmissuhteiden sähköiseksi purkaukseksi (Tukia 1992, 48). Tikan ukkossymboliikka on saanut vaikutteita vanhasta kansauskosta sekä kristinuskon Jumalasta. Vanha kansa sanoi muinoin, että vain huonon omantunnon omaavien ihmisten tarvitsee pelätä ukkosta, sillä Jumala hallitsee salamoita. Myös Tuomas kokee ukonilman rangaistuksena (Tukia 1992, 97, 98.)

5.4.3 "Suo oli muuttunut kuolemaksi" ja muita kuoleman kuvia

Kuolema on läsnä monella tavalla teoksessa. Oilin tultua perheeseen Ilona ja Tuomas ovat Oilin kanssa Lieksassa vaatteita ostamassa. Samalla matkalla he käyvät Tuomaan ja Ilonan äidin hautausmaalla. Matkalla hautausmaalle he joutuvat menemään sillan yli, jonka alla virtaa "musta syvä virta" (PH, 27). Ilona selittää, että se on sama joki, jonka yli he kulkivat lossilla kodin lähellä matkan alussa. Lossi, lossari, musta joki, lautta, lautturi. Kuvasto viittaa Tuonelan virtaan, jonka yli Kharon veneellä kuljettaa vainajia. Oili, Ilona ja Tuomas ovat virran yli kuljettuaan tulleet kuolleiden puolelle, hautausmaalle.

Äidin hauta on lehtikuusikujan varrella, sen oikealla puolella. Lehtikuusia on myös pieni laikku Kerkkävään kodin lähetyvillä. "Ilona ihmettelee mistä lehtikuuset ovat siihen tulleet, niitä ei ole missään muualla koko kylällä. Oikein hyvin ne eivät tässä näytä kasvavan, mutta pehmeät vihreät neulaset niihin tulee joka kevät." (PH, 15-16.) Kituliaisesta kasvustaan huolimatta puut heräävät eloon joka kevät. Lehtikuuset symboloivat toivoa ja elämän jatkuvuutta sekä biologista jälleensyntymistä, elämän ja aineen kiertoa luonnossa. Kuollut äiti elää lehtikuusten muodossa. Syntyminen edellyttää kuolemista. Lehtikuuset muistuttavat luonnon kiertokulusta ja elämän uudistumisesta. Puut elävät talvisin horroksessa, kituliaasti, mutta kesällä ne heräävät eloon. Puun kasvu voi joskus rinnastua ajan kulkuun (Turunen 1998, 136). Puiden kasvu ja jokakeväinen eloon herääminen ilmentää myös ylösnousemususkkoa romaanissa. Puu on kahden maailman olento, koska sen juuret ovat maassa, mutta oksat nousevat taivasta kohden. Kristillisessä merkityksessä puu eri vuodenaikoina viittaa elämään, kuolemaan ja ylösnousemukseen. (Biedermann 1993, 285.)

Suo on analogisesti keskeinen elementti kuvattaessa Tuomaan elämänvaiheita ja mielenliikkeitä. Suota ei voi pitää tukevana ja pitävänä alustana, vaan se on pettävä ja hyllyvä ja siinä on piilossa suonsilmäkkeitä, joihin voi upota. Tuomaskin on ajoittain vaarassa upota, kadottaa elämänlankansa. Suon eri ilmiöillä ja ominaisuuksilla kuvataan ihmisen alitajuntaa ja viettejä.

Samat luonnon ilmiöt toistuvat monissa Tikan teoksissa: vesi; sen virtaus ja pohjasyvänteet, metsä, suo lintuineen, ukkonen, lumi ja jää. Ahdistunut ihminen saa luonnosta turvaa. Luon-

to on emo ja syli. Luonnonkierto jatkuu ja kuollut herää henkiin yhä uudelleen, tämä viittaa ylösnousemususkoon. (Enwald 1987, 282.) Luonto ei toimi vain ihmisten elämän miljöönä, vaan siitä tulee ihmisten sisäisten liikkeiden symbolinen elementti. Ihminen etsii itseään luonnossa, metsässä. Eläimet toimivat sijaiskärsijöinä myyttisiin mittoihin asti. (Enwald 1987, 282.)

Suo esiintyy ensimmäisen kerran kirjan sivuilla, kun Tuomas ja Ilona ovat hakemassa naapurista kissanpentua itselleen. Tuomas on kuusivuotias pieni poika. On alkukesä ja lakat suolla ovat vielä raakoja. Ilona kehottaa Tuomasta jättämään lakat vielä kypsymään. Näiltä ensisivuilta alkaa myös Tuomaan kypsymisen seuraaminen, kasvaminen. Luvun nimi on Lapsuus ja se kuvaa Tuomaan elämän alkupuolta. Eletään myös Tuomaan elämän alkukesää.

Suo tarjoaa teerille soidinpaikan, kurkilinnuille lepo- ja ruokailupaikan. Toisaalta tekstissä mainitaan hevosen uponneen suohon, myös Tuupaisen ampuma hirvi löytyy suolta. Suo on pitkään teoksessa vain konkreettinen suo, kunnes Tuomaan mielialan laskettua ja isän kanssa välien kiristyttyä suo alkaa saada syvempää merkitystä. Suolla on Tuomaalle kaksijakoinen merkitys. Toisaalta Tuomas tuntee, että suo hyväksyy hänet sellaisenaan (PH, 146) ja Tuomas pakenee pahaan oloaan suoniityllä sijaitsevaan latoon ja nukahtaa sinne yöksi (PH, 153). Toisaalta suo on symbolisesti kuolema ja hauta, johon voisi upota ikuisiksi ajoiksi.

Yritettyään vietellä Miljan Tuomas menee metsään kuljeksimaan ja päätyy suolammen rannalle. Tuomaan syyllinen olo painostaa häntä jättämään kaiken sikseen, luovuttamaan ja upottautumaan tummavetiseen suolampeen. Miljan viettely-yrityksen jälkeen Tuomas miettii elämänsä päättämistä. Hetken vilahtava aikomus houkuttelee häntä lyhyen hetken ajan:

Jos antaisi olla, jos heittäisi sikseen. Toden teolla eikä vain kuvitelmissaan. Ei häntä enää mikään pidä yllä. Metsät jäävät hänen jälkeensä, joki virtaa rajan takaa niin kuin se tuhansia vuosia on virrannut. Ja lampi pysyy paikoillaan mutta pienenee, kasvaa hitaasti umpeen, muuttuu suoksi. Hänkin, Tuomas, *muuttuisi suoksi*, jos lampi nyt hänet ottaisi ja piilottaisi. (PH, 255)

Tuomaan ajatukset ovat tässä tekstikatkelmassa synkimmillään. Hän tuntee olevansa

epäonnistunut, umpikujassa oleva haaksirikkoinen ajelehtija. Tuomas miettii toden teolla luovuttamista. Hän ei kuitenkaan toteuta aikomustaan, lopettaa elämänsä. Myöhemmin olo paranee:

Tässä hän on täysin elävänä. Äsken uppoamaisillaan, nyt tässä: kuiville nostettuna alkavan heinäajajin aurinkoon. Äsken hän *halusi muuttua suoksi*, nyt nauttii olostaan kotivaaran avaralla kupeella. (PH, 258)

Suo merkitsee siis kuolemaa. Kuolemaa ajatellessaan Tuomas mieltää sen suoksi muuttumiseksi. Ihminen ikään kuin tulee osaksi suota.

Yleensä suota kuvataan Tuomaan tajunnasta, mutta suo liittyy myös Ilonaan. Ilona käy keräämässä suolta milloin lakkoja, milloin karpaloita. Punaisessa härässä on Karpalot-niminen luku, missä Ilona on keskeinen henkilöfokalisoiija. Luku kertoo pääosin Ilonan ja Erkin suhteesta.

Niin kuin keväiset karpalot, on Ilonankin mieli välillä kohmeinen:

Jotenkin nyt kohmettaa mieltä kaikki, on kuin koko elämä olisi pysähtynyt tähän suon huurteiseen reunaan ja kuvastuisi lammen mustaa vettä vasten. (PH, 165)

Ilonaa vaivaavat työasiat ja Tuomaan henkinen liukuminen yhä kauemmaksi hänestä.

Keväisen kylmyyden lisäksi suolla voi olla keskikesällä paahtava helle ja paarmoja ja karpäsiä marjojen kerääjän kiusana. Ilonalle suo on antelias marjojen antaja, eikä yleensä niin synkkä paikka kuin Tuomaalle. Kerran marjareissulla on mukana myös Erkki. Ilonan valtaa lämmin aalto:

Suolta tulvahtelee lämpöisiä aaltoja häntä kohti ja häneen. *Hän on lämpimän sydämessä* - tuntuu kuin hänen olisi vielä äsken ollut vilu, kuin hän olisi palellut ties miten kauan; kävellyt kohmeisella suolla ja poiminut jäisiä karpaloita kylmästä punertuvien sormien. (PH, 179)

Nyt hän on päässyt lämpimään. Jo vene oli lämmin, ruskeaksi tervattu, ja samanvärinen ja yhtä lämmin oli Erkin katse. Ja nyt suo on ottanut hänet syliinsä ja upottanut lämpöönsä, eikä hän tiedä pääseekö pois, tahtooko - ja mitä hän tahtoo. (PH, 179)

Suon lämmöllä on analoginen vastine Ilonan suhtautumisessa Erkkiin.

Ilona näkee enneunen naapurin kadonneen emännän löytymisestä suosta. Suohetteesta pilkkottaa unessa jonkun saapas (PH, 191) ja niin tapahtuu, että Ilona suolla ollessaan näkee saappaan tulevan esiin suon silmäkkeestä. Kadonnut emäntä löytyy hukkuneena. Unessa on ollut myös Erkki ja Ilona siinä Erkin sylissä. Ilona on yrittänyt pitää ajatuksistaan Erkkiä poissa:

Hän on sitä väkisin painanut pois, tallonut kuin kuraiseen suohon. Mutta nyt suo on ruvennut käymään sen paineesta, se heittelehtii ja henkäisee roudan yltään, sen kohmeiset karpalot sulavat polttaviksi pisaroiksi. (PH, 196)

Niin kuin routa sulattaa kohmeisia karpaloita, niin myös Ilonan tunteet alkavat sulaa Erkkiä kohtaan. Sitä ennen Ilonasta on tuntunut, että unessa "suo jota hän rakasti oli muuttunut kuolemaksi" (PH, 202). Tämä viittaa Ilonan tuntemuksiin emännän löytymisestä suolta.

Myös Ilonan fokalisaatiossa "suo oli muuttunut kuolemaksi" (PH, 202). Suon seisahtunut, upottava olemus on kuin kuolema. Suolammen vesi on tummaa, mutta pehmeää. Kuoleman lisäksi suo merkitsee molemmille sisaruksille myös tuttua ja turvallista maisemaa.

5.4.4 Kuin yksijalkainen kurki

Eeva Tikan toistuvia piirteitä on esittää henkilökuva käyttäen vertauskohteina eläimiä. Eläimet liittyvät Punaisessa härässä erityisesti Tuomaaseen, siksi tutkin myös kohosteisesti esitettyjä eläinhahmoja. Teoksessa on useita keskeisiä eläinhahmoja: on punalaikkuinen kettu, mutta on myös arka ja varovainen kurkiparvi sekä hanhilauma. Tuomasta yhdistää metsän eläimiin se, että hänkin on hyvin varovainen ja arka, esimerkiksi välitunneilla uuteen kouluun tultuaan hänestä tuntui pitkään, että "oli oltava varuillaan" (PH, 113), mutta myös jollakin tavalla kesytön, ei kuitenkaan villillä, kiihkoisella tavalla, vaan arkuuteensa kätkeytyvänä kasvuprosessia käyvänä poikana.

Muurahaispesän hävittämisyritys vertautuu Tuomaan haluun katkoa juuret ja siteet vanhaan kotikyläänsä ja kotiin, mikä ei kuitenkaan onnistu:

Opettaja kertoo muurahaisista, näyttää kuvataulua jossa muurahaispesän halkileikkaus. Tuomas hämmästyy nähdessään miten suuri osa pesästä onkin maan alla. Siellä on käytäviä ja kammioita joissa hoidetaan munat ja toukat. Eipä sitten ihme että ne rakentavat aina uudestaan sen laitumen aidan takana olevan pesän, vaikka hän on sen joka kesä hävittänyt. *Hän on saanut hävitetyksi vain osan siitä, maanalainen osa on säilynyt.* Jos kaivaisi lapiolla - mutta Ilona on sanonut että muurahaistenkin pitää saada elää ja että niillä on oikeus kotiin niin kuin kaikilla elollisilla. Ei kenenkään kotia pidä hävittää, Ilona sanoi ja torui häntä kun hän kerran tuli tupaan ja hänen vaatteissaan oli muurahaisia ja ne purivat.

(PH, 61)

Muurahaisten maanalainen osa pesästä käytävineen ja kammioineen on piilossa, mutta se kuitenkin on siellä aina olemassa, vaikka pintakerros tuhottaisiin. Niin on myös Tuomas juurtunut kotiseutuunsa, vaikka se tuntuukin ajoittain ahdistavan pieneltä ja hän on yrittänyt karistaa sen tukahduttavia juuria itsestään. Hänen "maanalainen" osansa; lapsuutensa, muistonsa, sielunsa ja alitajuntansa tulevat aina olemaan osa kotikylää. "hän on saanut hävitetyksi vain osan siitä, maanalainen osa on säilynyt" on siis keskeistä Tuomaan kasvussa. Hän on yrittänyt muuttua, mutta löytänyt itsestään aina jotakin samaa vanhaa ja tuttua. Itseltään ei pääse pakoon. Juuriaan ei voi hävittää, ne ovat olemassa vaikka maanalaisena. Perusta on luotu jo lapsena ja perustan päälle rakentuu kaikki muu myöhemmin tuleva. Lapsuus on ikuisesti säilyvä maanalainen osa samoin kuin muurahaispesän maanalainen osa.

Tuomas pitää kurkia ystävinään. "Tuomas ihmettelee mielessään niiden arkuutta - ja kuitenkin ne ilmoittavat tulostaan kuuluvien törähdyksin" (PH, 78). Kurki nähdään yleisesti valppauden symbolina (Biedermann 1993, 164). Juuri valppaus ja varovaisuus korostuu Tikan tekstissä. Tuomas yrittää piirtää kurjen mutta ei ole tyytyväinen lopputulokseen, sillä "se vain on siinä, kurjen näköisenä, mutta se ei elä. Ei se tuo mukanaan suon tuoksua eikä usvaista aamua kaurapellolla" (PH, 80). Hän ei ole onnistunut jäljittelemään kurjen sulavia liikkeitä: notkahtelevaa kävelyä ja terävää katsetta. Tuomaan arkuuden yhdeksi eläinhahmoksi visualisoituu kurki.

Eläinkohdat toistuvat - tavalla tai toisella. Monta kertaa niitä kohosteisesti liitetään Tuomaaseen jollain tavoin. Odotellessaan unta raskaan työpäivän jälkeen "hän muistaa kurkiauran ja hänen kätensä hakeutuvat ristiin. Kurkiaura on hänen rukouksensa: korkealla ja sinne mihin hän ei yllä" (PH, 89). Kuumeisena unenhorteessaan hän näkee itsensä hyppimässä

ruutua Ilonan kanssa. Ruutua hyppiessään "hän seisoo yhdellä jalalla kuin kurki pöytäsuolla - sumussa kerran, kauan aikaa sitten" (PH, 212).

Tuomas herää ladossa nukutun yön jälkeen aamuvarhaisella hanhien päästämiin äännähdyksiin. Varovaisuus ja edellä mainittu kurjen yhdellä jalalla seisominen siirtyy hanhien kautta Tuomaaseen:

Tuomas hivuttautuu ulos heinistä ja hiipii varovasti oviaukolle. Siitä hän näkee hanhet, aika lähellä ne ovat. Niitä on viisi ja ne ovat selvästi varuillaan, pälyvät ympärilleen mutta eivät kuitenkaan vainua Tuomasta. Sitten ne rauhoittuvat ruokailemaan. *Vain yksi niistä jää erilleen muista, vartioon. Se seisoo yhdellä jalalla ja kuuntelee.*

Tuomaan jalka puutuu, hän vaihtaa varovasti asentoa.

(PH, 154-155)

Ihmisen seisominen kuvaannollisesti yhdellä jalalla vaatii tasapainon hakemista. Sellainen tila kuuluu henkisesti Tuomaan oloon vaikeimpina aikoina. Omilla jaloillaan kuvaannollisesti seisominen merkitsee vakaata tasapainoa, mitä Tuomas ei ole vielä saavuttanut. Mutta teoksen lopussa Tuomas osaa kuvaannollisesti seistä omilla jaloillaan ja olla oma itsensä:

Hän tarvitsi vielä tämän kesän, joka vei hänet katsomaan itseään niin läheltä ettei tiennyt ketä oikein katsoi, että hämärtyi vähäksi aikaa itseltään. Sitten hän taas näki itsensä kauempaa ja selkeämmin ja ajatteli: minä.

Minä. Ihminen.

(PH, 272)

5.4.5 "Mutta missä on ketunsieluisten taivas?"

Kettu esiintyy monessa yhteydessä tekstissä. Kettu estää suksien edessä istumalla Jynkkä-Kustaata pääsemästä kylälle ostoksille. Jynkkä-Kustaa pitää sitä metsän hengen ilmentymänä ja vaarasta varoittajana. (PH, 224).

Kettu on pari päivää liikkunut pellolla ja isä mielii saada sen. Hän sanookin eräänä päivänä, että "me miehet" lähdemme kettujahtiin. Tuomaasta tuntuu toisaalta hyvältä, että isä sanoo "me miehet", mutta toisaalta hän ei halua ampua kettua. Tuomas on kettujahdin aikaan vasta

12-vuotias. Tuomas joutuu kuitenkin isänsä painostamana metsästämään valkorintaista kettua, joka liikkuu heidän kotipellollaan. "Siellä on kettu: valkea rinta ja leuanalus loistavat hämärässä, silmät välähtävät varuillaan. Jotain se siellä napostelee. Ja ihan koiran nenän alla: hän tuntee kyllä ketun. Se on viisas, määrätietoinen eikä turhia hätäile. Se varoo kyllä kun on varomista, mutta eihän kiinni olevasta pentukoirasta vaaraa ole" (PH, 81). "Kettu on toista kuin koppelo, sillä on yhteistä luontoa ihmisen kanssa, ja sillä on omat yksinäiset polkunsu joista muut eivät tiedä. Tuomas on monesti yrittänyt piirtää ketun, mutta ei ole ollut tyytyväinen tulokseen. Kettu on paennut omasta kuvastaan" (PH, 83).

Tuomas on kettujahdissa kuin itse jahdin kohteena, on tehtävä isän mielen mukaan ja ammuttava kettu. Kettu on saalis. Tuomas ja kettu sekoittuvat semanttisesti toisiinsa. Tuomas ei ainoastaan havainnoi kettua, hän on kettu. Ahdistettu ja vainottu. Ampumista seuraavana yönä Tuomas näkee unta ketusta:

Se juoksee perunavaossa taas ja hän sen perässä, ja merkillisesti hän juostessaan ajautuu sisälle kettuun niin että hän ymmärtää sen mielenliikkeet kuin ne tapahtuisivat hänen omassa mielessään.

(PH, 85)

Kettu ei saa niinkään viekkaan eläimen leimaa kirjan sivuilla, vaan sen yhteydessä korostuu varuillaan olo ja vainu vaarasta. Tuomasta kettuun yhdistää juuri jatkuva varuillaan olo. Tuomaan ja ketun yhteiset piirteet rinnastuvat tekstissä. Seuraavassa hetkessä unessa Tuomas on kettu:

Hän ymmärtää tehneensä tyhmyyden kun on tullut ihmisten kasvimaalle. Hän on nuori kettu eikä ole viekä oppinut: metsän elävä ei saa luottaa ihmiseen, kuolemalla rangaistaan sitä joka luottaa.

Hän ampuu ja luoti osuu häneen, hänen *punainen turkkinsa* putoaa vakoan, hän vaipuu perunanvarsien väliin. Mutta samalla hänen *ketunsielunsa* saa siiver, se nousee vaosta ja ajautuu lepattaen Myllykorven suuntaan.

"Taivaassa, ratki taivaassa," kuuluu Ilonan heleä laulu tuvan ikkunasta.

Mutta missä on ketunsielujen taivas?

(PH, 85)

Tuomas on "ketunsielainen". Ketun surmaaminen kummittelee unissakin. Tuomaan alitajunta (uni) paljastaa sen, että Tuomas on tuntenut olleensa ketun paikalla ampuessaan sitä. "Hän ampuu ja luoti osuu häneen" (PH, 85). Hän on ampuja ja hän on saalis. Kettu on

metsästyksen kohteena ja saaliina, mutta sellaisena Tuomas kokee olevansa myös itse isän painostamisen edessä. Ilonan heleä laulu unessa viittaa hänen iloiseen mieleensä ja korostaa vastapainoksi Tuomaan synkkää ahdistusta ja haavoittuvuutta.

Kysymys "mutta missä on ketunsieluisten taivas?" jatkaa varuillaan olon, arkuuden ja nurkkaan ahdistetun kuvausta ketun kautta. Liike suuntautuu ylöspäin ketunsieluisten taivaaseen viittaamisessa, samoin kuin jo aiemmin kurkiauran rukoilemisessa. Ennen kettu-unta hänellä on ollut raskas olo ja "sitten hän näki unta lentämisestä. Hänellä oli siivet, vaikka vain ketunsiivet" (PH, 231). Lentämisen toiveen syvimmän tarkoituksen paljastaa Tuomaan ajatus: "Kun voisi irtaantua, keventyä, lentää". (PH, 231). Lentäminen viittaa olon ja mielialan keventymiseen, parempaan oloon.

Sivulla 160 kettu mainitaan ainoan kerran saalistajana. Silloin Tuomas ajattelee metsässä ase olalla kävellessään, että viimekesäinen pyypoikue voi olla vielä tallella, jos on ketulta säästynyt. Kettu jatkaa edelleen Tuomaaseen vertautumista. Nyt metsällä saalistajana on myös Tuomas, koska hänellä on ase mukanaan. Hänellä olisi mahdollisuus ampua saalista, mutta sitä hän ei tee.

Kettu mainitaan myös silloin, kun Oili tulee kamarista tuvan puolelle itkemään onnetonta eloaan Tuomaan isän kanssa, koska tämä juo Oilin mielestä liikaa. Tuomas herää Oilin nyyhkytykseen. "Ulkona on juuri sellainen yö joka saa ketut lähtemään liikkeelle: lumen kajoa, vähän puolikuun kuultoa pilven läpi, ja puitten oksilla lunta. Mutta ihmiset nukkuvat öisin eivätkä kulje." (PH, 42.)

Pohjaa Tuomaan näkemille lukemattomille unille Oilista ja isästä antaa varmasti ajatus, että "tekeekö ne yhdessä - onko ne tehneet - sitä samaa mitä silloin saunassa? Hänen Tuomaan nukkuessa? Ja jos se on kerran salattavaa niin se on myöskin paha." (PH, 43.) Tuomas on aiemmin puhunut asiasta Ilonan kanssa. Tuomas on kysynyt: - Onko se paha että nukkuu yhdessä? - On - kun ei olla naimisissa. Se on synty, Ilona sanoo jyrkästi." (PH, 33.) Oilin syli tuoksuu vuoteen ja isän ja tämän tupakan lisäksi joltakin muultakin, Tuomas ajattelee.

Kun Oili on mennyt takaisin kamariin, "kuuluu ääntä kuin kettu sipsuttaisi ulkona seinän viertä" (PH, 43). Kettu saa varovaisuuden lisäksi olla muistutuksena punaisen turkkinsa

kautta Oilin ja isän väleistä ja Tuomaan näkemästä saunakohtauksesta. Yleisesti kettua on pidetty erotiikan ja viettelytaidon vertauskuvana (Biedermann 1993, 124). Oilin ja isän yhteydessä kettu saa eroottista lisäväriä, ketusta ei aktivoitu pelkästään varovaisuuden piirre.

Oilin käynnin jälkeen Tuomaan nukahdettua uudelleen Tuomas näkee painajaismaisen unen saunasta. Saunakohtaus synnyttää monia erilaisia näkyjä tai jäänteitä Tuomaan mieleen. Se toistuu lähinnä unissa tai kuumeenhorhteessa eri tavoin:

Unessa hän hiipii peräkammarin ovelle. Ovi on kiinni, hän yrittää avata sitä mutta se polttaa sormia. Sitten se raottuu itsestään ja kammottavasti: hän näkee saunan lauteet siinä missä ennen oli Oilin sänky. Lauteet ovat tyhjäät mutta niiden alla on jotakin, pois heitettyjen vastojen seassa. Hän ei ehdi kunnolla nähdä mitä se on ennen kuin ovi taas sulkeutuu, itsestään, ja hän vetää kiireesti sormensa välistä pois. Oven takana huutaa joku ja sitten nauraa.

(PH, 43)

Tuomas näkee unen heti Oilin lähdettyä takaisin nukkumaan. Tuomas on ehtinyt ajatella jo kaikenlaista Oiliin ja isään liittyvää. Tuomaan näkemä uni varmistaa, että kettu viittaa myös seksuaaliseen puoleen.

Milja kertoo Tuomaalle, että ketulla on vakituinen polku metsän reunassa heidän riihen lähellään. Joka yö on kettu siellä jäljistä päätellen käynyt. (PH, 229.) Myöhemmin Tuomas kysyy ketunjäljistä, mutta Milja vastaa: - Miten ne nyt jälet näkysivät kun ei luntakaan ole!" (PH, 232). Kettu mainitaan yhteyksissä, jotka muistuttavat Tuomasta seksuaalisuudesta, isän ja Oilin väleistä ja Miljan naiivin puhtaan olemuksesta.

5.4.6 Härkä-symbolin monet ilmentyvät

Kirja tavallaan huipentuu viimeiseen Häränsilmä-lukuun. Kesän myötä Tuomas kuitenkin aikuistuu ja hän lähtee Joensuuhun ensimmäiseen oikeaan työpaikkaansa. Jynkkä-Kustaa kuolee, Erkki kosii Ilonaa ja Ilona suostuu sulhasensa kosintaan. Isä tietää jäävänsä yksin Ilonan ja Erkin aikoessa muuttaa yhteen asumaan. Tuomas hyvästelee härän. Elämä näyttää hyvät ja pahat puolensa.

Luvun nimi häränsilmä viittaa perhoseen.³ Uhanalainen perhoslaji vertautuu Tuomaan olemassaolon uhkaan ja itsemurhan mahdollisuuteen. Tuomaan näkemä kettu-uni saa uusia ulottuvuuksia, sillä unessa Tuomaalla on siivet, kylläkin ketunsiivet ja hän pystyy lentämään. (PH, 231). Mutta ennen kaikkea Tuomaan toukkavaihe eli lapsuus ja nuoruus on ohitettu ja aikuisuus alkaa, hän on kasvanut toukasta perhoseksi.

Symbolisen punaisen härän silmiä peittää tekstin mukaan musta kalvo, joka sisältää vihaa ja yksinäisyyttä. Tässä viimeisessä luvussa viha väistyy ja yksinäisyys jää. Tuomas jättää härän ja jatkaa matkaa ilman sitä, koska ei enää tarvitse sitä. Luvun nimi häränsilmä viittaa siis myös Tuomaan alitajunnan härkään, animististen uskontojen sieluneläimen kaltaiseen oloon. Näin luvun nimi saa monia merkityksiä, mutta kaikki viittaa kuitenkin lopulta Tuomaaseen.

Teoksessa on myös alkupuolella jakso, missä Tuomas pienenä poikana jää sattumoisin yksin kotiin ja hänen pelkäämänsä ukonilma yllättää. Tuomas kaivautuu likavaatekasaan piiloon:

Hän makaa vaatevuoren alla silmät kiinni, ja sittenkin hän tietää aina milloin salama välähtää. Sillä *se välähtää hänen sisällään*, haarautuu kaikkialle häneen, varpasiin asti joita se ilkeästi nytkäyttää. Sen valossa hän näkee *sisällään tummuvan* taivaanrannan ja pyöreän suvannon johon kaikki *pimeät* vedet kerääntyvät ja jossa *häränsilmät* pyörivät ja muljahtelevat; ja *koski myllää hänen sisällään*, tunkee uhkaavia vesiään kunnes hän on täynnä kauhua ja raskas niistä, ja hän kierähtää ympäri ja oksentaa pyykkivaatteisiin.

(PH, 72)

Kuvat ovat voimakkaita: häränsilmät muljahtelevat, koski myllää Tuomaan sisällä.

Toisen kerran puhutaan vuolaasta virrasta ja häränsilmistä sivulla 90. Häränsilmä saa tarkemman selityksen kuin äskeisessä tekstikatkelmassa:

Virta on vuolas tällä kohtaa ja syvä - pinnalta sileä, tummana välkehtivä. Siellä täällä syntyy umpipyörteitä joiden reunoilla vaahtopalloset kiertävät kehää. Ne

Idänhäränsilmä on hävinnyt kokonaan 1900-luvun alkupuolella ja tummahäränsilmäkin harvinaistunut eli yksilömäärä ja elinalue ovat pienentyneet 1950-luvun huippuvuosista. Syyksi arvellaan pitkäaikaisia ilmastomuutoksia sekä tehostunutta maankäyttöä ja metsänhoidon ja maatalouden tehostumista. (Aarnio - Haahtela - Marttila 1991, 21, 24, 25, 283, 285.)

ovat joen silmiä joita sanotaan häränsilmiksi; kun niitä tuijottaa, on kohta kuin ei mitään muuta näkisikään, katse ja ajatus pyörii mukana ja yhä syvemmillä.
(PH, 90)

Vesi esiintyy monessa muodossa tekstissä. Voimakkaimman ilmauksensa se saa vedenpyörteissä, häränsilmissä. On selvää, että vedenpyörteet saavat negatiivisen värityksen tekstissä. Ne ilmentävät mielen syviä sopukoita; synkkyyttä ja pelkoa. Häränsilmät eivät tiedä hyvää ilmestyessään. Häränsilmä ikään kuin ´tempaa varomattoman kulkijan mukaansa`. Härän eri ilmentymät ja Tuomaan kehitys rinnastuvat monin tavoin toisiinsa. Tuomaan tunteet näkyvät härkä-ilmentymän muodossa. Ahdistus saa hänet ajattelemaan häränsilmiä.

Synkkiä tunnelmia kuvaa symbolisesti ahvenen katse: "Yksi tulee lähelle, sen kalankatse vetäytyy silmän päältä: alla on musta aukko kuin joen pyörre vesikiven varjossa" (PH, 240). Tekstin kontekstissa Tuomas on yrittänyt vietellä Miljan ja hän näkee nyt unta Miljan säikähtäneenä rannalle jättämistä ahvenista. Miljankin silmissä on ollut tyhjä katse hänen löytymisensä jälkeen.

Tuomas onkii pyydystämänsä ahvenen silmällä. "Hän otti siltä silmän onkiakseen, sen paikalla on verinen kuoppa" (PH, 102). Tuomas saa rangaistuksen teostaan, kun isä tulee paikalle ja lyö Tuomasta korvalle työssä laiskottelusta. Karkumatkalla Jynkkä-Kustaan luona tämä selittää: "Metsä pitää silmällä väkeään; yölläkin on auki sen silmä" (PH, 102). Metsän silmä ei siedä Kustaan mukaan turhaan tappamista. Silmä-metafora tulee monin eri tavoin esille kirjan sivuilla. Häränsilmät vedessä ja ahvenen silmäkuoppa viittaavat molemmat mielen pimeään puoleen.

Perhosen ja häränsilmien lisäksi härkä tulee esille myös konkreettisena piirroksena. Ensimmäisen kerran punainen härkä tulee kirjan sivuilla esiin piirustustunnin yhteydessä koulussa. Tuomas muistaa piirtäessään Kinnasniemen sonnin sekä Seura-lehdessä olleen kuvan härkätaistelusta. Hän värittää härän laitumeineen punaiseksi, vain silmät saavat mustan värin:

Vain silmät ovat mustat kuin suvannon vesi, ja niissä on uhkaa ja yksinäisyyttä.
Laitumen väriä hän miettii pitkään. Laidun on vihreä yleensä, se on selvä;

mutta härän laidun, tämän härän?
Hän värittää punaiseksi myös laitumen.

(PH, 35)

Tuomaalle härkä paperilla ei ole pelkkä piirustus. Hän näkee sen elävänä mielessään:

Ilmassa väreilee kulon ja ukkosen kuumuus. Tuomas ojentaa kätensä aidan yli, koskettaa härän rengasta, ja rengas alkaa soida. Kuuluu vienoa helinää joka sitten kiihtyy: härkä valmistautuu hyökkäämään. Soitto voimistuu, rummuttaa; punaisia pilviä pölähtää laitumelta, taivaalta laskeutuu punainen vaate jossa salamamat sohivat toisiaan kuin miekat.

Isäkin on jossain lähettyvillä.

Äkkiä Tuomas huomaa että aita on jäänyt piirtämättä. Enää ei ole siihen aikaa, sillä nyt härkä hyökkää hänen luokseen läpi punaisen vaateen, ja *hän on härässä ja härkä on hänessä*, ja hän vihaa sitä ja rakastaa sitä ja hyökkää yhdessä sen kanssa läpi ukkosen; eikä hän enää pelkää.

(PH, 35)

Konkreettinen piirustus alkaa saada abstraktia, symbolista ulottuvuutta. Tekstinäyte osoittaa, että Tuomas saa ensialkuun pelottavalta vaikuttavasta härästä voimaa. Isän mainitseminen tekstissä viittaa härän symboloimaan miehisyyteen ja Tuomaan tuntemaan vihaan isäänsä kohtaan. Ennen härän piirtämistä Tuomas on nähnyt isänsä ja Oilin läheisessä kanssakäymisessä saunassa. Aina ilmestyessään Tuomaan ajatuksiin härkä saa dramaattisen ja vaikuttavan kuvauksen. Se tulee ryminällä vaarallisesti ja hyökkäävästi, ei hiljaa, ystävällisesti.

Tekstinäyteen lause "hän on härässä ja härkä on hänessä" (PH, 35) osoittaa Tuomaan samaistumisen härkään, olevan sen kanssa yhtä. Punaisen härän ja laitumen lisäksi punainen väri toistuu punaisen vaateen ja punaisten pilvien muodossa. Mielenkiintoinen paradoksi kuvauksessa on se, että tekstin alussa "Tuomas ojentaa kätensä aidan yli", mutta "äkkiä Tuomas huomaa että aita on jäänyt piirtämättä" (PH, 35), aittaa ei siis olekaan, turvaa ja välimatkaa härkään ei olekaan, vaan härkä voi päästä irti, vapaaksi. Sitä ei voi kahlita.

Tuomaan näkemä uni punaisesta härästä on härkä-symbolin neljäs ulottuvuus romaanissa. Tammen mukaan kertomukseen voi olla upotettuna henkilöiden itsensä tuottamia uusia fiktioita, kuten unia, hallusinaatioita ja kuvitelmia. Nämä ovat kertomuksia kertomuksessa. Kerrottuun maailmaan eli tarinaan sisällytetyt toiset tekstit, esimerkiksi fiktiiviset romaanit tai näytelmät tai elokuvat asettavat kyseenalaisiksi lukijan käsitykset fiktion hierarkkisesta säännönmukaisuudesta. Tekstissä voi olla monia alisteisia, upotettuja tasoja. (Tammi 1983,

125-126.) Ne voivat olla kertomuksia kertomuksessa. Itse keskityn erityisesti Tuomaan näkemään unenomaiseen ilmestykseen punaisesta härästä. Jo kirjan nimi nostaa punaisen härän teoksessa keskeiseksi. Perheen poika Tuomas ja myyttinen punainen härkä kuuluvat erottamattomasti yhteen. Usein punainen väri symboloi rakkautta ja vihaa ja härän voi katsoa merkitsevän voimaa ja myös seksuaalisuutta, lähinnä miehisyttä. Punainen härkä on yhteydessä Tuomaan kasvu- ja itsenäistymisprosessiin. Avukseen uhman ja vihan hetkellä Tuomas tarvitsee voimaa tuovaa härkää.

Punainen härkä itsessään on jo voimakas kuva. Härkä-sanaa on tehostettu vahvalla punaisella. Toistuessaan punainen härkä muodostuu symboliseksi. Väri punainen toistuu härän ilmestymiskohtausten yhteydessä muutenkin kuin vain härän värinä. Härän laidun on myös punainen. Väri voi tarkoittaa joko perinteellistä tai yksityistä symboliikkaa (Wellek - Warren 1969, 231). Tikka käyttää punaista väriä perinteisesti esimerkiksi aggression ja rakkauden ilmaisijana.

Toisen kerran Tuomas "näkee punaista", kun koulukaveri mainitsee ilkeästi Tuomaan isällä olevan taas uusi nainen.

Tuomaan silmissä hulmahtaa punaista. Hän ei kuitenkaan vielä nosta päätään vaan katsoo edelleen kirjaan. Mutta punaista vaatetta on jo huomautettu hänen edessään, kirjaimet väistyvät, hän näkee punaisen laitumen ja härän jonka hän syksyllä piirsi. (PH, 63)

Suuttuneena Tuomas hyökkää koulukaverinsa Ismon kimppuun. Härkä hyökkää, todetaan Tikan tekstissä. Koska Tuomas on ikään kuin härkä (Tuomaan alitajunnan tuotos), punaisen vaateen heilauttaminen saa Tuomaan (kuin häränkin härkätaisteluissa) hyökkäämään raivon vallassa. Punainen vaate Tuomaalle on muistutus hänen mielestään likaisesta ja häpeällisestä seksuaalisuudesta. Tuomas itse ajattelee tilanteesta seuraavasti:

Nyt hän tietää miten hyökätään. *Punaisena ja viiltävänä* on ilo hänessä: hän ei olekaan pieni ja kiusattava, *hänessä on härän voima*, näin hän hyökkää! läpi pelon ja kaiken kiusan!

(PH, 64)

Härkä on voiman kokemus. Risto Koivisto (1978, 338) näkee punaisen härän myös

mielikuvituksen tuottamana myyttisenä koston ja vapauden hahmona. Tappelun voitettuaan Tuomas ei enää pelkää. "Punainen riemu asuu hänessä vielä, tosin jo talttuneena" (PH, 64). Härän avulla hän on päässyt eroon kiusaajastaan.

Tuomaan selvitellessä isänsä kanssa välejään härkä ilmestyy taas esiin. Isän pelottavaa rangaistusta työssä laiskottelemisesta odottaessaan härkä tarjoaa taas apuaan:

Silloin hän kuulee raskaan kuiskauksen kuin *tumma ryöppy* nuolaisisi rantaa.

- Tulenko, kuiskaa härkä.

Se tarjoaa apuaan, se ei ole häntä unohtanut. Mutta *tämä asia hänen on kohdattava yksin*, hän ei saa tarvita Ilonaa eikä härkää.

- Elä tule, hän sanoo ääneen. Kuuluu vaimea kohahdus kuin vesi sulkeutuisi; *härkä on mennyt takaisin laitumeensa.*

(PH, 109)

Tuomas haluaa selvittää välinsä isänsä kanssa yksin, ilman härän tai Ilonan apua. Isän rangaistuksen, lyömisen jälkeen Tuomas tuntee, että tilit isän kanssa ovat selvät. "Hän on niin kaukana isästä nyt ettei se enää ylety lyömään" (PH, 110), Tuomas ajattelee henkistä etääntymistä isästään.

Härän symbolimerkitys vihan ilmentäjänä varmistuu, kun Tuomas tappelee tanssipaikalla, koska hänen siskostaan on tehty seksuaalisia vihjauksia. Viha valtaa Tuomaan ja samalla härkä ilmestyy Tuomaan ajatuksiin.

Tuomas sulkee hetkeksi silmänsä. Hän näkee *härän, lapsuutensa ystävän*: se on maannut hiljaa ja nousee nyt pystyyn, sen rengas heilahtaa ja läpi ilman käy *punainen säälähdy*s. Härän silmät, jurot ja yksinäiset, siirtyvät Tuomaaseen: niiden pintaa peittää *musta kalvo* joka veden pinnan tavoin heijastaa Tuomaan vihan. Hän katsoo nyt *silmiin omaa vihaansa* ja se käskää häntä vaativasti ja monta kertaa. Ja niin hän hyökkää.

(PH, 129)

--- --- ---

Hän *rukoilee* huohottaen härkää että se antaisi hänelle voiton. Jouko on vanterampi kuin hän, ja voimakkaampi. Mutta hän on ketterämpi väistämään iskuja ja nokkelampi, ja härkä on hänen puolellaan, ja *taivas on käynyt punaiseksi.*

(PH, 130)

Nyt taivaskin on punainen. Tekstissä myös mainitaan härän olevan Tuomaan lapsuuden

ystävän. Piilossa ollut härkä aktivoituu nyt taas pitkästä aikaa tukalassa tilanteessa avuksi. Tuomas tarvitsee härän, alitajuntansa voimailmestyksen, itsensä avuksi. Punainen härkä ilmentää siis vihaa, mutta kun ryhtyy tarkastelemaan alkusysäystä tilanteisiin, mistä viha ilmenee, tulee esille seksuaalisuus. Alkusyynä tappeluun tanssipaikalla on ollut jonkun Tuomaan humalaisen tutun puhe Ilonan ulkonäöstä, tämän rinnoista ja vertaaminen nunnaan. Tuomas miettiikin tappelun hävittyään, että "rinnoista puhuttiin jotain kun tappelu alkoi" (PH, 130). Silloin Tuomas oli muistanut lapsuutensa härän ja kutsunut sitä avukseen, mutta sekään ei tappelussa auttanut. Seksuaalisuus on Tuomaalle kuin punainen vaate härälle, aggression kohde.

Monissa kirjan härkäkohtauksissa Tuomaan viha ja härän ilmestyminen tapahtuvat juuri jonkinlaisen seksuaalisuuteen viittaamisen jälkeen, kuten kun luokkatoveri mainitsee Tuomaan isällä olevan uusi nainen tai kun Tuomas on nähnyt isänsä ja Oilin saunassa. Oilin ja isän näkeminen saunassa ikkunan läpi on melkein traumaattinen kokemus Tuomaalle, sen näkemisen tuloksena syntyy härkä-piirustus ja painajaismaiset unet saunasta ja Oilista.

Oilin nauru toistuu myös Tuomaan horrostiloissa ja unissa. Merkille pantavaa on myös se, että ovi polttaa sormia, niin kuuma se on. Adjektiivi kuuma liittyy jälleen kerran seksuaalisuuteen. Se on Tuomaalle liian kuuma ja polttava asia, johon ei voi suhtautua kuin pelolla, hämmennyksellä ja inholla.

Härkä on Tuomaksen kasvuun ja itsenäistymiseen liittyvä kipeä seksuaalinen viite. Mutta seksuaalinen puoli ei liity kuitenkaan kaikkiin härän ilmestymisiin. Härkä ilmentää välillä vihaa ilman seksuaalista aspektia, sillä on ollut kyse siitä, että Tuomas on tuntenut itsensä epävarmaksi, mutta voittanut epävarmuutensa ja saanut henkistä voimaa härän avulla.

Punainen härkä on symbolina moniselitteinen. Toisaalta Tuomaan piirtämä härkä on "pojan uhmaeläin" (Vainikkala 1978) vihan ja hädän hetkellä. Toisaalta punaisen härän ilmestyminen liittyy myös seksuaalisuuteen. Vain yhden ainoan kerran härkä teoksessa ei liity ilmestyessään millään tavoin seksuaalisuuteen. Silloin kyse on isän ja pojan välisistä ristiriidoista. Romaani Punainen härkä on kuvien moniulotteisuudesta latautunut (Vainikkala 1978).

Väri punainen toistuu teoksessa jatkuvasti, kuten on edellä tullut jo ilmi. Jopa Tuomaksen ihastuksen kohteen, Kirstin housut ovat kirkkaanpunaiset. Isän paljastettua Kirstin isän hirven salakaadon, härkä tulee jälleen esiin:

Hän on ujo ja hiljainen ja helposti lannistettavissa, mutta nyt kumisee hänessä härän laidun ja soitto puhkeaa esiin: se on raateleva, pakottava soitto. Se tekee kaiken äskeisen ja kaiken jo puoliksi unohtuneen kauhistuttavan eläväksi. Hän katsoo isää joka vain tulee eikä tiedä mitään. *Siinä on isän julmuus: ettei se tiedä, ei ole koskaan tiennyt, ei ole välittänyt tietää.*

(PH, 153)

Taas kerran härkä ilmestyy Tuomaalle, kun tämä makaa kuumeisena sängyssä. Viittaus seksuaalisuuteen tapahtuu naapurin Miljan näkemisenä ikkunassa unessa ja edelleen unessa tai kuumeenhoureessa Oilin näkeminen alasti juoksentelemassa ulkona. Tuomas kuulee mielessään Oilin naurun kuin silloin, kun näki Oilin ja isän saunalla läheisissä tekemisissä.

Mutta kohtauksessa on viittaus myös isän tuhoamiseen. Härkä ojentaa jotain kiiltävää, painavaa ja terävää, tarkemmin määrittelemätöntä (veitsen?) Tuomaalle. Kun Oili on juossut Tuomaan unessa nauraen alasti tuvasta ulos, härkä toteaa Tuomaalle:

- Nyt se on yksin tuvassa, härkä sanoo ja vetää korahtaan henkeä. - Tässä. Härkä ottaa sen *kiiltävän esineen* loimensa alta ja ojentaa sen hänelle.

(PH, 215)

Mutta Tuomas ei toteuta alitajuntansa härän ilmeistä toivetta, tappaa isänsä. Ehkä Tuomas mielessään, tiedostamattomasti haluaisi päästä eroon isästään, joka muistuttaa olemassaolollaan miehisyydestä ja paineista, joita Tuomas tuntee ajatellessaan omaa puuttuvaa miehisyyttään. Veitsenkaltainen kiiltävä esine vihjaa penikseen. Esineessä on seksuaalinen aspekti aivan kuten kuorimaraudassakin fallisena symbolina. Pojan pitäisi anastaa valta isältään, murtaa isänsä auktoriteetti ja saavuttaa näin oma täysi miehisyytensä. Tuomaan negatiivinen suhtautuminen isän ja Olin väliseen seksuaalisuuteen kuvastuu seuraavasta katkelmasta:

Tuvasta kuuluu naisen huuto joka päättyy kuumaan kihisevään nauruun.
 - Oili, härkä virkahtaa synkästi.
 - Joko ne tuvassakin, Tuomas sanoo ja vavahtaa *inhosta ja häpeästä*.

(PH, 215)

Näin härkä viittaa miehisyyteen ja sitä kautta yleensä seksuaalisuuteen, näyttää Tuomaan alitajuisen suhtautumisen niihin. Härkä on miehisyyden vertauskuva ja liittyy miehuuteen ja rakkauteen. Viha isää kohtaan kasvaa symbolisen härän kautta puhtaasta vihasta vihaan isän edustamaa seksuaalista miehisyyttä kohtaan. Tuomas ei itse oikein tunne kuuluvansa siihen piiriin.

Viimeisen kerran härkä ilmaantuu aivan kirjan lopussa. Tuomaan ja härän tiet eroavat. Härkä on nyt muuttunut erilaiseksi.

Härkä nousee vedestä *hitaasti ja äänettömästi*. Sen kupeet ovat *mustanpunaiset*, sen turvasta tippuu vettä. Se seisoo vesirajassa kömpelönä ja huojahdellen, sitten se nousee ylemmäksi ja asettuu seisomaan puunkuorikasalle.

Se näyttää tuntevan paikan, *sehän oli mukana silloin kun hän uhkasi kuorimaraudalla isää*. Hän oli silloin hontelo, työn uuvuttamana ja epätoivoinen. Ja härkä tuli hänen avukseen, sen viha oli hänen puolellaan.

Mitä se nyt tahtoo?

Tuomas näkee että *härkä on muuttunut*. Se oli ennen *tulenpunainen* ja niin oli sen *laidunkin*; nyt se nousi *tummana tummasta vedestä*. Ennen sen silmistä kuvastui *viha ja yksinäisyys*; nyt niissä on *vain yksinäisyys jäljellä*.

Kuitenkin se on sama, ja se katsoo häntä kuin ystävää joka on jätettävä.

- Sinä selviät nyt ilman minuakin, eikö niin? se sanoo.

Tuomas nyökkää: selviän.

Härän silmiin nousee suru kuin usva joen pyörteen ylle. Se kääntyy mennäkseen.

- Hyvästi, sanoo Tuomas sille.

Ja härkä nyökkää: hyvästi.

(PH, 267-268)

Tuomaan ja härän hyvästelyhetken jälkeen Tuomas kulkee ilman vihaa ja ilman härkää, mutta kuitenkin yksinäisyys silmissään. Tuomas on nyt käynyt läpi vaikeahkon itsenäistymisprosessin, hän ei enää tarvitse härkää voimakseen, kilvekseen ja suojakseen. Härän hyvästeleminen rinnastuu Tuomaan egon eheytymiseen. Tuomas on tavallaan hyvästellyt ongelmallisen lapsuutensa kosken partaalla äskeisessä tekstikatkelmassa.

Härkä ei viimeisessä ilmestymisessään tule enää ryminällä ja kovaa, vaan "hitaasti ja äänettömästi" (PH, 267). Se on rauhoittunut, samaten kuin Tuomaskin, sillä härkähän on

osa Tuomasta. Kuten tekstissä todetaan "härkä on muuttunut" ja "kuitenkin se on sama". Tällainen kuvaus toistuu Tuomaasta tavan takaa. Samaten Tuomaskin on kuin ennenkin, ujo ja hiljainen syrjäänvetäytyvä poika, mutta kuitenkin hän on muuttunut siten, että on saavuttanut paremman tasapainon ja levollisuuden mielessään, pahin epävarmuus ja epätoivo ovat karisseet kasvamisen myötä.

Alun palavanpunainen härkä on talttunut leiskuvasta väristä tummaksi, kesymmäksi. Pahin palo on hiipunut ja rauhoittunut. Se on noussut "tummana tummasta vedestä". Tämä näyttäisi viittaavan lapsuusajan todelliseen jättämiseen, lapsuusaika tavallaan "kuolee" ja tumma vesi muutenkin yleisesti merkitsee symbolisella tasolla kuolemaa. Tässä on viittaus teoksessa usein toistuvaan ylösnousemusteisiin: ilman kuolemaa ei synny uutta elämää. Tässä tapauksessa kuolema onkin positiivista, siitä seuraa jotakin hyvää, Tuomas pystyy kohtaamaan aikuisuuden ja sopeutumaan sen tuomiin vaatimuksiin. On aika jättää turvaa tuonut punainen härkä ja jatkaa matkaa yksin.

Härkä-motiivi on niin moniselitteinen ja keskeinen osa Tikan romaanin rakennetta, että se tuntuu liittyvän kaikkeen. On härkä alitajuntaisena ilmentymänä esimerkiksi kuorimarautaepisodin yhteydessä. Vedessä on häränpyörteitä. Härällä on jokin veitseen viittaava kiiltävä esine tuhkaloinen alla. Näin myös Aabraham ja Iisak-kertomuksen uhka ja uhriajatus kietoutuvat toisiinsa ja härkä-symboliin.

Alitajuntahärän väistyttyä Punainen härkä -romaani päättyy sangen onnellisesti. Modernille tekstile on ominaista avoimuus tai kaksimielisyyys. Sulkeutuneisuuden ja avoimuuden välisen akselin ero liittyy siihen, missä määrin henkilön konfliktit ratkeavat suhteessa juonen tapahtumiin ja missä määrin teos jättää avoimia kysymyksiä henkilöistään. (Hochman 1985, 138, 139, 140.) Punaisessa härässä yksilön kehitys umpeutuu, konkreettinen tulevaisuuskin on näkyvissä. Näin Punainen härkä -romaani saa modernia romaania enemmän perinteisen romaanin piirteitä avoimuuden suhteen.

6 PÄÄTÄNTÖ

Olen analysoinut tutkielmassani sitä, millä eri tavoilla Eeva Tikka on rakentanut kehitysromaanin *Punainen härkä*. Keskeisinä elementteinä olen havainnut tässä sivuhenkilöt ja symbolisen tason. Näistä aineksista syntyy teoksen kehityskertomus pojan kasvusta. Teoksessa kuvataan päähenkilöpojan, Tuomaan itsenäistymisprosessia, tasapainon saavuttamista. Ahdistava epävarmuus muuttuu vaikeuksien kautta oman itsensä hyväksymiseksi. Tämä on teoksen pääteema: ihmisen sisäinen kasvu ja oman itsensä hyväksyminen.

Tikan teos kuuluu 1970-lukulaiseen realistiseen maaseudusta kertovaan kirjallisuuteen, mutta Tikka murtaa kerroksellisuudellaan realismin tasaisen maalipinnan ja saa tekstiinsä modernistisia piirteitä. Tikka käyttää useita fokalisoijia tekstissä, teksti on siten moniäänistä. Tuomaan ja Ilonan fokalisaatioiden vuorottelu korostaa asenteiden moniäänisyyttä ja ristiriitaisuutta. Fokalisaatioiden vaihtelulla voi nähdä olevan analoginen vastine Tuomaan sisäiselle ristiriidalle elämän monien paineiden ristitulessa. Ilona muodostuu fokalisaatioiden myötä Tuomaan vastapuoleksi, ikään kuin Tuomaan symboliseksi valoisaksi puuttuvaksi puoliskoksi. Isän hahmo poikkeaa lapsista sikäli, että hän on läpinäkymätön henkilö, jonka tajuntaa ei näytetä. Isä edustaa sukupolvensa maailmankuvaa ja suhtautumista elämään. Perheen jäsenistä isä on staattisin eli vähiten kehittyvin henkilö. Isä pitäytyy tiukasti kiinni menneessä, eikä suostu muuttumaan.

Tikka rikkoo realismin tasaisuutta myöskin fantasianomaisilla osuuksilla. Hän tuo ihmisen alitajunnan näkyville unien, mielen ilmentymän punaisen härän ja symboliikan kautta. Hän elollistaa luonnon, joka näin ilmentää ihmisen sisäisiä mielenliikkeitä ja tunteita. Tikan teos poikkeaa siten tyypillisestä 1970-lukulaisesta kehitysromaanista, kuten Hannu Salaman tai Lassi Sinkkosen useista teoksista.

Teoksen kuvaama aikakausi 1940-luvun lopusta 1960-luvun alkuun sisältää viittauksia maaseudun autioitumiseen ja yhteiskunnalliseen murrosvaiheeseen. Yhteiskunnan murros rinnastuu Tuomaan kasvumurrokseen. *Punainen härkä* on siis romaani Tuomaan kasvusta ja sopeutumisesta maailmaan ja ennen kaikkea itseensä. Muilla perheenjäsenillä on myös

osansa tässä kasvussa. He toimivat inhimillisenä ympäristönä, jonka kanssa Tuomas kasvaa ja käy läpi kehitystään ja samalla symboloivat hänen kasvuvaiheitaan. He toimivat siten Tuomaan henkilökuvauksen rakennusaineiksena. Olen huomionnut Tuomaan sisaren ja isän lisäksi korvessa asuvan Jynkkä-Kustaan sekä Tuomaan seksuaalisuuteen liittyvät Kirstin ja Miljan. Tuomaan ja isän välisiä eroja ja ristiriitoja olen käynyt läpi erilaisen työ- ja juomakulttuurin kautta. Isä arvostaa perinteistä rankkaa agraarikulttuuria ja siihen liittyvää ruumiillista työtä, Tuomas ei halua jatkaa isänsä jäljissä maatalouden parissa. Isä on perinteisellä linjalla myös yleisesti mieskulttuuriin liittyvien asioiden, kuten juomisen suhteen. Isä juo alkoholia melko usein ja paljon, Tuomasta sellainen ei kiinnosta.

Tuomasta ja isää erottaa myös suhtautuminen metsästykseseen ja eläimiin yleensä. Isä näkee eläimet ja luonnon hyötynäkökulmasta, Tuomas näkee luonnossa myös esteettisen puolen, eikä haluaisi ampua eläimiä, vaan tyytyä vain piirtämään niitä paperille. Tuomaan suhtautuminen isäänsä tekee kaaren teoksessa: viha isää kohtaan syntyy, leimahtaa ja sammuu. Viha alkaa kasvaa isän vaatimusten ja hyväksymättömyyden takia sellaisiin mittoihin, että tilanne kärjistyy työmaalla isän ja pojan välillä avoimeksi konfliktiksi. Tuomas uhkaa isäänsä kuorimaraudalla ja on noussut näin ensimmäistä kertaa isäänsä vastaan. Teoksen lopussa Tuomas näkee edessään vanhan katkeran miehen, isänsä, eikä enää suoraan vihaa isäänsä, vaikkei opi pitämäänäkään.

Nimillä ja luonteenpiirteillä on analoginen vastaavuus. Punaisen härän Tuomaassa aktivoituu Raamatun epäilevän Tuomaan piirteitä, kuten raskasmielisyys ja epäusko Jumalaan, mutta myös omaan itseensä. Ilonan nimestä syntyvä mielleyhtymä iloisesta luonteesta sopii teoksen Ilonaan. Häneen liitetään teoksessa esimerkiksi adjektiiveja helisevä ja kirkas.

Eeva Tikka rakentaa Tuomaan henkilökuvaa rinnastamalla symbolisesti tämän luonteenpiirteitä eri asioihin. Symboliikka on mukana tutkimuksessani kolmella tasolla: työn ja arjen tasolla sekä uskonnon ja luonnonsymboliikan tasolla. Työvälineet, kuten kuorimarauta, saavat fallisen ulottuvuuden toimiessaan pojan murtautumisvälineinä miesten maailmaan. Pojan pitää ikään kuin lunastaa paikkansa yhteisössä ja isänsä edessä.

Eeva Tikka saa realistiseen romaaniinsa modernistisia piirteitä myös viittauksilla muuhun

kirjallisuuteen. Uskonnolliset elementit tulevat mukaan Raamattuun viittaamisen kautta ja aktivoivat Raamatun kertomuksia romaanin tapahtumissa. Epäilevän Tuomaan lisäksi, Tuomaan kohdalla aktivoituu Raamatun kertomus, jossa viettelijä saa myllynkiven kaulaansa. Tämä kertomus liittyy tapaukseen, missä Tuomas on yrittänyt vietellä naapurin vähälahjaisen Milja-tytön. Myllynkiven paino merkitsee tässä kohdin syyllisyyttä, jota Tuomas tuntee. Isän ja pojan välistä konfliktia alleviivaa Raamatun Aabraham ja Iisak - kertomus, jossa Aabraham aikoo uhrata poikansa Iisakin. Näin uhri-teema tulee osaksi myös Punaisen härän isän ja pojan välistä suhdetta. Tuomas on kuin Iisakin sijainen polttoroviolla, tätä vahvistaa myös usein esiintyvä tuli-motiivi.

Luonnonsymboliikalla Tikka kuvaa Tuomaan kehitystä ja tunnetiloja erityisesti vaikeina hetkinä. Luonnon eri ilmiöt ja ihmisen sisäinen maailma solmiutuvat yhteen. Olen ottanut esille tarkemmin veden, ukkosen ja eläimet. Vesi kulkee virran tai joen muodossa Tuomaan elämän lailla. Ukkonen saa piirteitä isän ankaruudesta ja pelottavuudesta. Suohon liitetään kuoleman kuva. Kuoleman vastapainona esiintyy ylösnousemustoivo esimerkiksi lehtikuusten muodossa äidistä muistuttamassa. Eläimistä Tuomaaseen liitetään maanalaisen osan pesäänsä rakentava muurahainen. Omia juuriaan ei voi hävittää, vaikka tahtoisikin. Varovainen ja arka kettu sekä yhdellä jalalla tasapainotteleva kurki rinnastuvat Tuomaan epävarmuuteen ja varuillaanoloon. Härkä-symboli viittaa uhanalaiseen häränsilmäperhoseen, häränpyörteisiin vedessä, piirustukseen sekä miehisyden ja rakkauden ilmentämään uneen. Eläimet saavat symbolisia piirteitä kuvastuessaan Tuomaan joihinkin luonteenpiirteisiin ja mielialaan.

Viha kulkee läpi teoksen Tuomaan liepeillä ja se kohdistuu pääasiassa isään. Vihan hetkellä Tuomaan avuksi tulee usein myyttinen punainen härkä. Tuomaan viha ja härän apu liittyvät Tuomaan kasvamiseen. Tähän liittyy myös teoksen pääteema, oman itsensä hyväksyminen. Teoksen teeman kannalta keskeiset sanat lausuu metsän erakko Jynkkä-Kustaa, joka sanoo Tuomaalle: "Ihtennään on immeisen elettävä" ja "kumpahan kelepoot itelles". Isän ja pojan välisen suhteen kuvaus on ollut tärkeää työssäni, koska siihen liittyy pojan itsensä hyväksyminen kamppailujen jälkeen.

Teos tekee Tuomaan identiteetinkehityskaaren alun kissantappoepisodista lopun maaseudulta kaupunkiin töihin lähtöön. Tuomas kasvaa teoksen kuluessa fyysisesti alle

kouluikäisestä pojasta nuoreksi mieheksi, mutta myös erityisesti henkisesti. Kyseessä on siis todellinen kehitysromaani. Teoksessa seurataan, mitä Tuomas oppii kokemustensa ja luonnon kautta identiteetistään. Päähenkilö Tuomas käy läpi prosessin, joka sisältää yhteenottoja, mutta myös ymmärryksen saamista ja kehitystä. Jokainen päähenkilöistä käy läpi erilaisia elämäkokemuksia: Tuomas itsenäistyy, Ilona saa lisää varmuutta, mutta isä jää junaamaan paikalleen.

Punainen härkä -romaani on hyvin monista aineksista muodostunut. Metafora- ja symboliryteikkö on tiheän intensiivinen, mutta jonkin verran sitä onkin jo tutkittu. Erityisesti luontosymboliikkaa on analysoitu Tikan romaaneista. Romaania voisi tarkastella syvemmin myös lajinsa edustajana, perinteisen realistisen ja modernin romaanin välimaastoon sijoittuvana teoksena. Mitä piirteitä siinä on kummastakin suuntauksesta? Liittyykö siihen mahdollisesti piirteitä muista genreistä?

Romaanin viittauksia muuhun kulttuuriin ja kirjallisuuteen voisi myös tarkastella enemmän ja tarkemmin. Jo pelkästään Raamatun aktivoituminen on merkittävää romaanissa. Itse olen eritellyt symboleja, kerrontaa ja intertekstuaalisia viittauksia sekä kirjallisuusgenrejä vain siltä osin kuin ne liittyvät läheisesti Tuomaan kasvutarinaan.

Koska Eeva Tikan tuotannossa uskonnollisuus on edelleen lisääntynyt, sitä olisi mahdollista tutkia koko tuotannon ajalta. Miten se on muuttunut ja millaisia yleispiirteitä se on saanut? Koska Eeva Tikan tuotantoa on olemassa jo vuodesta 1973, olisi mahdollisuus tutkia monia muitakin asioita koko tuotannon ajalta tai keskittyä vaikka vain novelleihin. Monet tähän astiset tutkimukset ovat keskittyneet romaaneihin, satuja on tutkittu jonkin verran, novelleja tuskin lainkaan.

LÄHTEET

AARNIO, Hannu; Haahtela, Tari; Marttila, Olli 1991. Päiväperhosten uhanalaisuus ja elinympäristöjen suojelu. Heinäperhoset. Teoksessa Suomen päiväperhoset. Toim. Arno Rautavaara. Kirjayhtymä. Helsinki. S. 20-28, 281-285.

AUERBACH, Erich 1992. Mimesis. Todellisuudenkuvaus länsimaisessa kirjallisuudessa. Suom. Olli Suominen SKS. Helsinki. Saksankielinen alkuteos ilm. 1946 Mimesis - Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur.

BIEDERMANN, Hans 1993. Suuri symbolikirja. Saksankielinen alkuteos Knauer Lexikon der Symbole, ilm. 1989. Suom. ja toim. Pentti Lempiäinen. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva.

CHATMAN, Seymour 1978. Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film. Cornell University Press. Ithaca, London.

CULLER, Jonathan 1975. Structuralist Poetics. Structuralism, Linguistics and the Study of Literature. Ithaca, Cornell University Press. New York.

ELOVAARA, Raili 1992. "Olen tyhjä huone". Tutkielma sanataiteen metaforista ja symboleista. Yliopistopaino. Helsinki.

ENVALL, Markku 1979. Millainen kirjallisuus, millainen maailmankuva. Äidinkielenopettajain liiton vuosikirja XXVI. Minä, kirjat ja maailma. Kirjapaino Oy Merkur. Helsinki.

ENVALL, Markku 1985. Nasaretin miehen pitkä marssi. Esseitä Jeesus-aiheesta kirjallisuudessa. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva.

ENWALD, Liisa 1987. Eeva Tikka. Teoksessa Suomalaisia kirjailijakuvia. Toim. Liisa Enwald. Kirjayhtymä. Helsinki. S. 279-298.

HOCHMAN, Baruch 1985. Character in Literature. Cornell University Press Ltd, London.

HUHTALA, Liisi 1997. Eeva Tikka. Teoksessa Kotimaisia nykykertoja. Toim. Ritva Aarnio ja Ismo Loivamaa. BTJ Kirjastopalvelu Oy. Helsinki. S. 132-134

KANTOKORPI, Mervi 1990. Proosan runousoppia. Teoksessa Runousopin perusteet. Toim. Mervi Kantokorpi, Pirjo Lyytikäinen, Auli Viikari. Helsingin yliopisto. Helsinki. S. 105-177.

KARISTO, Antti 1988. Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka. Suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. 4. uud. Painos. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva.

KARKAMA, Pertti 1994. Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä. SKS. Helsinki.

KOIVISTO, Risto 1978. Elämän ajassa. Arvostelu Eeva Tikan Punaisesta härästä. Parnasso. Yhtyneet Kuvalehdet Oy. S. 337-339.

LAHDELMA, Tuomo 1986. Vapahtajaa etsimässä. Evankeliumit Endre Adyn lyriikan subtekstinä vuoteen 1908. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

LILJESTRÖM, Rita 1985. Varttumisen ehdot. Aikuisen ja lapsen vuorovaikutus muuttuvassa yhteiskunnassa. 2. painos. Suom. Virve Kajaste. Tammi. Helsinki. 1. ruotsinkielinen laitos 1978 Uppväxtvillkor. Sammanspelet mellan vuxna och barn i föränderligt samhälle.

LINDQVIST, Martti 1986. Miehen mittainen mies. 2. painos. Otava. Helsinki.

MAKKONEN, Anna 1991. Romaani katsoo peiliin. Mise en abyme -rakenteet ja tekstienvälisyys Marko Tapion Aapo Heiskasen Viikatetanssissa. SKS. Helsinki.

McCLOUGHRY, Ron 1993. Millainen mies? Keskustelua miehisyydestä, vallasta ja rakkaudesta. Suom. Salme Moksunen. Karas-sana. Helsinki.

MÄKELÄ, Matti 1986. Suuri muutto 1960-70 -lukujen suomalaisen proosan kuvaamana. Otava. Helsinki.

NIKLANDER, Hannu 1985. Kirjojen ja elämän macho ja Don Juan. Teoksessa Miehen mallit. Toim. Seppo Helminen ja Merja Hurri. Karisto. Kirjayhtymä. Helsinki. S. 59-81.

NIKOLAINEN, Aimo T. 1989. Johanneksen evankeliumi. Kirjapaja. Helsinki.

PALMGREN, Marja-Leena 1986. Johdatus kirjallisuustieteeseen. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva.

PYHÄ RAAMATTU 1975. Suomen Piipaseura. Turku - Helsinki.

RIMMON-KENAN, Shlomith 1991. Kertomuksen poetiikka. Suom. Auli Viikari. Alkuperäinen teos ilm. 1983 Narrative Fiction: Contemporary Poetics. SKS. Helsinki.

ROOS, Jeja-Pekka 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Karisto. Hämeenlinna.

SAARILUOMA, Liisa 1981. Suomalaisen "kehitysromaanin" tyyppejä. Teoksessa Tutkielmia kirjallisuudesta ja kirjallisuudentutkimuksesta. Toim. Liisa Saariluoma. Joensuun korkeakoulun julkaisuja. Sarja A 19-20. Joensuu. S. 31-90.

SAARILUOMA, Liisa 1989. Johdanto: Kirjallisuushistoria eilen ja tänään. Teoksessa Kirjallisuushistoria tänään.. Toim. Liisa Saariluoma. SKS. Helsinki. S. 11-39.

SILTALA, Juha 1994. Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. Otava. Keuruu.

SULKUNEN, Pekka 1992/1987. Johdatus sosiologiaan, 3. painos. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva.

TAMMI, Pekka 1983. Kerronnallisista paradokseista ja itsensä tiedostavista fiktioista. Teoksessa Taiteen monta tasoa. Tutkielmia estetiikan, kirjallisuus- ja teatteritieteen aloilta. Toim. Keijo Kettunen. SKS. Helsinki.

TAMMI, Pekka 1992. Kertova teksti. Esseitä narratologiasta. Gaudeamus. Helsinki.

TARKKA, Pekka 1989/1980. Suomalaisia nykykirjailijoita. 4. uud. laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. S. 201-202.

TIKKA, Eeva 1978/1977. Punainen härkä. 2. painos. Gummerus. Jyväskylä.

TIKKA, Eeva 1991. Tikka Eeva Kaarina. Teoksessa Miten kirjani ovat syntyneet 3. Virikkeet, ainekset ja rakenteet. Toim. Ritva Haavikko. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva. S. 247-263.

TUOHIMAA, Sinikka 1986. Symboli kirjallisuudessa. Teoksessa Symbolit. Seminaariraportti. Toim. Katarina Eskola. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. S. 37-49.

TURUNEN, Mikko 1998. Puu symbolina Lassi Nummen lyriikassa. (s. 123-141). Teoksessa Suuri fuuga. Artikkeleita 70-vuotiaalle Lassi Nummelle. Toim. Katriina Kajannes. Jyväskylän yliopisto, Kirjallisuuden laitos. Julkaisuja 13. Jyväskylä.

VAINIKKALA, Erkki 1993. Oppinut taikina Kirjoituksia kirjallisuuden teoriasta, kielestä ja kulttuurista. Jyväskylän Yliopiston Ylioppilaskunnan julkaisu n:o 30. Jyväskylä.

VAINIKKALA, Marja-Riitta 1978. Elävä ja täysipainoinen. Arvostelu Keski-suomalaisessa 18.3.1978.

VILKUNA, Kustaa 1996/1990. Etunimet. 4. painos. Otava. Helsinki.

WELLEK, Rene - WARREN, Austin 1969/1942. Kirjallisuus ja sen teoria. Alkuteos Theory of Literature. Suom. Vilho Viksten ja Pentti Suurpää. Otava. Helsinki.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

LÄHDESMÄKI, Pia 1998. Eeva Tikan eläin- ja luontosatujen symbolitulkintaa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

TUKIA, Tuula 1992. Luonto Eeva Tikan romaaneissa Punainen härkä, Hiljainen kesä ja Jyrkänparras. Kotimaisen kirjallisuuden Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.